

Riksdagens protokoll

1983/84:155

25 maj 1984

Debatter m. m.

Fredagen den 25 maj

Förlängning av riksmötet	3
Det militära försvarets fortsatta utveckling, m. m.	4
Försvarets informationsberedskap	33
Arbetsmiljöfrågor, m. m.	42
Lokaliseringen av konservatorsutbildning, m. m.	60
Svar på frågor	
1983/84:566 av Björn Molin (fp) om hanteringen i riksdagen av hemliga handlingar	69
1983/84:547 av Jens Eriksson (m) om sillexporten till EG	71
1983/84:592 av Wiggo Komstedt (m) om benämningen på nästa århundrade	73
1983/84:554 av Marie-Ann Johansson (vpk) om ett barnvänligt samhälle	75
1983/84:571 av Kenth Skårvik (fp) om handläggningen vid försäkringskassorna av ärenden om yrkesskador	78
Svar på interpellation	
1983/84:151 av Inga Lantz (vpk) om korttidsvård för utvecklingsstörda barn och ungdomar	79
Svar på frågor	
1983/84:581 av Ove Eriksson (m) om ett trygghetspaket för skogsbrukare	83
1983/84:575 av Margareta Persson (s) om livsmedelsproduktionen	84
1983/84:586 av Margareta Hemmingsson (s) om gränsvärdena för cyanid i dricksvatten	87
1983/84:595 av Börje Hörnlund (c) om åtgärder för att förhindra skogsskador till följd av virkesmätarstrejken	88
1983/84:596 av Börje Hörnlund (c) om gallringsplikten för skogsbruket	89
Svar på interpellationer	
1983/84:147 av Bertil Jonasson (c) om fiskevårdande åtgärder i Vänern	90

1983/84:137 av Jens Eriksson (m) om åtgärder mot skadeverkningarna av dumpad senapsgas	93
1983/84:148 av Sven Munke (m) om kostnaderna för saneringen efter giftutsläppen i Teckomatorp	96
Meddelande om fråga	
1983/84:608 av Börje Stensson (fp) om åtgärder mot flygning på låg höjd över vissa naturreservat	101

Avgjorda ärenden

Fredagen den 25 maj

Försvarsutskottets betänkanden

1983/84:20 Det militära försvarets fortsatta utveckling, m. m.	3
1983/84:21 Totalförsvarets ledning och samordning i regeringskansliet samt informationsberedskapen m. m.	3

Socialutskottets betänkande

1983/84:29 Anslag m. m. till Arbetarskyddsstyrelsen och Yrkesinspektionen	42
---	----

Utbildningsutskottets betänkande

1983/84:23 Anslag till utbildning för kultur- och informationsyrken m. m.	60
--	----

1983/84:155

Fredagen den 25 maj

Kl. 09.00

Förhandlingarna leddes till en början av andre vice talmannen.

1 § Justerades protokollen för den 17 innevarande månad.

2 § Förlängning av riksmötet

Anf. 1 ANDRE VICE TALMANNEN:

Riksmöte skall om inte annat beslutas avslutas senast den 31 maj.

I 1 kap. 4 § RO stadgas att riksdagen om synnerliga skäl föreligger kan förlänga riksmötet, dock längst t. o. m. den 15 juni.

Vid sammanträde den 24 maj har talmanskonferensen med hänsyn till lämnade upplysningar om den väntade arbetsbelastningen i riksmötets slutskede ansett att synnerliga skäl föreligger att förlänga riksmötet 1983/84 och tillstyrkt att det får pågå längst t. o. m. lördagen den 9 juni.

Kammaren beslöt att riksmötet fick pågå längst t. o. m. lördagen den 9 juni 1984.

3 § Föredrogs och hänvisades

Motionerna

1983/84:2974 och 2975 till justitieutskottet

4 § Föredrogs

försvarsutskottets betänkanden

1983/84:20 om det militära försvarets fortsatta utveckling, m. m. (prop.

1983/84:100 delvis och 1983/84:112) samt

1983/84:21 om totalförsvarets ledning och samordning i regeringskansliet samt informationsberedskapen m. m. (prop. 1983/84:166).

Anf. 2 ANDRE VICE TALMANNEN:

Försvarsutskottets betänkanden 20 och 21 kommer att behandlas i tur och ordning. Voteringarna äger rum i ett sammanhang efter avslutad debatt.

Först upptas alltså försvarsutskottets betänkande 20 om det militära försvarets fortsatta utveckling, m. m.

I fråga om detta betänkande hålls gemensam överläggning för samtliga punkter.

Det militära försvarets fortsatta utveckling, m. m.

Anf. 3 GUNNAR BJÖRK i Gävle (c):

Herr talman! Jag hade tänkt att i denna arla morgonstund inleda debatten med frågor kring den svenska säkerhets- och försvarspolitiken.

Den fördjupade spänningen mellan supermakterna har fortsatt att prägla säkerhetspolitiken under det år som gått. Det finns små tecken på vilja till att återuppta en meningsfull dialog. I stället råder en stämning av akuta politiska motsättningar mellan supermakterna med en skarp retorisk konfrontation, grundad på ömsesidig och djupt förankrad misstänksamhet bland ledarna i Moskva och Washington.

Förhållandet mellan supermakterna sätter sin prägel på hela det internationella klimatet. Eftersom supermakterna uppfattar sina intressen som direkt berörda i många av de pågående regionala och lokala konflikterna i världen, kan även geografiskt begränsade oroligheter få vittomfattande säkerhetspolitiska konsekvenser.

Försvarsministern framhåller att den tilltagande användningen av våld på olika håll i världen inger oro. Den minskade respekten för folkrätten och FN-stadgans principer har åtföljts av ett alltmer öppet åsidosättande av FN:s uttalade vilja. Organisationens generalsekreterare har varnat för att medlemsländerna genom att avlägsna sig från stadgans normer och förpliktelser närmar sig en ny internationell anarki. Ett stärkande av FN:s roll som instrument för kollektiv säkerhet är därför ytterst angeläget.

Kapprustningen har fortsatt i ett uppdrivet tempo, medan praktiskt taget inga framsteg ännu gjorts i rustningskontroll- och nedrustningsfrågor av central betydelse. Den växande fredsrörelsen är här en sund reaktion mot regeringarnas oförmåga att bryta de etablerade rustningsmönstrens onda cirkel. Huvudansvaret för de uteblivna resultaten i nedrustningsarbetet får enligt centerns mening bäras av de båda supermakterna.

Det nordiska området har under avsevärd tid vuxit i strategisk betydelse. Den ökning i sig av den militära aktiviteten i det nordiska området som har ägt rum på båda sidor bör ses som ett led i supermakternas bevakande av sina globala intressen och som en del av den strategiska maktbalansen dem emellan. Den bör enligt vår uppfattning, som är samstämmig med regeringens, för den skull inte uppfattas som primärt riktad mot Sverige. Utvecklingen kan dock inte undgå att på olika sätt få återverkningar också för Nordens del. Vårt land befinner sig inte längre i periferin av stormakternas militärstra-

tegiska intressekonflikter. Ett ytterligare tecken på detta är att Sveriges territorium under senare år har utsatts för ett stort antal grova kränkningar av främmande ubåtar och annan undervattensverksamhet.

I det sammanhanget vill jag ta upp det särskilda yttrande som vi har gjort från centerns sida beträffande Sveriges sätt att följa den tekniska utvecklingen i vår omvärld. Vi anser att kritik med fog kan riktas mot det sätt varpå man följt den internationella utvecklingen. Vi anser att denna uppföljning under de senaste årtiondena klart har brustit bl. a. vad gäller stormakternas utveckling av undervattensverksamhet. De upprepade ubåtsincidenterna visar att Sverige inte har haft förmågan att i tid upptäcka och dra slutsatser av den snabba teknologiska utvecklingen på detta område. Här krävs en skärpning.

Respekten för vår säkerhetspolitiska linje kräver att vi redan i fredstid ingriper med största fasthet mot kränkningar av vårt territorium. Skärpta regler för ingripande mot främmande ubåtar har införts den 1 juli 1983. Betydande resurser har anslagits för att påskynda en förstärkning av ubåtsskyddet. Därmed kommer vår förmåga att ingripa mot främmande ubåtar stadigt att höjas. Det är vår skyldighet och vår bestämda föresats att med alla till buds stående medel hävda Sveriges territoriella integritet, uttalar försvarsministern. Vi delar denna uppfattning.

Det är ett globalt intresse att reducera kärnvapnens roll i stormakternas relationer. I de nordiska länderna finns inte några kärnvapen. Det är viktigt att detta läge består. Riksdagen har uttalat att vi bör verka för en överenskommelse som gör Norden till en kärnvapenfri zon. Syftet med ett sådant zonarrangemang är att minska kärnvapenhotet mot det nordiska området.

Det är också viktigt att Sverige i internationella organ noga och starkt kritiskt följer den utveckling som är på gång beträffande prov med strål- och rymdvapen. Detta är ytterligare ett steg i upprustningen.

Den säkerhetspolitiska debatt som förts i Sverige under den senaste tiden inger stark förundran.

Trots att vi i riksdagen är eniga om säkerhetspolitikens inriktning, framställs säkerhetspolitiken som om vi inte vore det och som om den var ett led i den svenska inrikesdebatten. På den punkten är jag kritisk mot statsminister Olof Palmes sätt att blanda ihop egna verksamheter med landets.

På samma sätt är jag kritisk mot vissa moderaters sätt att använda säkerhetspolitiken för inrikes bruk. Moderater och socialdemokrater borde i större utsträckning fundera över vilket som är bäst för landet innan man ger sig ut på detta så känsliga område.

Det är också viktigt inför framtiden att utrikesnämnden används på ett sådant sätt att man återigen kan föra förtroliga samtal där. Sverige blir ju inte mer trovärdigt utomlands för att vi för den säkerhetspolitiska debatten på det sätt som har skett på den senaste tiden.

Enligt 1982 års försvarsbeslut formas säkerhetspolitiken genom samverkan mellan utrikespolitiken, försvarspolitiken, vår politik i internationella

*Det militära
försvarets fortsatta
utveckling, m. m.*

nedrustningsfrågor, handelspolitiken och biståndspolitiken.

För att den svenska säkerhetspolitiken skall vara trovärdig och realistisk måste den – vid sidan av andra säkerhetspolitiska medel – stödjas av ett efter våra förhållanden starkt totalförsvaret. Försvarspolitikerna syftar till att totalförsvaret vid kriser och konflikter i Europa mellan stormaktsblocken skall ha en sådan styrka, sammansättning och beredskap att hot, påtryckningar eller angrepp mot Sverige inte kan bedömas vara lönsamt för någon. Totalförsvaret har i så fall den önskade fredsbevarande förmågan.

Om Sverige trots alla ansträngningar att stå utanför ändå blir indraget i ett krig, skall alla tillgängliga resurser koncentreras på ett kraftfullt försvar och på en politik som bevarar landets frihet.

Liksom försvarsministern anser centerpartiet att det är en stor tillgång att den svenska nationen står enad kring de säkerhetspolitiska principerna.

I försvarsutskottets betänkande kan vi se tydliga bevis på vilken utomordentligt stor betydelse som uppgörelsen mellan de icke-socialistiska partierna och det socialdemokratiska partiet haft för det svenska neutralitetsförsvaret.

Det bör tilläggas att regeringen har fått starkt stöd för att stärka försvaret. Det gäller främst kompensation för den kostnadsfördyring som dollarkursen, devalvering, innehållen prisreglering m. m. har gett och som har betytt att försvaret fått försämrade köpkraft. De två senaste orsakerna till fördyringen är resultatet av den förda socialdemokratiska politiken, vilket man gärna förtiger.

Det bör också tilläggas att regeringen på en punkt visat utomordentlig kraftlöshet. Regeringen har nämligen i budgetpropositionen inte anslagit extra medel till försvaret, trots att man redan i november 1983 inledde förhandlingar med de icke-socialistiska partierna om extra medel.

Det är f. ö. ett mycket märkligt sätt att regera som socialdemokraterna nu tillämpar – och det gäller inte bara försvaret. Först lägger regeringen fram en budgetproposition. Efter någon vecka börjar man fundera över att försvaret skall ha mer pengar och att barnfamiljerna skall ha mer pengar. Dessutom är regeringen fräck nog att kräva att de icke-socialistiska partierna skall gå med på extra finansiering, trots att de partierna redan i januari lagt fram förslag på hur de vill finansiera sina egna budgetförslag.

Försvarsbeslutet är på ett sätt historiskt, eftersom det snart är 30 år sedan en så stor försvarsuppgörelse kunde föras i hamn. Den kunde komma till stånd tack vare att man var överens om att sakfrågan var viktig, och man träffade överenskommelsen utan att snegla på kortsiktiga politiska för- och nackdelar.

Inför framtiden finns dock en rad problem. Jag tänker beröra ett som gäller den svenska försvarsmaterielindustrin. Det inger vissa farhågor att vi på sikt kan få bekymmer i många delar av försvarsindustrin. Det är viktigt att vi kan göra vårt eget försvarsmateriel i landet, för att slippa bli beroende av utländska materielleverantörer.

Beträffande svensk robotindustri krävs ställningstaganden redan nu, anser vi från centerns sida. Att som socialdemokraterna och moderaterna avvakta

*Det militära
försvarets fortsatta
utveckling, m. m.*

nästa försvarsbeslut är att agera alltför passivt. Det kan leda till att vi i framtiden inte har kvar en egenutvecklande robotindustri i vårt land utan har satt oss i beroendeställning i förhållande till andra länder.

Det är med viss förvåning som jag noterar socialdemokraternas och moderaternas passivitet i detta sammanhang. Man frågar sig naturligtvis varför de inte är beredda att slå vakt om den svenska industrin. Det är klart att det är med extra förvåning som jag noterar moderaternas ljumma intresse på denna punkt. Jag tycker att regeringen borde få i uppdrag att så snart som möjligt samla svensk robotindustri och ställa mycket hårda krav på den, men samtidigt försöka få en helhetsbild av den svenska robotindustrins framtid. Att avvakta nästa försvarsbeslut är en passivitet av stora mått.

I en reservation begär vi från centerns sida att riksdagen skall uttala sig för att den framtida fredsorganisationen inom försvaret bör omfatta minst en försvarsmyndighet per län eller landskap, något som 1984 års försvarskommitté borde få utreda.

Med hänsyn till behovet av fortsatta rationaliseringar inom det militära försvaret och mot bakgrund av det faktum att värnpliktskullarna minskar, är risken överhängande att ytterligare försvarsmyndigheter måste avvecklas. Den inriktning som dessa förändringar bör ha på lång sikt skall övervägas av 1984 års försvarskommitté. Överbefälhavaren håller nu på att ta fram underlag för sådana bedömningar.

Utan en genomtänkt grundsyn på fredsorganisationsutvecklingen kan vissa regioner, utöver de som redan finns, med tiden komma att bli helt utan militär myndighet i fredstid. Centerpartiet anser att en sådan utveckling medför brister bl. a. i beredskapen i regionen och när det gäller samarbetet mellan civila och militära myndigheter. Mot denna bakgrund anser vi att frågan bör utredas, så att inte ytterligare län blir utan militär myndighet. Centerns grundinställning är att den framtida fredsorganisationen bör ha en stark koppling till beredskapsfunktionen, vilket är ett ytterligare argument för kravet i reservation 2.

Jag vill, herr talman, med detta yrka bifall till reservation 2 och i övrigt bifall till utskottets förslag.

Anf. 4 ERIC HÄGELMARK (fp):

Herr talman! Varje diskussion om vår säkerhetspolitik har i dag att utgå från en allvarligare bakgrund och en svårare yttre miljö än på åtskilliga år. Anledningen är självfallet att relationerna mellan de båda supermakterna är mer spänd än någonsin sedan det kalla krigets dagar. Den ökade misstron har lett till kraftig upprustning och har nästan helt stoppat förhandlingar om rustningsbegränsningar, särskilt i fråga om kärnvapen.

Många små länder känner av detta försämrade internationella klimat. Men Sverige påverkas dessutom av att vårt närområde, Norden, så uppenbart fått ökad strategisk betydelse, främst genom den marina utvecklingen. Varhelst i världen en konflikt bryter ut mellan supermakterna är det nordiska området av intresse, genom att Sovjets strategiska kärnvapenstyrkor till så stor del är baserade i Murmanskområdet.

Vårt land har direkt – inne på eget vatten – fått uppleva upprepade grova kränkningar från främmande ubåtar. Detta är en för ett suveränt land orimlig situation, och den är för vår del extra allvarlig genom att den indikerar att vår neutralitet inte kommer att respekteras. Om en supermakt redan i fredstid bryter mot folkrätten och kränker vårt territorium, kan vi då hoppas att territoriet kommer att respekteras bättre i ett läge med krig i vårt närområde? Envar som diskuterar dessa frågor måste uppleva frågeställningarnas stora allvar.

Jag beklagar att såväl statsministern som oppositionsledaren i sina inbördes ordstrider inte förmått utgå från detta allvar. I stället har de förvandlat meningsutbytet till en prestigeladdad persontvist med uttryck som inte borde höra hemma i en debatt om så allvarliga ting som svensk säkerhet. Låt oss slippa en fortsättning på detta trista spel, som inte kan leda till annat än förvåning i omvärlden.

Jag vill åter framhålla hur värdefullt vi från folkpartiet finner det vara, att det i våras var möjligt att nå en fyrpartiuppgörelse om försvarets kostnader. Uppgåelsen var värdefull i två avseenden. Den betyder att försvaret inte tvingas till de försvagningar som regeringspartiet uppenbart var berett att annars låta försvaret drabbas av. Jag tänker därvid i första hand på den mycket påtagliga försvagning av luftförsvaret i södra Sverige som hade blivit en följd av indragning av de tre drakendivisionerna i Ängelholm, i ett läge då hotbilden i luften på flera sätt förvärrats. Det skulle inför omvärlden ha varit svårt att förklara att Sverige minskar sin luftförsvarsförmåga genom att i förtid utrangera fullt användbara flygplan och deras beväpning. Också i andra avseenden, bl. a. i fråga om radarbevakning och ubåtsjakt, innebär försvarsuppgörelsen välbehövliga säkringar av vår kommande kapacitet.

Men utöver dessa effekter i sak har uppgörelsen ytterligare säkerhetspolitisk betydelse, nämligen att vi inför omvärlden visar en bred uppslutning kring svensk försvarspolitik. Detta är av stor betydelse just i ett läge som det jag beskrivit, där det råder stor misstro mellan supermakterna och där det nordiska området tillmätts allt större strategisk roll.

Kanske har vi i Sverige oftast tänkt på vår försvarspolitik i perspektivet av vad som kan hända när en supermakt överväger anfall mot oss. Vårt försvar skall vara så starkt, att den främmande staten då finner att ett sådant angrepp inte rimligen kan vara värt de kostnader och förluster det ger den anfallande.

Vilken effekt försvaret skulle ha i en tänkt krigssituation är självfallet hela tiden en viktig utgångspunkt. Men det är viktigt att framhålla att svensk säkerhetspolitik och svensk försvarspolitik verkar redan i dag, vecka för vecka. En fast och konsekvent svensk utrikespolitik, stödd på ett effektivt försvar, har nämligen en viktig roll som stabiliserande faktor i norra Europa. Om båda sidor kan lita på att vi avvisar kränkningar och att vi inte i något läge är beredda att ge den ena eller den andra sidan folkrättsstridiga favörer, bidrar vi till att spänningen i vårt närområde hålls nere.

Tyvärr måste vi konstatera brister i försvarets förmåga att redan i fredstid avvisa sådana kränkningar. Därför är den successiva förstärkningen av vår ubåtsskyddsförmåga så angelägen. Det är inte enbart fråga om att ge mer

pengar för detta ändamål. Osäkerheten är ännu stor om vilka tekniska metoder som i olika kombinationer är bäst lämpade när det gäller att upptäcka inkräktare och möjliggöra insats mot sådana. Det behövs därför mer av försök, utveckling, anskaffning och utbildning.

Jag vill gärna uttrycka uppfattningen att berörd personal under loppet av få år kraftigt har ökat kunskaperna inom ett område där Sverige under mer än ett årtionde låtit sin förmåga minska mycket väsentligt. Det tar tid att återta vad som raserats. Dessutom ställer ny teknik och nytt uppträdande från inkräktarens sida mycket stora krav på den som skall freda svenskt vatten, eftersom förhållandena i Östersjön på flera sätt försvårar ubåtsjakt.

På samma sätt är det viktigt att slå vakt om vår luftförsvarsförmåga. Det är angeläget att så snart som möjligt täppa till de luckor som finns. Jag tänker därvid på att stora delar av de svenska kusterna inte har radarövervakning som gör att vi kan upptäcka lågt flygande enheter. Vi behöver anskaffa utrustning – främst flygande radarstationer – som kan upptäcka kryssningsrobotar.

Även i andra avseenden finns det anledning att förstärka svensk kapacitet att redan i fredstid snabbt ingripa mot incidenter av olika slag. Sannolikt finns behov av ytterligare förstärkningar i övre Norrland när det gäller svensk förmåga att snabbt visa styrka.

Det finns alltså anledning att ytterligare se över vilka krav som behöver ställas på totalförsvaret redan i fredstid och i ett neutralitetsläge. Det kan hända att detta i vissa stycken måste betalas genom att vi inte kan mobilisera fullt så mycket som i dag i en krigssituation. Det skulle alltså innebära en viss minskning av numerären för att få medel till kvalitativa förbättringar.

Jag vill kommentera några folktopmotioner som behandlas i det nu aktuella betänkandet, men kommenterar allra först reservation nr 1, som berör direktrekrytering av värnpliktiga till civilförsvaret.

Civilförsvarspersonal skall rädda liv i ruiner. För att kunna göra det måste den kunna ta sig igenom betong och armeringsjärn – oftast under tidspress. Kraven på god fysisk styrka är stora i sådana sammanhang. Det är ett av skälen till att en förnygring av civilförsvarets personal måste ske. Ett annat skäl är att en person vid direktrekrytering kan stå kvar länge i tjänst, och det blir ekonomiskt lönande att utbilda vederbörande. Genom att något minska det antal värnpliktiga som tas ut till militärt försvar är det möjligt att åstadkomma en mycket välkommen och nödvändig förnygring av civilförsvarets personal.

F. n. inkallas ca 2 000 "extra" värnpliktiga per år för att reducera de köer som uppstått på grund av tidigare stora årskullar. Utbildning av värnpliktiga till civilförsvaret är avsevärt mycket billigare än militär utbildning. Dels blir utbildningstiden kortare, dels blir utrustning, ammunitionsförbrukning m. m. mycket billigare.

Behovet av att finna besparingsmöjligheter inom det militära försvaret är stort, men det gäller att undvika neddragningar i krigsorganisationen. Försvarets kostnadskris är också ett argument för att välja den linje som vi har föreslagit. I stället för att de närmaste åren utbilda 2 000 värnpliktiga fler

Fredagen den
25 maj 1984

*Det militära
försvarets fortsatta
utveckling, m. m.*

än som behövs för krigsorganisationen bör man överföra 2 000 värnpliktiga per år direkt till civilförsvaret. Vårt förslag kan genomföras mycket snabbt. På längre sikt – med minskade värnpliktskullar – beror denna rekrytering på vilket årligt omsättningsbehov som då finns inom det militära försvaret. Såvitt vi kan finna kan man även då direktrekrytera värnpliktiga till civilförsvaret.

Jag yrkar bifall till reservation nr 1.

Många av våra motionskrav blev tillgodosedda genom partiledaröverenskommelsen. Det finns dock några motioner som jag skall kommentera.

Behovet av att öka vår ubåtsjaktkapacitet är väl känt, både av allmänheten och av försvarsmakten. Jag har tidigare nämnt detta i mitt anförande. Det förefaller orimligt senfärdigt att överföring av helikoptrar från flygvapnet till marinen inte kan ske före 1989. Det är anmärkningsvärt att denna överföring skall behöva dröja så länge.

Stor försiktighet med personalindragningar i Karlskrona är nödvändig. Chefen för marinens programplan för budgetåret 1982/83 har kalkylerat med avsevärt större personalminskning än vad som beslutades här i riksdagen i samband med 1982 års försvarsbeslut. Anledningen till neddragningarna är behovet av besparingar. Hänsyn måste dock tas till anbefalld incident- och mobiliseringsberedskap. Man kan heller ej bortse från Karlskrona kommuns mycket kärva arbetsmarknadsläge.

Beträffande personalfrågor kan vi konstatera att försvarsministern ägnat dessa frågor betydande uppmärksamhet. Han uttalar att försvarets personalpolitik samordnas mer än vad som hittills skett, och det tycker jag är bra. Av olika skäl har försvarsmakten, särskilt armén, en alltför stor del aktivt befäl i högre åldrar. Detta är olyckligt med tanke på att det finns behov av unga instruktörer i många sammanhang.

Vi har i en motion föreslagit att problemet bör mötas genom att militär personal ges rätt att avgå fem år före pensionsåldern, alltså från 55 års ålder. Det skulle underlätta den personalpolitik som statsrådet sagt sig vilja föra.

Från folkpartihåll har vi påtalat det hittillsvarande vitsordssystemet för militär personal, ett system som av många uppfattas som pressande, omständligt och ofta orättvist. Vitsordssystemet kan hindra personalen från att våga framföra självständiga uppfattningar. Jag anser att vitsordssystemet hör samman med personalpolitiken. Utskottet avser behandla denna fråga till hösten. Jag hoppas att frågan då får en tillfredsställande lösning.

Anf. 5 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Det finns ingen oenighet om huvuddragen i den beskrivning av Sveriges säkerhetspolitiska läge som försvarsministern ger i årets budgetproposition. Det är bedömningar som vänsterpartiet kommunisterna ställer sig bakom och är beredda att verka för. Vårt land har blivit alltmer utsatt, vårt utlandsberoende har ökat och vi utsätts för påtryckningar på många områden, påtryckningar som direkt berör vår säkerhet och nationella självständighet. Jag vill återkomma till detta.

På det direkt försvarspolitiska området är NATO:s och Warszawapaktens

ökande, strategiska intresse och militära uppladdning i Nordeuropa av största betydelse för Sveriges förändrade och försämrade läge. Det är med tillfredsställelse som vi från vpk:s sida konstaterar att försvarsministern i årets översikt talar om både den sovjetiska uppladdningen på Kolahalvön och NATO:s uppladdning i Norge. I fjolårets översikt från försvarsdepartementet nämndes inte NATO:s aktiviteter med ett ord, vilket vi då påpekade.

Fortfarande är dock beskrivningen av orsakerna till de ökande spänningarna i vårt område av Europa något kryptiska. Jag vet inte om det är kvardröjande reminiscenser från den borgerliga regeringstiden som styr pennorna i försvarsdepartementet. Jag skulle vilja fråga försvarsministern om det är regeringens uppfattning att huvudorsaken – ordet huvudorsaken anges i propositionen – till den ökade spänningen i det nordiska området är utbyggningen av de sovjetiska marinbaserna på Kolahalvön.

Samma oklara tendens finns i beskrivningen av den andra sidans aktivitet – när den äntligen nämns. Det sägs att den sovjetiska uppbyggnaden på Kolahalvön "har följts av det norska beslutet om förhandslagring – – – för amerikanska marinkårsförband".

Men är inte Norge medlem av NATO och är det inte då NATO som laddar upp i Norge? Historiskt sett bildades ju NATO – med Norge som medlem – långt innan Warszawapakten kom till och långt innan Sovjet över huvud taget hade startat sin militära uppbyggnad på Kolahalvön. Saker och ting bör nämnas vid sitt rätta namn, om Sverige som alliansfritt och förhoppningsvis neutralt land vill leva upp till en objektiv bedömning, så långt det är möjligt.

Jag återvänder till Sveriges försämrade säkerhetspolitiska läge. Det har talats och skrivits mycket om sovjetiska ubåtar i den svenska säkerhetspolitiska debatten under de senaste åren. Dessa kränkningar, som vi ovedersägligen utsatts för, har utnyttjats maximalt av de reaktionära högerkrafter som nu gör sig så breda i vårt land. Det gäller på det politiska området, där högerpartiet i svensk tappning – moderaterna – inte har funnit något uttalande för grovt, och inte har tvekat en sekund för att använda det som inträffat för att luckra upp Sveriges alliansfria ställning. De har gjort sitt bästa för att bygga under den hysteri som utbröt efter den sovjetiska ubåtens strandning i Karlskrona 1981. När det gäller att bygga upp hysteri har de fått en ovärderlig uppbackning av svenska massmedia av alla kategorier.

De få kritiska röster som fanns, t. ex. i Journalistförbundets egen tidning *Journalisten* nr 17/1981, blev påhoppade å det grövsta, och tystnaden bredde ut sig. Ett annat exempel är Maj Wechselmann, inte okänd kritisk filmare och försvars- och fredsdebattör, som nyligen har fått två programslag stoppade i Sveriges Radio. Detta skedde efter att hon hade blivit fälld i radionämnden för tidigare inslag i samma serie. Orsaken var att inslagen var kritiska mot den officiella framställningen i ubåtsaffärerna.

Det är alltså möjligt att förhandscensurera journalister i Sverige i dag. Så långt har det gått med massmediahysterin i ubåtsaffärernas spår.

Till sist skall jag tala om de viktigaste och de mest inblandade – personerna i det militära ledarskiktet. Jag har sagt det många gånger från talarstolen här i riksdagen, och jag upprepar det gärna: Den svenska officerskåren har många

*Det militära
försvarets fortsatta
utveckling, m. m.*

lojala och ärliga representanter, som utan baktankar ställer sig bakom den alliansfria och neutrala politik som det finns en bred enighet om här i landet. Men det finns också andra krafter i det militära etablissemanget. De går den reaktionära högerns ärenden och tillsammans med den utgör de en fara för vårt land, dess nationella integritet och självständighet. I sin mest extrema form är de fascister. Jag har träffat några sådana under årens lopp.

Under borgerliga försvarsministrar – målmedvetna i sin högerpolitik som en Eric Krönmark, svaga och vacklande i sin mittenposition som en Lars De Geer och en Torsten Gustafsson – stärker sådana grupper inom den militära ledningen sina positioner. Det märktes tydligt i samband med ubåt 137 i Gåsefjärden. Det har framkommit i uttalanden från högt uppsatta officerare om Sveriges position i förhållande till de två dominerande stormaktsblocken. Sådana uttalanden skulle ha varit otänkbara för bara några år sedan. Jag har i ett fall haft uppe detta i en frågedebatt med nuvarande försvarsministern Anders Thunborg. Sådana tendenser är ett hot mot Sveriges säkerhetspolitik; de har färgat av sig i rapportering och behandling av ubåtsaffärerna, och de måste stävjas.

Jag skall inte föregripa den frågedebatt om händelserna kring ubåt 137 som jag skall ha med försvarsministern här på måndag, men här finns frågetecken kring den dåvarande regeringens och de militära chefernas agerande. Det är försvarsministrarnas och regeringens ansvar att på nytt ta ett bestämt befäl över sådana officerare, över sådana militära chefer, som försöker föra en säkerhetspolitik på tvärs emot de grundläggande principer som på nytt fastslås här i dag. Det är också ett ansvar för de officerare som inte ställer upp på högerns sida utan är lojala mot den politik som större delen av svenska folket vill se genomförd.

Det är nödvändigt att vi för över den säkerhetspolitiska debatten från att enbart handla om det militära försvaret och de militära anslagen. Vi har från vpk:s sida väckt en stor motion under allmänna motionstiden om den svenska säkerhetspolitiken och Sveriges förändrade villkor. Det är symptomatiskt att den inte kommer upp till behandling här i dag. Det är så alla andra partier vill föra den säkerhetspolitiska debatten. Den skall handla om de militära anslagen, den militära organisationen och ingenting annat. Vi får inte ens en totalförsvarsdebatt, med alla de begränsningar som det begreppet brukar innebära. De civila totalförsvarsgrenarna och deras anslag har ju brutits ut ur sammanhanget, och dem har vi redan behandlat för sig i en tidigare debatt. Så slipper försvarsutskottets ledamöter och andra att sätta detta i relation till det militära försvaret och de höga anslag som alla partier utom vpk har enat sig omkring. Det är en ynkedom och ett bevis på den låga nivå som den säkerhetspolitiska debatten har i Sverige. Viktiga frågor, som det sårbara samhället och de konsekvenser det för med sig, kan sopas under mattan. Det är särskilt förvånande att socialdemokraterna på nytt har förenat sig med högern i försvarsfrågan. Moderaternas säkerhetspolitiska linje borde verkligt avskräcka.

Sårbarheten är en realitet, och den har inte bara inrikespolitiska utan framför allt också utrikespolitiska förtecken. Det finns inte utrymme i dag,

tyvärr, att på nytt ta upp den debatt om folkförsörjningen, befolkningskyddet och sjuk- och hälsovården under beredskap och krig i Sverige som det vore så angeläget att föra i det här sammanhanget. Låt mig bara än en gång konstatera att läget är katastrofalt, att dessa problem inom de civila totalförsvarsgrenarna inte är lösta och att ni alla som inte lagt två strån i kors för att lösa dem är ansvariga inför svenska folket för ert dåliga arbete.

Låt mig övergå till den sårbarhet som Sverige har på den utrikespolitiska arenan. I skuggan av ubåtshändelserna har det ju hänt andra saker i Sverige de senaste åren, som inte har väckt så stor uppmärksamhet. Jag tänker på de ingripanden i Sveriges handelspolitik som exporten och reexporten av datautrustning, elektronisk materiel, har varit utsatt för. Det är uppseendeväckande och borde verkligen oro alla som är det minsta intresserade av Sveriges säkerhetspolitik, nationella oberoende och självständighet.

Vad händer egentligen? Gods beläggs med kvarstad, klassas som krigsmateriel och stoppas i svenska hamnar. Företagsledare reser huvudstupa utomlands för att förklara sina affärer för ett annat lands kontrollorgan. Svenska UD ingriper – på order av vem? – och ger order till tullmyndigheterna att agera. Vi vet alla vem det är som lägger sig i och styr det fria Sveriges handel. Det är USA. Det har i USA stiftats lagar som svenska myndigheter öppet medger riktar sig direkt mot Sveriges handel. Är vi på väg in i ett nytt "hyckleriets årtionde", lika med det som Gunnar Adler-Karlsson beskrev när han såg tillbaka på vad som hänt under 50-talet? Det var då som Sverige drogs in i det kalla krigets bojkottaktioner, som USA utlöste och som var till obotlig skada för stora delar av svensk industri, som kostade förluster av order och marknader och som Sverige lider av än i dag. Vi kan bara kallt konstatera att stora delar av vår högteknologiska industri här i Sverige inte kan fungera om USA inte så vill.

Detta är illa nog när det gäller den civila produktionen inom elektronik- och robotindustrin. Men det är direkt katastrofalt när vår vapenindustri dras in i ett ännu mycket större beroende. Det är just vad som hänt inom vår militära flygplansproduktion, med JAS som det senaste och mest avskräckande exemplet.

Här talar ni alla, och har talat i årtal, om vikten av en inhemsk flygplansproduktion, om en svensk profil och om ett svenskt plan. Samtidigt vet ni allihop att detta är en lögn, att JAS är en samproduktion med NATO och helt beroende av vitala delar från USA när det gäller de elektroniska komponenterna. Och på samma sätt som USA kan stoppa elektronik till civil produktion, kan de än mycket lättare stoppa den till militär produktion. Detta är beroende, sårbarhet och mycket, mycket allvarliga inskränkningar i Sveriges nationella självständighet och därigenom ett hot mot hela vår säkerhetspolitiska status.

För denna utveckling bär socialdemokraterna och deras regering ett mycket stort ansvar. Ni har myglat i flygplansaffärerna ända sedan Viggenprojektet, där ni tillät Saab och Wallenberg att göra jättevinst på skattebetalarnas bekostnad. Sedan satsade ni på ert alternativ till förnyelse, A20, och spelade radikala och låtsades t. o. m. under de borgerliga

*Det militära
försvarets fortsatta
utveckling, m. m.*

regeringarna vara motståndare till nya flygplan. Det var åren med B3LA och alla dess varianter, som ni ville stoppa till förmån för era socialdemokratiska utbyggnadsplaner.

Men JAS hade ni tidigt i beredskap, och när det var dags spolade ni andra alternativ och lät den borgerliga regeringen lägga fram JAS-förslaget. Det var för tre år sedan, 1981. Det var då ni lade fram er berömda motion med ett motstånd mot JAS i sju punkter. Vilket bedrägeri! Ni var inte alls emot JAS, och ett år senare, 1982, när ni kommit tillbaka i regeringsställning var det dags att ta upp JAS som det egna projektet det alltid hade varit för er. Så kör man över opinioner och lugnar ner de oroliga både inom och utom sitt eget parti. Men inte ökar det trovärdigheten och inte är det bra för Sverige, varken industripolitiskt, som ni har påstått, eller, ännu mindre, säkerhetspolitiskt.

Slutligen har vi de ekonomiska aspekterna av allt detta, som socialdemokrater och borgare har enats om och kommer att rösta igenom här i dag. På grund av JAS-projektet och andra ekonomiska bindningar till USA och NATO när det gäller den svenska militärmaterielen, räcker inte längre de mycket stora anslag som fastslogs i 1982 års försvarsbeslut. Den stigande dollarkursen är en orsak. Devalveringen, som var nödvändig därför att Sverige har förlorat alltmer av sin nationella självständighet på det ekonomiska området, var en annan. Ubåtsaffärerna, som har utnyttjats av de krafter, militära och andra, som sett sin chans och tagit den, är ytterligare en orsak. För allt detta har den civila statsmakten, med den socialdemokratiska regeringen och dess försvarsminister i spetsen, lagt sig platt och gått med på ökade militäranslag på 600 milj. kr. per år för resten av den gällande programplaneperioden. Märk då att detta som vanligt är en eftersläpning beräknat i 1983 års penningvärde.

Samtidigt har vi de senaste åren, i samband med JAS-affären och vid andra tillfällen, fått rapporter från civila, högre tjänstemän vid försvarets materielverk, försvarets rationaliseringsinstitut och nu senast för ett par dagar sedan från riksrevisionsverket om hur dessa miljardbelopp hanteras av den militära ledningen. Upphandlingsförfarandet och kontraktsskrivningen i samband med JAS-projektet har kritiserats för felaktigheter. Överplanering och underskattning av kostnader har påvisats orsaka underskotten i flygvapnets budget. Miljardbelopp skulle kunna sparas in genom bättre administration och ökad effektivitet inom det militära systemet. Dessa påståenden verifieras i många fall av högre militära chefer. Men vad säger ni, s. k. försvarspolitiker från skilda partier? Vad har försvarsministern att säga? Som vanligt låter ni väl en "öronbedövande tystnad" breda ut sig och förlitar er på att de skall glömmas bort och att ni skall kunna fortsätta er vanliga säkerhetspolitiska debatt med dess inskränkta perspektiv och fortsatta höga militärutgifter. Men det förbättrar inte Sveriges säkerhetspolitiska läge. Det leder oss in i ökat beroende, och gör oss snart till en delstat i USA eller till en koloni i NATO. Är det ert svenska, nationella perspektiv?

Det är i vart fall inte något som vi kommunister någonsin kommer att säga ja till. Vi har år efter år påpekat hur vårt lands försvarsförmåga minskar, hur

dess sårbarhet ökar och hur dess beroende av utlandet blir större och större. Det är till en del en ofrånkomlig process för ett litet land som vårt. Men det är inte nödvändigt att arbeta för att den skall gå ännu fortare. Det går att spjärna emot, och just inom försvarssektorn är det allra viktigast att spjärna emot. Jag tänker inte i dag upprepa de förslag och det program som vi kommunister sedan länge fört fram i försvarsdebatten. De är välkända för dem som velat lyssna. Vi kommer att fortsätta att konsekvent driva den linjen. Vi kommer att kräva besparingar och nedskärningar inom den militära sektorn. Vi kommer att bekämpa militaristiska värderingar och tendenser. Vi kommer att driva frågan om sårbarheten, både inrikes- och utrikespolitiskt, vidare.

Vi kommer också att vara villiga att betala ett högt pris både i pengar och genom personligt deltagande för att ge Sverige ett starkt totalförsvar och för att bevara landets självständighet, vem som än hotar denna. I motsats till högern, både den i går och den i dag, har vi alltid intagit den positionen. Den tänker vi behålla, och den är vi stolta över.

Jag vill med detta, herr talman, yrka bifall till de olika detaljförslag som finns i de vpk-motioner som behandlas i detta betänkande.

Anf. 6 PER PETERSSON (m):

Herr talman! Försvarsutskottets arbete denna vår har präglats av fyrpartiöverenskommelsen om försvarets ekonomi. Det skärpta läget i vår del av världen och brister i priskompensationssystemet har medfört att regeringen sökt samarbete med de borgerliga partierna för att tillföra det militära försvaret ökade ekonomiska resurser.

Vi moderater hade helst sett att de försvarspolitiska ambitionerna återförts till vad 1982 års försvarsbeslut innebar. Vi är dock lojala med den träffade överenskommelsen. Vi har också genom överenskommelsen fått gehör för många av de önskemål vi motionsvis framlagt under den allmänna motions-tiden.

Tyvärr måste vi svenskar räkna med att vårt säkerhetspolitiska läge även åren framöver kommer att vara utsatt, vilket medför fortsatt behov av ett starkt totalförsvar.

Sveriges säkerhetspolitiska läge har gradvis blivit sämre. Båda de stora maktblockens intressen för det nordeuropeiska och nordatlantiska området har ökat. Vårt land ligger mellan NATO och Warszawapakten, och den snabba tekniska utvecklingen har medfört att militära styrkor har fått ökade möjligheter till överraskande, snabba och begränsade insatser för att nå strategiska syften.

Vi vet numera att de militära stormakternas planering även omfattar en särskild inriktning på sabotage- och specialförband. Vad gäller Sovjet är det numera känt att betydande resurser satsas på att utbilda och träna olika typer av diversionsförband. De avses att sättas in mot speciellt viktiga och politiska mål i ett tidigt skede av en konflikt. Sådana sabotageförband med bl. a. miniubåtar torde också finnas i den ryska marinens Östersjöflotta.

Ubåtskränkningarna i militärt viktiga skärgårdsområden är allvarliga. Vi

*Det militära
försvarets fortsatta
utveckling, m. m.*

måste räkna med en politisk avsikt med kränkningarna utöver de militäroperativa. Man kan inte utesluta att kränkningarna också är en allmän test på hur vi reagerar på politisk-militära påfrestningar i ett kortare eller ett längre tidsperspektiv. Ju mer kränkningarna ses som ett utflöde av detta, desto viktigare blir det för Sverige att reagera inte bara med specifika åtgärder utan också genom ett beslutsamt agerande över hela det utrikespolitiska och försvarspolitiska området.

Det är viktigt att vi i dag och i framtiden kan leva upp till de svenska säkerhetspolitiska målen – alliansfrihet i fred, syftande till neutralitet i krig. Det är uppenbart att hållfastheten i Sveriges politiska vilja och militära förmåga prövas och värderas av vår omvärld. Det är väsentligt att vår vilja och förmåga att hävda vårt nationella oberoende uppfattas som trovärdig. Det får inte skapas vare sig misstro eller förväntningar hos någon, att svenskt land- eller sjöterritorium under några som helst förevändningar får nyttjas av någon annan makt.

Vi skall också komma ihåg, vi svenskar, att en tänkbar angripare aldrig kan använda hela sin militära styrka mot oss. Angriparen måste alltid ha stora stridskrafter beredda för att möta anfall från sin huvudmotståndare. Vårt geografiska läge är och förblir också en fördel om vi utnyttjar det rätt. Våra omgivande havsområden, våra stora skärgårdsområden, våra relativt svårframkomliga landgränsområden ger klara fördelar för vårt lands försvar.

Vi i försvarsutskottet konstaterar i nu föreliggande betänkande ånyo att den svenska nationen står enad kring de säkerhetspolitiska principerna och att detta är en ovärderlig tillgång. Men enigheten om vår säkerhetspolitiska målsättning får inte kväva debatten om vägarna att nå målet. En fri och öppen debatt är en västerländsk demokratis livskraft, ett av de viktiga värden vi vill försvara.

Herr talman! Vårens partiöverenskommelse är ett tecken på att de i försvarsutskottet ingående partierna inser vilka ökade krav den säkerhetspolitiska utvecklingen ställer på det militära försvaret. Enligt min mening har partiöverenskommelsen också givit den kommitté som förbereder 1987 års femåriga försvarsbeslut bättre möjligheter att framlägga förslag om ett förstärkt totalförsvar.

Vi har i tabeller i det föreliggande utskottsbetänkandet, nr 20, visat hur de medel som partiöverenskommelsen tillför försvaret givit möjligheter till ett förstärkt försvar. Bl. a. ubåtsskyddsförmågan kan ytterligare förbättras, flygstridskrafterna förstärkas, bl. a. genom att man längre kan behålla J 35-orna, och man kan snabbare anskaffa vapen-, radar- och stridsledningssystem. Men tyvärr har inte alla brister inom luftförsvaret avhjälpats. Detta gäller också pansarvärnsförmågan.

Med tillfredsställelse har utskottet konstaterat att riktlinjerna för JAS-Gripen-projektet ligger fast. På den punkten är det i nuläget bara vpk som har en annan mening.

Vi uttalar också att det inom det militära försvaret krävs en ökad förmåga till stridsinsatser med fredsorganisationens resurser för att vår beredskap skall inge respekt och förtroende i omvärlden och att beredskapsfrågorna bör

*Det militära
försvarets fortsatta
utveckling, m. m.*

behandlas med hög prioritet. Det är också något som står helt i samklang med önskemål i motioner från moderaterna.

Vi har i betänkande nr 20 två reservationer, en från folkpartiet och en från centern. Den från folkpartiet, som Eric Hägelmark här talade för, är välkänd för oss sedan många år tillbaka: folkpartiet vill att man direkt skall överföra 2 000 värnpliktiga per år till civilt försvar. Den frågan har prövats av den kommitté som förberedde 1982 års försvarsbeslut. Den har avvisats av alla partier utom folkpartiet. Jag är övertygad om att frågan kommer att prövas också av den nu arbetande försvarskommittén. Vi ser ingen orsak till att riksdagen nu skall uttala sig för en stor förändring av gällande principer. Detta är skälet att vi har haft en annan mening än folkpartiet i denna fråga.

Centerpartiet har i en motion föreslagit att man redan nu skall säga att fredsorganisationen bör omfatta minst en försvarsmyndighet per län/landskap och att 1984 års försvarskommitté skall beakta detta. Vi anser att det är en besvärlig fråga hur man i en trängd försvarsekonomi skall kunna klara sambandet mellan freds- och krigsorganisationen. Det fordras mycket ingående prövningar och bedömningar. En värnpliktskommitté arbetar. Vi vet att denna fråga kommer att prövas också av 1984 års försvarskommitté, där bl. a. Gunnar Björk i Gävle ingår. Vi menar att denna fråga skall avgöras först när man har fått tillräckligt underlag för ett ställningstagande.

Oswald Söderqvist har för vpk:s räkning framlagt sin syn på det militära försvaret och vår säkerhetspolitik. Jag konstaterar att vpk när det gäller bedömningen av säkerhetspolitiken aldrig kommer att ha samma syn som vi andra i Sveriges riksdag. När det gäller synen på försvarets ekonomi är vpk inte trovärdigt så länge man, som man nu gör, hävdar att man på en enda gång kan sänka försvarets kostnader med över 2 miljarder kronor. Det finns ett stort antal anställda inom försvaret. Det mesta av den materiel som försvaret köper är tillverkad av svensk industri. Det går inte att med bibehållen trovärdighet påstå att man kan sänka försvarets kostnader med 2 miljarder kronor. Så länge vpk inte vill föra en saklig debatt i dessa frågor, kommer vpk också att stå isolerat i Sveriges riksdag när det gäller det militära försvarets utveckling.

Vissa förändringar skall göras i marinens militära organisation, främst i Göteborgsområdet. Försvarsutskottet har mycket ingående studerat frågan och föreslår enigt att planeringen av antalet värnpliktiga vid Västkustens militärkommando med KA 4 skall inriktas på att de värnpliktiga som skall ingå i krigsförband på västkusten också utbildas där med undantag för den specialutbildning som kan behöva ges vid andra förband. En förutsättning för vårt ställningstagande är dock att den utökade kontingenten av värnpliktiga inte medför några krav på investeringar i Göteborg. Även beredskapen vid övriga kustartilleriförband skall beaktas. Utskottet följer försvarsministern i fråga om vad som i övrigt har anförts om utveckling av Nya varvet och om förändringar i marinens organisation i Göteborgsområdet.

Låt mig till sist uttala förhoppningen att fyrpartiöverenskommelsen skall för omvärlden visa Sveriges samlade vilja att med kraft värna landets oberoende, att med all kraft hävda den territoriella integriteten och att

*Det militära
försvarets fortsatta
utveckling, m. m.*

fullfölja vår svenska neutralitetspolitik.

Herr talman! Jag yrkar bifall till försvarsutskottets hemställan i betänkande nr 20.

Anf. 7 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Först vill jag säga till Per Petersson att vi inom vpk är mycket glada att vi i Sveriges riksdag är isolerade när det gäller den här frågan. Jag skulle inte för mitt liv vilja stå på samma linje som moderaterna och Per Petersson i Gäddvik här. Det är beklagligt att socialdemokraterna gör det, men det är en annan historia.

Visst finns det stora fasta kostnader i den militära budgeten. Ungefär 35 % är bundna i löner, och ungefär 25 % är bundna i utlagda beställningar. Det är alltså 60 % som man över huvud taget inte kan komma åt under en så kort period som ett enstaka budgetår. Men det finns 40 % kvar, och hela den militära budgeten ligger som vi vet en bra bit över 20 miljarder f. n. Det är därför inte alls orealistiskt att plocka bort ett par miljarder på den budgeten. Ställ in några flygtimmar på flygdivisionerna – där går det att spara mycket pengar.

Ta upp de propåer till behandling – och säg gärna litet om det här i dag, Per Petersson – som jag här framfört. De kommer från olika civila tjänstemän inom de viktiga rationaliseringsinstitutioner vi har både i och utanför försvaret. Se över detta så går det nog att plocka bort litet pengar från denna jättestora militära budget – det är inte svårt.

Anf. 8 PER PETERSSON (m) replik:

Herr talman! Jag noterar att Oswald Söderqvist säger att vi aldrig kan komma till samma mening när det gäller behovet att hävda vårt lands säkerhetspolitik. Ja, jag inser att det är så. Men jag tänker för den skull inte ändra mening. Jag hoppas att Oswald Söderqvist med tiden kan göra det, men det vet man ju aldrig.

När det gäller möjligheterna att minska försvarskostnaderna med 2 miljarder redan nästa år vill jag påpeka att Oswald Söderqvist i andra lägen brukar nämna att han har ett förflutet i det militära och vet hur man skall klara det här. Oswald Söderqvist måste vara helt överens med mig om att det inte går att med början den 1 juli minska försvarets anslag, försvarets kostnader, med 2 miljarder, om man skall ha anställningstrygghet och om man skall fullfölja de materielbeställningar som är gjorda, vilka är mycket väsentliga för sysselsättningen i Sverige. Jag tycker det är synd att Oswald Söderqvist skall ge sig in i en sådan här debatt som är helt omöjlig att föra från hans utgångsläge.

Anf. 9 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Det Per Petersson sadé om oenigheten är ju ett typiskt exempel på det jag beskrev i mitt första anförande, att för moderaterna och Per Petersson är den svenska säkerhetspolitiken enbart en fråga om den militära apparaten. Det är det inte för oss, och det borde inte vara det för dem

som verkligen vill slå vakt om den svenska självständigheten. Det hjälper inte om vi lägger till några miljoner eller t. o. m. några miljarder på den militära budgeten, Per Petersson. Detta ökar inte Sveriges nationella självständighet. Vi har slagit huvudet i taket med sådana medel. Det måste till något annat för att man skall kunna lösa detta.

När det gäller besparingsåtgärder vill jag bara hänvisa till det senaste som kommit fram – detta togs upp i TV-programmet Magasinet i början på veckan och redovisas också i Svenska Dagbladet den 23 maj – från riksrevisionsverket. En byrådirektör på riksrevisionsverket som har sysslat med detta – han har tidigare arbetat i fortifikationsförvaltningen – säger att det går att spara miljarder inom försvaret. Just på grund av de erfarenheter jag har vet jag – både när det gäller lägre och högre nivåer, lokalt och regionalt – hur man överbudgeterar, hur man till varje pris söker förbruka de anslag man har fått och att man aldrig någonsin återbördar några pengar, eftersom man vill hålla nivån uppe. Detta gäller i smått som i stort. På detta sätt kan man alltid hålla nivån uppe och t. o. m. äska högre anslag för kommande år. Inför varje budgetårs slut – under alla de år som jag har arbetat just med planering m. m., de senaste åren ganska högt uppe i den militära administrationen – gick man t. o. m. ut med anvisningar till chefer på olika nivåer om att de skulle se till att plocka ut pengarna inför budgetårsskiftet så att man kunde redovisa att anslagen var förbrukade – annars kunde det bli lägre anslag följande år. Så går det till, Per Petersson, och det är där man kan spara miljarder.

Anf. 10 PER PETERSSON (m) replik:

Herr talman! Det är otacksamt att stå i Sveriges riksdag och försöka förklara den säkerhetspolitik man vill föra när man blir så totalt missförstådd av Oswald Söderqvist. Jag förstår att det är så att han anser att jag har sagt det han påstår att jag har sagt – och ändå vet alla andra att det är precis tvärtom.

När det gäller försvarets kostnader går det inte, Oswald Söderqvist, att hävda att man kan spara över 2 000 miljoner med början den 1 juli, om vi skall ha anställningstrygghet och om man menar att man skall fullborda gjorda materielbeställningar, som betyder så mycket för sysselsättningen i svensk industri. Jag tycker det är synd att Oswald Söderqvist med hårda ord och floskler försöker bortförklara den omöjlighet som ligger i vpk:s motion i anslutning till årets försvarsproposition.

Anf. 11 OLLE GÖRANSSON (s):

Herr talman! Dagens försvarsdebatt – och det betänkande nr 20 från ett i stort sett enigt utskott som vi i dag skall ta ställning till – är enligt min mening en korrekt signal till vår omvärld.

Den visar att det i riksdagen finns en grundläggande värdegemenskap i synen på Sveriges säkerhets- och försvarspolitik. Denna enighet, manifesterad i fyrpartiöverenskommelsen om försvarsanslagen, är i sig en viktig säkerhetspolitisk tillgång som det är viktigt att slå vakt om.

Det betyder naturligtvis inte att vi ska undertrycka en öppen och ärlig

Fredagen den
25 maj 1984

*Det militära
försvarets fortsatta
utveckling, m. m.*

debatt om de ideologiska och sakliga åsiktsskillnader som trots allt finns. Ingen är betjänt av att vi utåt till varje pris upprätthåller en falsk fasad av enighet.

Däremot tycker jag att det är väsentligt att vi undviker att av partitaktiska skäl dramatisera åsiktsskillnaderna och undviker att låta kortsiktiga, taktiska hänsyn få överhand över det gemensamma säkerhetspolitiska intresset. De säkerhets- och försvarspolitiska frågorna är olämpliga att använda i den inrikespolitiska debatten.

Denna breda politiska enighet motsvaras av en bred folklig uppslutning kring vår försvarspolitik. Tillströmningen av människor ökar till de frivilliga försvarsorganisationerna. 700 000 människor är medlemmar i frivilligförsvaret, som därmed är en av vårt lands största folkrörelser. Det är ett viktigt och omistligt komplement till vårt värnpliktsförsvaret.

Även om siffrorna varierar något så visar alla de undersökningar som görs av beredskapsnämnden för psykologiskt försvar att försvarsviljan är och förblir hög. Mätt med internationella mått är det svenska folkets uppslutning kring försvaret mycket imponerande.

Denna folkliga uppslutning kring försvaret bör vi se som en utmaning – en utmaning att i landets intresse försöka komma överens, och en utmaning att lägga fast en långsiktig försvarspolitik som kan bevara detta förtroende.

Det är också viktigt att vi som politiker alltid försöker se försvarspolitiken i dess totala säkerhetspolitiska sammanhang. Ett litet land som Sverige kan aldrig rusta sig till säkerhet. Säkerhetspolitik måste vara mer än vapenskrammel. En svensk säkerhetspolitik måste alltid vara en avvägning mellan – å ena sidan – att beakta kravet att i alla lägen värna Sveriges oberoende och att – å andra sidan – göra vårt yttersta för att verka för fred och avspänning i syfte att minska hoten mot vårt land.

Inte heller får vi förfalla till önsketänkande. Även om det finns många olika instrument i vår säkerhetspolitik, finns det inga säkerhetspolitiska substitut för en fortsatt beslutsam försvarspolitik. Om Sverige skulle avsäga sig den militära förmågan att möta yttre hot och påfrestningar, skulle vår neutralitetspolitik förlora sin trovärdighet i omvärlden.

De senaste decenniernas politiska och militära utveckling har gjort slut på tanken att det nordiska området skulle vara ett perifert sidoområde. Vi vet alla att så inte är fallet. Och vi vet också att öst-väst-perspektivet blivit helt dominerande i den internationella politiken och att denna genomgått en omfattande, och mycket oroande, militarisering.

Spänningen mellan supermakterna driver kapprustningen vidare i en till synes obrytbar ond cirkel. Den har också förhindrat framsteg i förhandlingarna om nedrustning och rustningskontroll. Dialogen mellan öst och väst har avstannat på det ena området efter det andra. Arbetet med förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder vid Stockholmskonferensen ser vi som en ljusglimt – eller åtminstone som ett hopp om ljus – i det internationella mörkret.

Ett resultat av världspolitikens militarisering och det ökade strategiska intresset för det nordiska området är att stormakterna ökat sin spanings- och

övervakningsverksamhet intill våra gränser. Ubåtskränkningarna bör rimligen ses också i detta sammanhang.

Den svenska neutralitetspolitiken kräver att Sverige visar vilja och förmåga att värna sitt territorium, både i krig och i fred. Därför måste kränkningarna bemötas med all kraft och med alla till buds stående medel, intill den dag då vi höjt risken för inkräktaren till en sådan gräns att han hellre väljer att avstå.

Att bygga upp vårt ubåtsskydd till denna nivå kommer att ta tid. Det finns inga tekniska underverk som i ett slag skulle lösa problemet. Det enda som kan ge utdelning på sikt är ett fortsatt tålmodigt arbete med att kombinera tekniska resurser med personell kompetens för att få till stånd ett effektivt ubåtsjaktssystem. Civilbefolkningens vaksamhet är också av största betydelse. Om vår beslutsamhet i det arbetet får ingen tveksamhet råda. Det kan aldrig någonsin bli fråga om att vi "vänjer" oss vid att andra länder kränker svenskt territorium.

Jag vill i detta sammanhang till Gunnar Björk i Gävle och Eric Hägelmark, som tog upp kravet på en snabbare överföring av helikoptrar och en skärpning hos FOA när det gäller den här typen av kränkning, säga att det är självklart att vi skall sätta in de resurser som finns. Samtidigt vill jag uttala en varning, att man inte skall se detta område som det helt avgörande för vår försvarspolitik.

Det betänkande som kammaren skall ta ställning till innebär att partierna är överens om att slå vakt om försvarets planeringssystem. Genom ett ekonomiskt tillskott och genom en komplettering till prisregleringssystemet återger vi militärledningen en rimlig grad av planeringssäkerhet.

Men detta betyder samtidigt att regering och riksdag ställer krav på den militära ledningen. De materielobjekt som blir dyrare än planerat måste klaras inom den ram som riksdagen anvisar. Vi kan inte godta en ordning där alla ekonomiska problem bollas över till politikerna. Det rimliga måste vara att militärledningen själv tar ett samlat ansvar för försvarets långsiktiga utveckling.

Med fyrpartiöverenskommelsen om försvaret och med det betänkande som kammaren nu behandlar lägger vi en god grund för den framtida försvarspolitik.

Herr talman! Det beslut som vi skall fatta här i dag innebär att det militära försvarets krigsorganisation kan utvecklas i enlighet med den försvarspolitik som har lagts fast genom riksdagsbeslut 1982 och med den inriktning som gavs 1983. En tabell på s. 7 i betänkandet 20 visar vad regeringens förslag innebär för olika delar av krigsorganisationen. Där framgår att planeringen i viktiga avseenden kan återföras till beslutade ambitioner från det läge som överbefälhavaren redovisade i den programplan han lämnade i december förra året. Det som då väckte stor uppmärksamhet i massmedia och den allmänna debatten var kravet att slopa de tre sista Drakendivisionerna med början redan nästa år. Jag tror att dagens beslut innebär att vi kommer att behålla handlingsfriheten att ha kvar dessa divisioner en bit in på 1990-talet. Även andra viktiga delar av flyg- och marinstridskrafterna kan utvecklas

*Det militära
försvarets fortsatta
utveckling, m. m.*

enligt de tidigare planerna.

De egentliga nyheterna i försvarsutskottets betänkande nr 20 gäller fredsorganisatoriska frågor. Alla är överens med regeringen om att marinens organisation i Göteborg måste minska, men utskottet föreslår riksdagen att göra ett särskilt uttalande om att verksamheten vid västkustens militärkommando med Älvsborgs kustartilleriregemente bör inriktas mot att de värnpliktiga som skall ingå i krigsförband på västkusten också skall utbildas där. Det innebär en något större utbildningsverksamhet än den minsta som kan uttolkas ur propositionen. Ett sådant riksdagsuttalande kommer naturligtvis att bli vägledande för det fortsatta arbetet med detaljerna kring organisation och verksamhet på marinens område Kärringberget i Göteborg.

Beträffande arméflygskolan i Nyköping är planeringen inriktad på en ändrad lokalisering till Malmen i Linköping. Utskottet föreslår att riksdagen nu skall fatta beslut om detta.

Till punkten 2 om det militära försvarets fortsatta utveckling finns två reservationer i betänkandet. Det är folkpartiet som står bakom den ena. I den upprepar reservationen en gammal tanke på direktöverföring av vissa värnpliktiga till civilförsvaret, något som försvarskommitté, regering och riksdag tidigare har tagit ställning emot.

Eric Hägelmark rekommenderar att man skall direktutbilda 2 000 värnpliktiga i civilförsvaret, med motiveringen att det krävs människor som kan lära sig att gå igenom betong och stål och allt vad han nu räknade upp – och det är väl riktigt att det är vad de skall kunna. Vårt motargument mot denna reservation har varit och är fortfarande att det är bättre att vänta och se vilken egen civil utbildning ungdomarna sätter i gång med och först därefter göra uttagningen till civilförsvaret. Den som är bäst att släcka bränder är naturligtvis en brandman, inte en 18-åring som ännu inte vet vad han skall jobba med i framtiden.

Den andra reservationen kommer från centerpartiet och gäller ett särskilt riksdagsuttalande om fredsorganisationsutvecklingen för det militära försvaret. Reservanterna anser att man i varje län bör ha antingen ett regemente eller någon annan militär myndighet.

Ja, herr Björk, det är naturligtvis viktigt att våra fredsresurser finns där människorna bor och ute i länen. Men jag tror att inte heller herr Björk vill helt frånta oss möjligheten att planera stora delar av vår fredsverksamhet så att den finns där den skall finnas i händelse av krig. Det finns alltså två olika vägar att gå: att sprida ut organisationen av geografiska skäl, och att sprida ut den med hänsyn till de strategiska och politiska krav vi ställer i övrigt.

Beträffande de frågor som berörs av reservationer, liksom när det gäller övriga frågor i betänkande 20, yrkar jag bifall till utskottets förslag.

Ett enigt utskott ställer sig bakom regeringens förslag att JAS-projektet skall fortsätta. Likaså tillstyrker utskottet de åtgärder som försvarsministern förutskickar när det gäller olika beredskapsfrågor. Vi har i utskottet funnit att detta är väsentliga frågor, och vi kan inte dela vpk:s syn, som framkommer i kommunisternas motion. Vi kan inte heller ställa oss bakom vpk:s krav att JAS-projektet skall avvecklas.

Oswald Söderqvist har i dag fört fram de vanliga argumenten. Ibland ondgör han sig över att vi fortfarande kan köpa vissa delar utomlands för att bygga upp ett eget flygplanssystem. Andra gånger ondgör han sig över att vår egen försvarsindustri är för stor och menar att man i större utsträckning bör övergå till civil produktion. Det är, som övriga i kammaren säkert förstår, en helt omöjlig ekvation. Men detta agerande ligger väl i linje med vpk:s strävan att å ena sidan vilja visa att man är försvarsvänlig och å andra sidan visa att man har en avvikande åsikt när det gäller flygplan m. m.

Det är inte mycket mer att säga om vpk. Vpk:s motioner denna gång har egentligen inskränkt sig till de frågor som jag här nämnt och, självfallet, till en prutning på anslaget. Men jämför man denna prutning med prutningskraven från forna tiders kommunister i kammaren finner man att den är mindre. Det är inget som vi skall vara ledsna för.

Vissa frågor rörande försvarsindustrin behandlas också i propositionen. Inte heller i det avscendet har utskottet någon erinran mot vad försvarsministern har sagt.

Robotindustrin är av särskilt intresse i detta sammanhang. En motion från centern tar upp viktiga frågor för den framtida svenska robotindustrin. Utskottet förutsätter att regeringen beaktar de fördelar som det innebär att vi kan behålla en inhemsk utveckling och produktion av robotar. Det framgår också av utskottets skrivning att regeringen bör gripa sig an denna fråga så snart underlaget från överbefälhavaren har blivit mer fullständigt. Vi menar att frågan handläggs på ett fullt tillfredsställande sätt och att vi därmed inte bör göra något extra uttalande från riksdagens sida.

Herr talman! Låt mig till sist bara säga att jag tycker att det är mycket bra att moderaterna har frångått sina mer långtgående krav i motion 971, där de tar upp många problem och framför en hel del önskemål. Moderaterna har nu riktat in sig mot den försvarsöverenskommelse som finns och som alla de fyra partier som är representerade i försvarutskottet enigt har ställt sig bakom.

Herr talman! Jag yrkar alltså bifall till utskottets förslag i alla delar i betänkande 20.

Anf. 12 GUNNAR BJÖRK i Gävle (c) replik:

Herr talman! Olle Göransson tog upp två frågor som berörde centerns ställningstaganden.

Den första gällde fredsorganisationens utveckling i framtiden, som också Per Petersson nämnde. Vi har krävt att det skall finnas ett förband per landskap eller län. Vi säger i reservationen att vi vill att försvarskommittén skall utreda denna fråga. Det skulle ha varit bra för kommittén att ha ett riksdagsuttalande i ryggen när den skall ta itu med detta arbete.

Speciellt Olle Göransson, som kommer från Västmanlands län, ett av de län som har mist sina förband, borde ha extra stor förståelse för de nackdelar som det innebär att inte ha ett förband på orten. Det gäller såväl kopplingen till försvarsområdet, Fo:t, och länsstyrelsens försvarsenhet som, framför allt, kopplingen till beredskapsfunktionen. Jag har väldigt svårt att förstå varför

*Det militära
försvarets fortsatta
utveckling, m. m.*

jag inte får höra något argument för att det skulle vara så dumt att ha denna koppling till beredskapsfunktionen. På den punkten har jag ännu inte fått något svar.

När det gäller försvarsmaterielindustrin är det viktigt att vi har en sådan kvar i landet för att inte bli alltför mycket beroende av andra. I vårt särskilda yttrande framhåller vi att regeringen borde agera med kraft när det gäller denna industridel, för att försöka få en helhetssyn på svensk robotindustri. Att vänta på nästa försvarsbeslut innebär att vi i flera år försitter möjligheten att ta krafttag och försöka ställa hårda krav på försvarsindustrin. I stället visar man både från socialdemokratiskt och från moderat håll undfallenhet i frågan.

Anf. 13 ERIC HÄGELMARK (fp) replik:

Herr talman! Olle Göransson lät påskina att vi bara intresserar oss för ubåtsskyddet och ingenting annat i vårt försvar. Jag kan garantera, Olle Göransson, att vi i folkpartiet inbegriper hela totalförsvaret i vår försvarspolitik. Men vi tycker att ubåtsskyddet är mycket viktigt, och det är inte bara vi som tycker det, utan det gör hela svenska folket.

Vi tycker också att en överföring av helikoptrarna till marinen inte skall behöva ta 4-5 år när vi har helikoptrarna i flygvapnet. Jag hoppas att man så snart som möjligt försöker att åtminstone samordna denna verksamhet. Helikoptrarna är ju ombyggda för ubåtsjakt 1986, och varför skall man då inte kunna överföra dem till marinen? Den frågan kanske Olle Göransson kan svara på.

Olle Göransson hade ett mycket svagt argument när det gäller att direktrekrytera värnpliktiga till civilförsvaret. Man skall vänta, säger Olle Göransson, tills de själva har grundlagt en utbildning och sedan ta över dem. Nej, Olle Göransson, vi har i dag en stor puckel av värnpliktiga, som får vänta i flera år på att göra sin militärtjänstgöring. Det vore bättre om vi kunde överföra dem till civilförsvaret så snart som möjligt. De behövs inte i vår krigsorganisation i dag. Därför tycker jag att Olle Göransson och det parti som han representerar skall ta sig en verklig funderare över om det ändå inte skulle vara ganska bra och effektivt för både det militära försvaret och framför allt civilförsvaret med en förnyring, så att de värnpliktiga det gäller verkligen kan göra de insatser som behövs i händelse av ofred.

Anf. 14 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Det inledande avsnittet i Olle Göranssons anförande var mycket bra. Jag vill gärna instämma i det han sade om att vi måste vidga det säkerhetspolitiska begreppet och att säkerhetspolitik inte bara är vapenskrammel osv. Det är precis vad vi också säger, så det håller jag gärna med om. Sedan gäller det att ta de praktiska konsekvenserna av detta när man skall fördela pengar.

Olle Göransson försökte ironisera över vår kritik mot JAS. Det lyckades inget vidare. Tvärtom var hela Olle Göranssons argumentation ett stöd för vår kritik. Att vi från USA importerar dessa viktiga elektronikkomponenter,

som är nödvändiga för att JAS skall kunna lyfta, är förödande för vår självständighet och för vår möjlighet att tillverka detta plan, om vi nu skall ha det. Det är ingen motsättning mellan det och våra krav att man skall övergå till civil produktion inom stora delar av den industri som nu sysslar med krigsmaterielproduktion, speciellt inte när det gäller elektronikindustrin. Tvärtom – det skulle vara alldeles utmärkt om vi med försvarsbeställningar kunde understödja en inhemsk svensk elektronikindustri, som också kunde tillverka elektroniska komponenter för våra civila produkter. Det finns alltså ingen motsättning här – tvärtom. Vi skall minska importen av dessa mycket viktiga detaljer, och vi skall försöka tillverka dem själva. Om vi bygger upp en sådan tillverkning inom landet skulle vi kunna få en försvarsindustri som samtidigt kan hålla liv i en civil produktion. Det vore mycket bra.

Sedan vill jag peka på en rolig detalj: Jag observerade den totala motsättningen mellan moderater och socialdemokrater när det gäller vpk:s försvarsanslag. Nyss hörde vi moderaten Per Petersson säga att det var omöjligt att spara 2 miljarder i budgeten. Sedan sade socialdemokraten Olle Göransson att vpk:s förslag till besparingar var marginella. Det var en ganska intressant motsättning.

Anf. 15 OLLE GÖRANSSON (s) replik:

Herr talman! Till att börja med vill jag kommentera det som Oswald Söderqvist sade i den sista delen av sin replik. Oswald Söderqvist skall nog inte vara alltför självsäker när han drar sina slutsatser av vad jag sade när det gäller skillnaden på 1 800 miljoner, som trots allt är stor om man tänker på vad man får för de här pengarna. Tolka i stället mitt inlägg så, att den försvarspolitik som vi här i kammaren tidigare har varit vana att höra talas om från kommunistiskt håll har väsentligt förändrats. Den har blivit mer realistisk efter hand som åren har gått. De önsketänkanden från vpk:s sida som jag hörde framföras när jag kom hit till riksdagen är inte alls lika ofta förekommande numera. Det är enligt min mening ingen nackdel, utan en fördel, att även ni börjar förstå att ett militärt försvar kostar pengar.

När det gäller ert resonemang om JAS undrar jag om detta blivit något som ni har fastnat i och som ni inte kommer ifrån. Vad är det ni vill? Vill ni inte ha något flygplan? Jo, visst vill ni det! Men vad är det för flygplan ni vill ha och vem skall bygga det? Det är detta det handlar om. Visst kunde vi ha valt att vänta några år för att beställa ett utländskt flygplan, men vi ansåg fördelarna med ett svenskt JAS-system vara så uppenbara att vi föredrog detta, efter ingående ekonomiska utredningar i den socialdemokratiska regeringen och efter det att vi hade gjort klart för oss att de sju punkter som vi slog fast 1982 i stort sett kunde gälla även för framtiden.

Av det Eric Hägelmark säger tycker jag mig höra att han anser att nu måste vi göra allt för ubåtsskyddet, nu är detta det viktigaste, nu är det ubåtsskyddet som har engagerat svenska folket och nu skall vi se till att all den materiel som finns inom försvaret och alla de pengar vi kan få fram sätts in i ubåtsskyddet. Jag frågar mig om inte herr Hägelmark, som ju har en bakgrund inom flygvapnet, känner till att de helikoptrar det gäller också har

andra uppgifter i det militära försvaret, både på det rent arbetsmiljömässiga området och när det gäller den civila räddningstjänsten och mycket annat. Man kan inte bara säga att allt skall överföras till ubåtsskyddet och ställa sig tomhänt när det gäller de andra uppgifterna. Man måste självfallet ha en balanserad planering, så att man inte gör någonting dumt.

Till Gunnar Björk i Gävle: Visst skulle jag vilja ha kvar flottiljen i Västmanland! Det är självklart. Men jag tror att herr Björks eget deltagande i dödspatrullen för några år sedan satte sina spår – kanske inte hos oss i Västmanland, men i andra län. Jag vill verkligen ifrågasätta om det inte är viktigare att vi har fredsförband på de platser där de bäst behövs.

Anf. 16 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Jag vill ytterligare något beröra JAS. Som jag sade tidigare har ni talat mycket om ett svenskt plan, en svensk profil osv. Men den springande punkten och det viktiga som måste slås fast en gång till är ju att detta inte är ett svenskt plan. Olle Göransson och andra socialdemokrater borde vara oröliga över att vi har hämnat i ett militärindustriellt samarbete med en av stormaktsallianserna, nämligen NATO. Vi samproducerar detta plan med NATO. Det är det som är det viktiga, och då skall man inte tala om "svensk profil" och att vi har gjort överväganden m. m.

Ni har ju också själva sagt i de berömda sju punkterna, om vi nu skall ta upp dem, att efter JAS skall det inte byggas några fler militära plan i Sverige. Det finns uttalat i dessa punkter att flygplansindustrin i Sverige skall vara inriktad på att detta är det sista.

Jag vill returnera den fråga som Olle Göransson ställde till mig: Var skall ni då ta planen ifrån? Problemet har ju bara skjutits en bit framåt.

Vi har sagt: Vi skall inte ha ett flygvapen av den storleksordning som vi har i Sverige i dag. Det är för stort för våra förhållanden. Vi orkar inte hålla det i gång. Om vi har 400 plan eller 200 plan i händelse av ett krigsutbrott är oväsentligt. Förlusterna i ett modernt luftkrig är kända; siffrorna finns på de militära staberna. Förlustsiffrorna är sådana att ett par hundra plan hit eller dit inte spelar någon större roll.

Det är andra faktorer – och där kan vi komma tillbaka till detta med säkerhetspolitik kontra vapenskrammel, Olle Göransson – än flygplan som avgör om ett land kan vara uthålligt, ha en avskräckande effekt och sådana saker. Den avskräckande effekten når vi genom att så långt det är möjligt ha ett starkt och osårbart Sverige, som kan hålla uppe en effektiv militär organisation. Men det hjälper inte med 140 eller 250 nya flygplan av typ JAS.

Anf. 17 ERIC HÄGELMARK (fp) replik:

Herr talman! Jag vill bara säga till Olle Göransson att det skulle vara mig fjärran att på något sätt vilja avrusta flygvapnet när det gäller räddningshelikoptrar. Flygvapnet har fortfarande kvar räddningshelikoptrar, och deras uppgifter måste givetvis kunna klaras – det är jag helt medveten om.

Sedan vill jag ytterligare en gång säga till Olle Göransson att det är inte bara ubåtsskyddet som vi pläderar för, utan vi pläderar för hela totalförsva-

ret. Jag hoppades att Olle Göransson hade det klart för sig efter mitt förra inlägg.

Anf. 18 OLLE GÖRANSSON (s) replik:

Herr talman! Vi är, Eric Hägelmark, i stort sett överens när det gäller totalförsvaret. Det som skilde oss i debatten var ju helikoptrarnas vara vid marinen eller vid flygvapnet. I övrigt uppfattade inte heller jag några åsiktsskillnader.

Sedan vill jag säga ytterligare ett par ord till herr Söderqvist om det uttalande som vi gjort i en av de sju punkterna, att industrin inte får förvänta sig att något nytt projekt à la JAS skall komma i omedelbar anslutning till det flygplanet. Det gäller likafullt i dag som då att det enligt de planer som föreligger inte finns något utrymme för ett sådant projekt. Men vad som händer i ett senare skede eller vad som kan hända beträffande andra flygplan vet vi inte. Industrin kommer ju inte att förbjudas att bygga flygplan, om man kan få beställningar. Men man kan inte påräkna att system av den typ JAS innebär skall kunna startas under de närmaste 10–15 åren.

Anf. 19 ANITA BRÅKENHJELM (m):

Herr talman! 1978 års försvarsutredning ägnade nedrustningsfrågorna liksom handels- och biståndspolitikens betydelse som inslag i säkerhetspolitiken vid sidan av det militära försvaret vissa överväganden. Dessa fullföljdes genom de uttalanden i 1982 års försvarsbeslut som tidigare i debatten här citerats och återgivits av Gunnar Björk i Gävle.

Utrikesutskottet behandlade hösten 1979 frågan om ökad långsiktighet i planeringen av de svenska insatserna i de internationella nedrustningssträvandena.

Enhälligt framfördes i ett tillkännagivande till regeringen önskemål om samordning av forsknings- och utredningsresurser på försvars- och nedrustningsområdet. Man påpekade att det ökade sambandet mellan den svenska säkerhetspolitiska planeringen och skeendet på rustningskontrollområdet, särskilt i Europa, talar för långsiktighet i agerandet vid de internationella förhandlingarna. Detta har ännu inte inneburit några drastiska förändringar i det svenska arbetet på nedrustningsområdet, utan det har fortfarande i vissa stycken varit präglad av utspel av karaktären politiska försöksballonger.

Forsknings- och utredningsinsatser på nedrustningssidan har delvis styrts av akuta behov i själva förhandlingsarbetet, även om det på vissa områden fortlöpande har bedrivits ett mycket djupgående och långsiktigt arbete. Det är därför intressant att den nya försvarskommittén har fått till uppgift bl. a. att försöka bedöma den framtida utvecklingen av de internationella rustningskontrollförhandlingarna och att tidsplanera svenska nedrustningsinitiativ som kan påverka landets säkerhetspolitik och totalförvar. Detta bör på sikt kunna innebära att svenska nedrustningsinitiativ i högre grad skulle kunna vara integrerade delar av vår egen säkerhetspolitiska strategi.

En starkare koppling till den egna säkerhetspolitiken bör också – med den otvivelaktigt goda militärtekniska och militärstrategiska kompetens som vi

Nr 155

**Fredagen den
25 maj 1984**

*Det militära
försvarets fortsatta
utveckling, m. m.*

*Det militära
försvarets fortsatta
utveckling, m. m.*

förfogar över – kunna ge nedrustningspolitiken en mer realistisk inriktning över hela fältet. De största möjligheterna att effektivt medverka i ett förhandlingsarbete som direkt påverkar vår egen situation och som kan betraktas som åtminstone en förberedelse för ett nedrustningsarbete, har vi f. n. inom Stockholmskonferensens ram. Förhandlingarna gäller olika slag av information stater emellan om militär verksamhet, men också begränsningar i fråga om sådan verksamhet. Utskottet anser det värdefullt att regeringen gör särskilda ansträngningar för att konferensen skall leda till positiva resultat. Det arbete som där bedrivs från svensk sida präglas framför allt av utgångspunkter i våra egna säkerhetspolitiska intressen, även om en realpolitisk bedömning av förhandlingsbarhet givetvis hela tiden görs.

Sverige spelar sedan länge en betydande roll i det arbete som pågår vid nedrustningskonferensen i Genève för uppnående av en överenskommelse om förbud mot kemiska vapen – ett förbud som skulle kunna ha betydelse för vår egen försvarsplanering.

Det är uppenbart orealistiskt att förvänta sig att det under överskådlig tidsrymd nås sådana resultat i de internationella förhandlingarna att detta på något sätt kan minska vårt eget försvarspolitiska ansvar eller behoven av realistiska satsningar på vår egen förmåga att värna vår integritet. Paradoxalt nog kan vissa typer av rustningskontrollöverenskommelser, t. ex. i Central-europa, riskera att ytterligare förskjuta tyngdpunkten i hotbilden mot vårt område.

Det internationella politiska klimatet är f. n. bistert. Försvarsministern påpekar i propositionen att tilltagande användning av våld på olika håll i världen inger oro. Han understryker också den minskade respekten för folkrätten och FN-stadgans principer. Som ett tecken på att vårt land inte längre befinner sig i periferin av stormakternas militärstrategiska intressekonflikter tas de grova kränkningarna av svenskt territorium av främmande ubåtar som gjorts under senare år.

Det finns i dag anledning att peka på det faktum att dessa kränkningar har fortsatt även efter det att Stockholmskonferensen har påbörjats. Denna konferens inleddes under viss försiktig optimism och åtföljdes av stora förhoppningar från opinionen i vårt land. Kränkningarna är inte bara ett brott mot redan ingångna internationella överenskommelser utan kan också ses som ett förakt inte bara mot värdlandet utan även gentemot det seriösa internationella förhandlingsarbete för ökad avspänning som pågår inom landets gränser.

Detta förakt får på intet sätt påverka allvaret i vår vilja att även i fortsättningen göra vårt yttersta för att föra Stockholmskonferensen – och de övriga delarna av ESK-processen – till ett konkret resultat. Det understryker också eftertryckligt att en sådan ansträngning inte minskar vårt ansvar för att intensifiera ansträngningarna att med alla medel själva värna vårt territorium och se till att kränkningarna upphör.

Dagens riksdagsbeslut blir ett viktigt steg mot ett återställande av ambitionsnivån i 1982 års försvarsbeslut. Men på sikt måste den helt återställas. 1984 års försvarskommitté har fått nya kort att spela med och ett i

viss mån vidgat ansvarsområde.- Det kommer säkerligen att innebära en ökning av arbetsområdet. Det är inte troligt att det kommer att innebära en minskning av resursbehoven.

Anf. 20 RUNE TORWALD (c):

Herr talman! Under sommaren och hösten förra året cirkulerade i massmedia rykten om att militära instanser övervägde en kraftig nedskärning av försvarets resurser på västkusten. Detta gav mig anledning att den 4 oktober rikta en fråga till försvarsministern i vilken jag underströk att det inte kunde vara förenligt med vår alliansfria neutralitetspolitik att spara inom försvaret på ett sådant sätt att man bildligt talat visserligen sätter lås för Sveriges bak- och källardörrar men lämnar huvudentrén vidöppen och obevakad.

I sitt svar hänvisade försvarsministern naturligt nog till pågående budgetarbete, men uttalade stor förståelse för ett effektivt försvar av västkusten.

Eftersom budgetpropositionen inte redovisade någon ram för försvaret återkom Lennart Brunander och jag m. fl. under allmänna motionstiden med en motion där vi underströk att redan 1982 års försvarsbeslut medförde en viss försvagning av försvarskraften på västkusten, varför man inte borde göra ytterligare nedskärningar innan man noggrant analyserat konsekvenserna såväl ur militär som ur civil synpunkt.

När försvarspropositionen äntligen förelades riksdagen efter långa – men dess bättre framgångsrika – förhandlingar, visade det sig att försvarsministern påtagligt ansträngt sig att trots vissa ytterligare nedskärningar söka hålla försvaret på västkusten på en hygglig nivå. En analys visade dock – vilket uppenbarligen även försvarsutskottet kommit fram till – att propositionens förslag beträffande Göteborgsförbanden inte kunde garantera en acceptabel incidentberedskap varje timma året runt, något som jag bedömer nödvändigt för att göra vårt neutralitetsförsvar trovärdigt.

Därför väckte Kerstin Ekman och jag m. fl. en motion den 23 mars, där vi underströk nyss angivna krav och framhöll att försvarsministerns förslag behövde kompletteras något för att säkerställa tillgången på och utnyttjandet av kustartilleriets fasta batterier och minstationer, liksom fartyg och helikoptrar m. m. För att detta skulle klaras borde även utbildningskontingenten utökas eller personal på annat sätt tillföras området i svackorna mellan olika årsklasser. På detta sätt borde en kontinuerlig incidentberedskap kunna säkerställas.

Att vi motionärer inte varit ensamma om vår oro belyses bl. a. av redaktör Thorsten Rinmans ledare i Svensk Sjöfarts Tidning den 13 april där han befarar "att den svenska marinen numera är så uttunnad att man beslutat överge den svenska västkusten. Beslutet att dra flottan och stora delar av kustartilleriet från västkustens fredstidsorganisation kan inte grundas på att man bedömer allvaret i hotet från öster som så stort att man kan lämna västkusten och Sveriges port mot oceanerna vidöppen. Den svenska västkusten är ett naturligt koncentrationsområde för en sovjetisk expansion av ishavsbaserna." Litet längre fram fortsätter han:

Nr 155

**Fredagen den
25 maj 1984**

*Det militära
försvarets fortsatta
utveckling, m. m.*

*Det militära
försvarets fortsatta
utveckling, m. m.*

”Det är dags för omprioriteringar! Om vi inte har råd att ge vårt försvar resurser för att ens kunna förhindra att utländska elitsoldater simmar ut och i våra hamnar och skärgårdar och använder de svenska arkipelagerna till övningsområden för undervattensverksamhet, kan man ifrågasätta det förståndiga i nuvarande fördelning mellan marinen, flyget och armén.

Den nuvarande situationen är inte bara genant, den är periodvis mycket farlig för rikets säkerhet.”

Jag hade ursprungligen tänkt mig att mera ingående belysa vad vi motionärer anser krävs för att effektivt försvara hela västkusten, men kanske speciellt Göteborgs hamninlopp. Men då försvarutskottet glädjande nog på s. 20–21 i betänkandet så klart markerat att man ställer sig bakom vårt krav på en kontinuerlig incidentberedskap i vår landsända avstår jag av hänsyn till kammarens ansträngda arbetssituation.

Herr talman! Jag tror mig kunna tala å alla västsvenska motionärers vägnar när jag förutsätter att överbefälhavarens medhjälpare i samarbete med de militära cheferna i Göteborg och Västsverige gemensamt kommer att säkerställa en kontinuerlig incidentberedskap året runt i vårt område. Därför har jag inte något annat yrkande än utskottet.

Anf. 21 KERSTIN EKMAN (fp):

Herr talman! I en frågedebatt den 13 oktober 1983 ställde jag i denna kammare en fråga till försvarsministern. Frågan löd: ”Skall inte ens 1982 års försvarsbeslut om en grundutbildningsbataljon på KA 4 och nödvändigheten av marin närvaro i Västerhavet gälla?”

Vägen fram till dagens betänkande från försvarutskottet, där förslag till svar på frågan föreligger, har varit lång och kantad av mer eller mindre väl genomtänkta förslag. Det som manar till eftertanke är, att den redovisade frågan över huvud taget behövt ställas och att de förslag som från början lades fram som underlag till dagens beslut fick den utformning de fick.

Förslagen från såväl chefen för marinen som överbefälhavaren innebar att den av riksdagen beslutade grundutbildningsbataljonen skulle ersättas med ett litet spärrkompani. De förslagen var oacceptabla.

Det är alltid lätt att försöka avfärda inlägg från riksdagsledamöter, i vilkas hemorter militära anläggningar hotas av nedläggning, som bypolitik. Jag hävdar att försvar av västkusten inte är en sådan fråga. Det är däremot en fråga om trovärdighet för vårt förslag och för vår förmåga att möta överraskande anfall mot Sverige.

När jag talade i samma ärende inför försvarsbeslutet 1982 var det väsentligt för mig att hävda att en försvagning av Göteborgs försvar mot överraskande anfall – Göteborg är ju vår största hamn och rikets andra stad – var i hög grad oroande. Genom att KA 4 den gången miste såväl sin befälsskola som sin officershögskola – tillsammans ca 500 befälselever – måste kompenstation ges genom tillkomsten av andra utbildningsförband. Beslutet den gången blev också helt riktigt att en grundutbildningsbataljon skulle tillkomma vid KA 4.

Vi har i dag i vårt land en situation som kräver möjlighet till insats i ubåtsskyddsavseende. Det fordras såväl fartyg som stridsutbildade kustnära

förband, vana vid tjänst i skärgård, för att möta sådan verksamhet. Hur kan någon tro att situationer liknande de på Hårsfjärden och i Karlskrona inte skulle kunna uppstå på västkusten?

Västkusten innesluts i det begrepp som benämns Östersjöutloppen, och som är av stor strategisk betydelse för såväl öst som väst. Det är därför viktigt att detta område redan i fred har förband för insats bl. a. vid incidenter och att inte något land ifrågasätter vår vilja att hävda våra gränser genom att vi lämnar vitala områden utan möjlighet till korrektion vid överträdelser.

Det förslag som vi nu skall ta ställning till är ett förslag från ett enigt försvarsutskott och innebär bifall till de motionsyrkanden som har lagts fram om att man skall omsätta krigsorganisationen med personal utbildad vid västkusten. Folkpartiet framförde detta krav redan under den allmänna motionstiden. Vi har sedan upprepat kravet i en motion tillsammans med centern i samband med att proposition 1983/84:112 lades fram av regeringen. Det är glädjande att vi har fått gehör för våra krav.

Det viktigaste är att man genom dagens beslut ger en vettig ersättning för de ca 500 kvalificerade befälselever som nu utbildas på annat håll. Vi får på detta sätt en acceptabel ersättning, och förtroendet för västkustförsvaret i fred behöver inte rubbas. Det kommer att bli möjligt för västkustens ungdomar att utbildas i det område där de i första hand skall krigsplaceras.

Till sist, herr talman: Förslagen om uttunning av resurserna för försvar av västkusten har duggat tätt. Låt oss hoppas att vi nu ha nått slutet på denna lidandets väg. Vi kan aldrig och får aldrig acceptera förslag som vid ett genomförande äventyrar vår trovärdighet!

Anf. 22 KARL-ERIK SVARTBERG (s):

Herr talman! Jag tror att jag vågar påståendet att det inte så mycket är den nuvarande regeringens förslag vi korrigerar när det gäller västkustförsvaret som det beslut vi fattade 1982 på förslag av mittenregeringen. Det är nämligen först nu vid behandlingen i utskottet vi lyckats ta fram konsekvenserna av 1982 års beslut. Den utbildningsbataljon vi beslutade om då visade sig vid en granskning vara ett mindre kompani.

Det låter betryggande med en utbildningsbataljon för att klara incidentberedskapen och bygga upp krigsorganisationen på västkusten, men det förutsätter att utbildningsbataljonen verkligen är det den ger sig ut för att vara. I det här fallet visade det sig inte vara så.

Vid ett tvådagars studiebesök på MKV/KA 4 som några utskottskamrater och jag gjorde med försvarets personalvårdsnämnd fick vi tack vare en utomordentlig information av de fackliga företrädarna en tillräcklig bas för att kunna ställa de rätta frågorna vid utskottsbehandlingen av fredsorganisationen i Göteborg. Utskottet fick sedan också direkt via en uppvaktning ta del av de fackliga företrädarnas synpunkter.

Herr talman! Det blev en någon säregen behandling av propositionen och motionen när det gäller marinens fredsorganisation i Göteborg, men av tidsskäl går jag inte in på det nu. Låt mig bara säga att vårt utskottskansli gjorde ett gott jobb för att ta fram de fakta som ligger till grund för det förslag

*Det militära
försvarets fortsatta
utveckling, m. m.*

som försvarsutskottet nu presenterar riksdagen. Och det förslaget måste vi när det gäller KA 4 vara tillfredsställda med tvärs över partigränserna. Förutom de motioner Kerstin Ekman och Rune Torwald talat om finns det också en bred socialdemokratisk motion i frågan.

Resultatet är alltså detta: Vi kommer även i fortsättningen att ha ett efter våra förhållanden godtagbart försvar av västkusten. Det är viktigt när det gäller trovärdigheten i vår försvarspolitik, som ju bygger på alliansfrihet syftande till neutralitet i krig. Vi behåller kuppberedskapen och vidmakthåller vår förmåga till ubåtsskydd. Och, herr talman, vi kommer på KA 4 att utbilda dem som behövs för att omsätta krigsorganisationen på västkusten med undantag för viss specialutbildning. Det innebär att vi jämfört med dagens situation minskar grundutbildningen på KA 4, men i förhållande till de fulla konsekvenserna av 1982 års försvarsbeslut blir det faktiskt en inte obetydlig ökning.

Herr talman! När det slutligen gäller Nya Varvet har vi dess värre sett oss nödsakade att acceptera en avveckling. Här har vi bara förhoppningen att regeringens sakkunnige, som har till uppgift att söka samordna statlig och annan verkstadsrörelse i Göteborg, skall finna en för de anställda på Nya Varvet acceptabel lösning.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 23 KERSTIN EKMAN (fp):

Herr talman! Det är kanske litet onödigt att västkustens företrädare diskuterar vad som är den ena eller den andra regeringens förslag. Men jag vill bara tala om för kammaren och för Karl-Erik Svartberg att när man 1982 fattade beslutet om västkustförsvaret, var det inte så att det förslag som gick igenom i kammaren var regeringens förslag, utan det var även det ett resultat av vad man i försvarsutskottet hade kommit fram till på grund av vad vi från en del partier hade yrkat när det gällde en utvidgning av de resurser som skulle finnas i Göteborg. Inte heller vi var den gången helt nöjda – vi nådde inte ända fram, men det var ett bra beslut. De som skulle förverkliga beslutet och se till att det blev en organisation i Göteborg ansåg att beslutet i alla fall var acceptabelt. Men det förslag som kom från den nuvarande regeringen ansåg man inte fyllde kraven. Vad sedan de myndighetspersoner i Stockholm ansåg som hade att ta ställning till vad förslaget från 1982 skulle innebära är en annan sak. I Göteborg ansåg man att man skulle få en organisation som i alla fall tillgodosåg de krav som ställdes. Nu har vi nått dithän att man kan arbeta vidare och få en acceptabel lösning.

Anf. 24 KARL-ERIK SVARTBERG (s):

Herr talman! Jag vill inte ta upp någon partipolitisk träta om det här. Jag avsåg bara att redovisa fakta i målet, och det är att vi nu, jämfört med 1982 års beslut, faktiskt ökar grundutbildningen på KA 4. Detta är det väsentliga för oss. Jag tycker att vi skall vara nöjda med det.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslutet redovisas efter debatten om försvarsutskottets betänkande 21.)

Anf. 25 ANDRE VICE TALMANNEN:

Kammaren övergår nu till att debattera försvarsutskottets betänkande 21 om totalförsvarets ledning och samordning i regeringskansliet samt informationsberedskapen m. m.

I fråga om detta betänkande hålls gemensam överläggning för punkterna 1 och 2.

Nr 155

**Fredagen den
25 maj 1984**

*Försvarets
informations-
beredskap*

Försvarets informationsberedskap

Anf. 26 GÖTHE KNUTSON (m):

Herr talman! Det betänkande från försvarsutskottet som har nr 21 och som vi nu skall behandla har delats in i två avsnitt eller punkter.

Det första avsnittet handlar om totalförsvarets ledning och samordning i regeringskansliet.

Det andra avsnittet har rubriken Informationsberedskapen m.m.

Till det andra avsnittet, dvs. punkten 2, finns två reservationer fogade. Den första är från oss moderater. Bakom den andra står även folkpartiet.

Reservation 1 omfattar mom. 1, 7 och 10. Reservationen 2 gäller mom. 6.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till dessa båda reservationer i betänkandet. De syftar till en klart bättre informationsberedskap, ett psykologiskt försvar.

Vi moderater vill för det första ha ett mer preciserat mål för det psykologiska försvaret än vad som anges i propositionen.

För det andra begär vi omedelbara studier och planering för s. k. skymningslägen.

För det tredje vill vi ha till stånd en kartläggning och andra åtgärder mot desinformation.

Detta är mycket angelägna förslag, inte minst det sistnämnda.

I reservation 2, där folkpartiets företrädare delar vår uppfattning, hemställer vi om en skrivning som innebär att den nya organisationen för psykologiskt försvar får parlamentariskt inslag i den eller de referensgrupper som tillsätts och som avses bli till starkt stöd för den nya styrelsens arbete.

Den omorganisation av försvarets informationsberedskap som föreslås i propositionen, som har nr 166, innebär att såväl statens upplysningscentral, UC, som totalförsvarets upplysningsnämnd, TUN, upphör och att den nuvarande beredskapsnämnden för psykologiskt försvar omvandlas till en myndighet och verksamhetsstyrelse, om man så vill, som skall svara för det psykologiska försvaret, i såväl krig som fred.

Därtill skall denna nya styrelse också ha den angelägna uppgiften att främja försvars- och säkerhetspolitisk upplysningsverksamhet. Det är en verksamhet som totalförsvarets upplysningsnämnd i dag, dvs. i fred, bedriver – den har gjort det och gör det på ett utomordentligt sätt – främst i form av skrifter till bl. a. skolor och organisationer.

Vi moderater har i motioner bl. a. understrukit nödvändigheten av att det bedrivs en ständig upplysnings- och informationsverksamhet om säkerhets-

politiken och totalförsvaret. I 1982 års försvarsbeslut uttalade riksdagen att en sådan information är en medborgerlig rättighet i en demokrati som vår. Jag upprepar att det är en medborgerlig rättighet i en demokrati som vår att få information om vår säkerhetspolitik, om vårt läge i världen mellan stormakterna och om betydelsen av ett svenskt totalförsvär. Det som jag först citerade här utskottet nu skrivit fast i betänkandet såsom en tredje huvuduppgift för den nya myndigheten på psykförsvarets och informationsberedskapens område.

Det är angeläget att detta blir fastslaget, lika angeläget som att vårt psykologiska försvar har tillräcklig organisation för att kunna omfatta alla de områden som är nödvändiga. Dit hör att vara observant på all den desinformation som vi drabbas av. Under den senaste tiden har vi kunnat följa hur desinformationen i vårt land arbetar kring ubåtskränkningarna. Ett exempel är de tidningsartiklar som påstår att den sovjetiska ubåten 137 hamnade på svenskt område på grund av en felnavigering. Verkliga experter har ju fastslagit att detta teoretiskt är så gott som omöjligt och i praktiken helt omöjligt. Men sådana här påståenden sprider en misstanke hos människor, som kan medföra att de börjar undra över om det svenska försvaret och den svenska regeringen har tagit miste, när man fördömer denna kränkning, som ju har upprört svenska folket i så hög grad. Detta är desinformation. Sådan utsätts vi för ständigt.

Det allra senaste exemplet är en bok, vari författaren förmodligen i tron att han har rätt – jag vill inte hävda något annat – gör gällande att det var NATO-ubåtar, åtminstone en sådan, som fanns i Hårsfjärden. Det var således inte sovjetiska ubåtar, vilket ubåtskommissionen fastslog. När en sådan här bok recenserar i form av nyhetsartiklar i den ena tidningen efter den andra och kanske får uppmärksamhet i TV och radio, är jag alldeles övertygad om att de sovjetiska makthavarna gläder sig. De kan notera att den verksamhet som bedrivs inom ett departement, där en f. d. chef för TASS nyhetsbyrå är chef, och som kostar någonting i storleken 15–20 miljarder rubler årligen, dvs. över 100 miljarder svenska kronor, är väl värd sina pengar för de sovjetiska syftena. Man lyckas bedriva en desinformationsverksamhet, som kan få svenska folket att börja tvivla på försvarets förmåga. Det är vad som har kunnat noteras på sistone.

Jag vill inte dra för långtgående slutsatser av den enkät från beredskapsnämnden för psykologiskt försvar som nyligen offentliggjordes. Men det finns siffror som säger att försvarsviljan hos svenska folket skulle ha minskat från 84 % till 79 %. Det är alltså siffror som anger vilken grad av förtroende som svenska folket i enkätsvarens form har uttalat. Jag upprepar: Vi skall inte dra några stora och förhastade slutsatser av detta. Men det visar vad vi från moderat håll många gånger har hävdad, och som jag hävdade i kammarens talarstol för bara några veckor sedan, nämligen hur angeläget det är att vi hela tiden från den svenska demokratins sida klargör det säkerhetspolitiska läget, klargör varför vi har ett försvar, och att vi hela tiden utsätts för det som jag nyss har talat om, desinformation.

I Norge har man under de senaste månaderna fått klart för sig vad en

sovjetisk spion kan åstadkomma på detta område. Det har konstaterats att den person, som blev världsbekant när han avslöjades och som är föremål för omfattande utredningar och har åtalats, inte bara spionerat utan också till journalister i Norge lyckats prångla ut just sådana påståenden som är felaktiga, men som gagnar en annan makt.

Det fanns en intressant artikel i Svenska Dagbladet för inte så länge sedan om hur han har gått till väga. Bl. a. har han lyckats misstänkliggöra en norsk minister och lyckats framställa USA:s intressen som helt annorlunda än vad de i verkligheten har varit och är. Allt detta till gagn för den stormakt som han – spionen och landsförrädaren – har tjänat.

Det finns, herr talman, åtskilligt mer att säga om detta betänkande. Vi har från moderat håll betonat nödvändigheten av att man i tid bygger upp en beredskap på detta område. Det finns i dag en viss beredskap på det område vi kallar psykologiskt försvar, men vi har det inte när det gäller just desinformation.

När jag hos utredningstjänsten för flera veckor sedan bad om artiklar och andra uppgifter om just desinformation, åtminstone den som bedrivs i Sverige, hade man allt som allt två tidningsklipp att ge mig. Det som jag nu säger är absolut ingen kritik mot riksdagens utredningstjänst, vilken fungerar utomordentligt bra, men det visar att vi knappast känner till något om detta. Det är mer känt i utlandet. Vi har ytterligt litet som är satt på pränt, och vi har inte den beredskapen. Det är nödvändigt att vi kartlägger detta och iakttar hur vi påverkas. Det handlar alltså inte bara om att det skall stå klart för svenska folket att varje påstående om att vi i ett krig skulle lägga ner vapnen och ge upp är lögnaktigt.

Vi har också i vår utförliga reservation, herr talman, betonat nödvändigheten av att planlägga för det som allmänt kallas skymningsläget – det tillstånd av osäkerhet som kan komma att råda mellan fred och krig.

I den första punkten i detta betänkande behandlas ledningen och samordningen av totalförsvaret inom regeringskansliet. Vi delar utskottets och försvarsministerns uppfattning om behovet av att i krig ha en krigsorganiserad statsrådsberedning. Vi delar också uppfattningen att försvarsministern bör ha ansvaret för totalförsvarets samordning inte bara i fred, utan även i krig. Det är på tiden att den förändringen görs.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till de båda reservationerna.

Anf. 27. ERIC HÄGELMARK (fp):

Herr talman! I Sveriges totalförsvaret skall fredssamhällets resurser användas så långt som möjligt. Principen bör vara att den myndighet, organisation eller funktion som har en uppgift i fred också skall fullfölja den i krig.

Det behövs samverkan mellan olika delar av totalförsvaret för att på ett effektivt sätt ta till vara olika resurser, att kunna prioritera de uppgifter som i varje läge skall lösas.

På länsnivå sker samverkan mellan militära och civila delar mellan länsstyrelsen och försvarsområdesbefälhavaren.

På högre regional nivå sker motsvarande samverkan mellan militärbefäl-

havaren och civilbefälhavaren. I dagens läge är dock civilbefälhavarkanslierna för små i förhållande till de uppgifter som åvilar dessa kanslier. Trots att detta har påpekats här i riksdagen vid flera tillfällen har förstärkningen av civilbefälhavarkanslierna fördröjts, varför ledning och samordning av totalförsvarets uppgifter är svag och snarast bör förstärkas.

På central nivå finns ÖB på den militära sidan, men inom det civila totalförsvaret finns ingen samordning på myndighetsnivå. I 1982 års försvarsbeslut betonades att samordningsfrågorna inom militärt totalförsvaret och vad gäller civilt och militärt ligger på regeringsnivå.

Den samordningsavdelning som funnits i försvarsdepartementet har avskaffats, och i stället har tillskapats en ny enhet för civilt totalförsvaret. Vi har från folkpartihåll uttryckt förvåning över denna förändring; vi anser att en nära samordning mellan militära och civila delar inom totalförsvaret har ökat främst för att man skall kunna möta överraskande anfall. Den nya enheten för civilt totalförsvaret kan säkert vara värdefull. Men en enhet som har detaljansvar inom civila delar av totalförsvaret är inte lämpad att samtidigt vara samordningsorgan mellan dessa delar och militärt försvar.

Jag tycker det är ologiskt att försvarsdepartementet inte har en enhet för ifrågasvarande samordningsfrågor.

Normalt bör uppläggnings- och arbetsuppgifterna avregleras av regeringen ensam. Men samordningsuppgifterna inom totalförsvaret har en mycket viktig roll, och inom riksdagen har samordningsuppgifterna lagts på försvarsutskottet. Det är mot den bakgrunden rimligt att riksdagen kan ge sina synpunkter på hur samordningsuppgifterna bör handläggas inom regeringskansliet.

Tyvärr kan jag bara konstatera att utskottet avstyrkt vår motion om att frånta enheten för civilt totalförsvaret ansvaret för försvarsdepartementets samordningsuppgifter och överföra denna uppgift till planerings- och budgetsekretariatet, som har till uppgift att arbeta med avvägningsfrågor.

Beträffande psykologiskt försvar och informationsberedskap har jag i princip ingenting emot att man sammanför beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, upplysningscentralen och totalförsvarets upplysningsnämnd till en enhet som benämns styrelsen för psykologiskt försvar. Vi i folkpartiet biträder detta förslag, främst för att gråzonslägen och överraskande anfall talar emot att man skall byta organisation vid beredskap enligt nuvarande organisation.

Det är också mycket viktigt att ordinarie nyhetsorgan ges tillfälle att fortsätta sin verksamhet vid beredskap och krig. Det är utskottet positivt till. Inrättandet av en presspool i anslutning till den centrala ledningen överläts till den nya styrelsen. Att styrelsen skall verka för att tillmötesgå de önskemål som tidningar och andra nyhetsorgan kan ha i dessa avseenden anser jag att utskottet har gett uttryck för.

Styrelsen i den nya myndigheten får nio ledamöter. Det är en liten styrelse jämfört med vad som varit tidigare.

Beträffande det psykologiska försvaret finns det många intressenter, exempelvis myndigheter, massmedia och folkrörelser men också represen-

tanter från andra samhällsfunktioner. Det är svårt att inom en liten styrelse med nio ledamöter samla den kunskap som bör finnas för att den allsidigt skall kunna bedöma utvecklingen inom det psykologiska försvaret och informationsverksamheten, om säkerhetspolitiken och om totalförsvaret. Jag förutsätter att det inrättas referensgrupper inom styrelsens verksamhetsområde, och jag yrkar bifall till reservation 2.

Anf. 28 ÅKE GUSTAVSSON (s):

Herr talman! Även om propositionen behandlar också andra områden än det psykologiska försvaret skall jag koncentrera mig till detta, eftersom de andra frågorna har varit föga kontroversiella i utskottet och i andra sammanhang.

Man kan säga att en av utgångspunkterna för det psykologiska försvaret uttalas i samband med försvarsbeslutet 1982:

”Vår försvarsvilja och motståndskraft mot främmande propaganda har avgörande betydelse för omvärldens tilltro till vår vilja och förmåga att fullfölja neutralitetspolitiken även i situationer med hårt yttre tryck. Denna vilja och motståndskraft måste grundläggas redan i fred. Detta åstadkoms dock inte genom någon särskild organisation med en sådan uppgift. Vi lutar i stället på vår demokratis inneboende styrka med fri åsiktsbildning, yttrandefrihet och tryckfrihet i förening med fria massmedier. Befolkningens känsla av solidaritet med samhället har avgörande betydelse för försvarsviljan och viljan att satsa resurser för samhällets försvar.”

Jag vill särskilt betona det sista, nämligen att det avgörande för försvarsviljan är hur människor upplever gemenskapen och solidariteten i samhället. När vi strävar efter att demokratisera olika samhällsområden och när vi i samhället för en solidarisk fördelningsspolitik, då ökar också samhällssolidariteten och försvarsviljan. Och till detta finns det i ett demokratiskt samhälle inga genvägar, oavsett vilken organisation man i övrigt bygger upp.

I den proposition som vi nu behandlar tar man också nästa steg. Man diskuterar efter vilka principer samhället härutöver skall bygga upp en informationsberedskap och ett psykologiskt försvar. I propositionen anges två huvuduppgifter för det psykologiska försvaret, som sammanfattade kan sägas vara för det första att bevara och stärka försvarsviljan och för det andra att svara för en allsidig, korrekt och snabb informationsförmedling.

Organisatoriskt innebär förslaget att en ny myndighet inrättas från den 1 juli 1985. Denna myndighet ersätter tre myndigheter som finns i dag, nämligen beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, upplysningscentralen och totalförsvarets upplysningsnämnd. Härigenom vinner man mycket i samordning, liksom att organisationens ansvarsområde kan bibehållas även i kris- och krigslägen. Därmed möter man de svårigheter som många anser uppstår i en situation mellan ett krisläge och ett vanligt fredstillstånd, när man annars kan tvingas till omorganisationer. Med tanke på dessa s. k. skymningslägen förlorar resonemanget att organisationen försvagas genom en omorganisation i tyngd. Genom denna organisation tillgodoses också kravet på kontinuitet i verksamheten.

När det gäller verksamheten framöver, efter det beslut som vi i dag fattar, kan man naturligtvis tillägga att det psykologiska försvarets uppgifter kommer att bli föremål för ytterligare överväganden också inom den nya försvarskommittén. Bl. a. av detta skäl bör vi inte i detalj låsa den nya organisationens uppgifter. Dessutom – vilket väl också kan vara viktigt – skall ju styrelsen för den nya organisationen inte vara bunden av alltför mycket detaljer som gäller inriktningen av och formerna för verksamheten.

Jag vill också säga att även om vi här främst diskuterar den statliga organisationen för verksamheten, är det viktigt att understryka – just med tanke på att vi lever i ett demokratiskt samhälle – den utomordentligt väsentliga roll som folkrörelserna och deras verksamhet spelar i detta sammanhang. Samhället ger också, genom det gemensamma organ som finns på detta område för folkrörelserna – jag tänker på Centralförbundet folk och försvar – sitt stöd för den kurs-, konferens-, informations- och diskussionsverksamhet som berörs i dessa sammanhang.

För att förbättra den nya myndighetens kontakt med samhället i övrigt, däribland just folkrörelserna, föreslås att referensgrupper skall kunna inrättas. Jag är inte säker på att det är självklart att det i dessa referensgrupper absolut måste finnas parlamentariker eller riksdagsmän – just därför att det handlar om referensgrupper. Däremot är det viktigt att inte minst folkrörelserna är företrädare i dessa grupper, liksom det är nödvändigt – det vill jag gärna understryka – att i styrelsen, som har den beslutande funktionen, få till stånd ett parlamentariskt inslag.

Sedan kan man naturligtvis, som Eric Hägelmark gör, diskutera storleken av styrelsen. Fördelen med en styrelse som har många ledamöter är att man kan få in många synpunkter i verksamheten, medan fördelen med en liten styrelse är att den förväntas kunna ha bättre förutsättningar att jobba effektivare och därmed kanske ge något större slagkraft åt myndigheten. I den avvägningen har man stannat för att det skall vara ungefär nio ledamöter i styrelsen, och jag tycker att vi kan låta det vara med detta – det är inte särskilt vanligt i det här landet att jobba med avsevärt större styrelser i liknande sammanhang.

Vi säger i utskottsmajoriteten att systemet med referensgrupper skall kunna förankras i myndighetens instruktion. Därmed bortfaller, menar jag, behovet av att ytterligare markera referensgrupperna och deras verksamhet. Vi menar att det bör ankomma på regeringen att besluta om sammansättningen av referensgrupperna. Riksdagen bör kunna visa det förtroendet för regeringen att inte komma med pekpinnar och tala om exakt hur referensgrupperna skall se ut.

Den andra frågan – där vi i långa stycken är överens – gäller inrättandet av en presspool i krigssituation i anslutning till riksledningen. Utskottet säger att "det är viktigt med likartade och goda arbetsbetingelser för alla svenska massmedier i anslutning till den centrala ledningen". Det är inte bara, menar utskottet, förunnat ett par typer av massmedier att kunna medverka i denna presspool. Därför ser utskottet det närmast som en praktisk fråga hur man skall tillgodose massmediernas behov av likartade och goda arbetsbetingel-

ser. Vi menar också från utskottets sida att vi har tillgodosett syftet i de motioner som behandlar denna fråga – utan att vi för den skull behöver göra något särskilt riksdagsuttalande.

Göthe Knutson ägnade huvuddelen av sitt anförande åt att diskutera desinformation. Jag skall bara göra ett par kommentarer till detta. Enligt den föreslagna instruktionen ingår det i myndighetens uppgifter att följa en sådan verksamhet – det framgår klart av propositionen. Därutöver är det nog så, att det ibland är svårt att säga att det i ett fall är desinformation – att någon har fått felaktig information – och att det i ett annat fall är fråga om att någon har andra värderingar. Och det kan ju faktiskt, Göthe Knutson, t. o. m. i något sammanhang vara någon annan än Sovjet som sysslar med desinformation – även om man inte fick det intrycket av Göthe Knutsons inlägg.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Anf. 29 GÖTHE KNUTSON (m):

Herr talman! Åke Gustavsson konstaterade själv beträffande desinformation, att det är svårt att säga vad som är desinformation resp. korrekt information i form av nyheter osv. Det är just det svårbedömbara som vi moderater klargör – och inte bara vi utan också remissinstanser.

Vi har flera exempel, betydligt fler än vad jag här tog upp i talarstolen nyss. Vi har den danske författaren, som bekände att han skrev insändare i danska dagstidningar mot betalning från en öststat. Det var insändare som pläderade i den anda som Sovjetmakten ville få ut i det danska samhället – i detta fall propaganda för s. k. fredsdemonstrationer, som skulle rikta sin udd och kritik i huvudsak mot väst.

Ett annat exempel gäller desinformationen i USA om hur amerikanska piloter vid en flygbas var i hög grad alkoholiserade. Så var inte alls fallet. Det var helt enkelt fullkomligt galna påståenden, som medvetet hade inplanterats i amerikanska massmedia och till vilka bara en annan supermakt kan ha varit skyldig.

Vi kan också notera hur somliga – och egentligen väldigt många – försvarsdebattörer och andra gör gällande att ett kärnvapenkrig är oundvikligt. Avsikten med detta kan bara vara att vi skall förledas inta en uppgiven hållning och tro att det är meningslöst med ett svenskt försvar. Men det är det icke, och därför, herr talman, vill jag framhålla att vi i den skrivning som nu görs måste poängtera nödvändigheten av kartläggning, studier och planläggning mot desinformation.

Anf. 30 ÅKE GUSTAVSSON (s):

Herr talman! Med risk för att av Göthe Knutson bli beskyldd för att ägna mig åt desinformation vill jag gärna framhålla att jag håller med dem som säger att kärnvapenkrig blir helt oundvikligt om den nuvarande kapprustningen fortsätter. Med detta vill jag också markera att det i stor utsträckning är en del av den allmänna debatten som vi sysslar med. Jag kan på samma grunder säga att Ulf Adelson ägnade sig åt desinformation när han hävdade

att Olof Palme inte hade läst upp hela brevet från den svenska FN-ambassadören inför utrikesnämnden. Därför menar jag alltså att detta i stor utsträckning är en del av debatten i det fria och demokratiska samhället.

Om myndigheten ensidigt skall syssla med den desinformationsverksamhet som förekommer på den ena stormaktens sida, då vill jag inte ställa upp på att man skall syssla med den verksamheten över huvud taget. Dess bättre sägs det i propositionen så här på denna punkt:

”Med utgångspunkt i att en fri och obunden information är grunden för det psykologiska försvaret bör styrelsens uppgifter enligt utredningen vara att” – och så kommer här en av punkterna:

”följa utländsk informationsverksamhet som kan påverka svensk opinionsutveckling och inverka på försvarsviljan”.

Med detta borde Göthe Knutson vara nöjd, om han inte i grunden är ute efter någonting helt annat – och det misstänker jag nästan att han är, efter att ha lyssnat till Göthe Knutsons inlägg i den här debatten.

Anf. 31 GÖTHE KNUTSON (m):

Herr talman! Åke Gustavssons sista misstänkliggörande borde faktiskt klarläggas, och det är bara Åke Gustavsson som kan klarlägga det.

Jag kan också nämna för Åke Gustavsson att vi inte tänkte på statsminister Palme när vi skrev våra motioner och reservationer om desinformation. Det var Åke Gustavsson som förde in statsministern i bilden.

Dess bättre, herr talman, är det så många andra som hävdar motsatsen till vad Åke Gustavsson nyss sade beträffande kärnvapenkriget. Dess bättre har allt fler – statsmän, höga militärer, forskare och andra som har uttalat sig – den inställningen att ett kärnvapenkrig icke är sannolikt. Mera talar alltså för att kärnvapen icke kommer att användas än för motsatsen.

Men även om man har den – skall vi säga tröstlösa – inställning som Åke Gustavsson uttryckt, så måste vi vara överens om att det svenska totalförsvaret är en absolut nödvändighet för att hävda vår fred, vår frihet och vårt suveräna oberoende.

Överläggningen var härmed avslutad.

Försvarsutskottets betänkande 20

Punkt 2

Mom. 1 h (krigsorganisationens utveckling m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 301 röster mot 18 för reservation 1 av Eric Hägelmark.

Mom. 3 b (marinens fredsorganisation i Göteborg)

Utskottets hemställan bifölls med 300 röster mot 18 för motion 2754 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Mom. 3 c (fredsorganisationens utveckling)

Utskottets hemställan bifölls med 249 röster mot 70 för reservation 2 av Gunnar Björk i Gävle och Ulla Ekelund.

Mom. 3 i (sammanslagning av vissa myndigheter)

Utskottets hemställan – som ställdes mot motion 576 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Punkt 3

Mom. 1 (JAS-projektet)

Utskottets hemställan bifölls med 301 röster mot 18 för motionerna 576 och 2754 av Lars Werner m. fl. i motsvarande delar.

Punkt 4

Mom. 1 (vissa beredskapsfrågor)

Utskottets hemställan – som ställdes mot motion 2754 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Punkt 5

Mom. 1 (civil produktion inom försvarsindustrin)

Utskottets hemställan bifölls med 301 röster mot 18 för utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion 1181 av Lars Werner m. fl.

Punkt 7

Mom. 2 (fastställande av utgiftsramen för det militära försvaret)

Utskottets hemställan bifölls med 300 röster mot 18 för motion 2754 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Punkt 8

Mom. 16 (anslag till Reglering av prisstegringar för det militära försvaret)

Utskottets hemställan bifölls med 300 röster mot 18 för motion 576 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Övriga punkter och moment

Utskottets hemställan bifölls.

Försvarsutskottets betänkande 21

Punkt 1

Utskottets hemställan bifölls.

Punkt 2

Mom. 1, 7 och 10 (mål för det psykologiska försvaret, m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 241 röster mot 77 för reservation 1 av Per Petersson m. fl.

Mom. 6 (uttalande om referensgrupper m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 224 röster mot 94 för reservation 2 av Per Petersson m. fl.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

5 § Arbetsmiljöfrågor, m. m.

Föredrogs socialutskottets betänkande 1983/84:29 om anslag m. m. till Arbetarskyddsstyrelsen och Yrkesinspektionen (prop. 1983/84:100 delvis).

Anf. 32 INGVAR ERIKSSON (m):

Herr talman! I socialutskottets betänkande 1983/84:29 behandlas regeringens förslag i proposition 1983/84:100 bil. 12 (arbetsmarknadsdepartementet) såvitt avser avsnitt C Arbetslivsfrågor p. C 1–C 3 samt hemställan s. 63 i propositionen.

Betänkandet gäller anslag m. m. till arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen.

Till betänkandet har det fogats ett stort antal reservationer. Vi moderater i utskottet står bakom reservationerna nr 1 och 24 samt reservation nr 25, som vi har avgett tillsammans med centerledamöterna.

I reservation nr 1 vill vi understryka att vi ser positivt på att det inom arbetarskyddsstyrelsen har vidtagits både rent effektivitetshöjande åtgärder och åtgärder med mera direkt besparingssyfte. Vi vill dock framhålla behovet av att verksamheten på lång sikt anpassas till det statsfinansiella läget.

Riksdagen bör som sin mening ge regeringen det som anförts i reservationen till känna.

I reservation nr 24 vill vi understryka det angelägna i att anslagen till yrkesinspektionens verksamhet koncentreras till de områden där behovet av arbetsmiljöförbättrande åtgärder är som allra störst. Också här framhåller vi vikten av att verksamheten på lång sikt anpassas till det kärva statsfinansiella läget.

Herr talman! Riksdagen bör med anledning av motion 1983/84:917 och det i reservationen anförda ge regeringen detta till känna.

I reservation nr 25, gällande avbyråkratisering av arbetarskyddet, betonar utskottets center- och moderatledamöter vikten av att yrkesinspektionens arbete koncentreras på de mest väsentliga uppgifterna. Faktiska behov och inte formella mallar beträffande besöksfrekvens m. m. måste styra yrkesinspektionens arbete. Åtgärder som långsiktigt kan eliminera risker för hälsa och miljö bör i ökad utsträckning prioriteras i den uppsökande verksamheten.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 1, 24 och 25.

Anf. 33 RUNE GUSTAVSSON (c):

Herr talman! "Avbyråkratisering av arbetarskyddet" är rubriken på reservation nr 25, som är uppföljningen av en partimotion undertecknad av Thorbjörn Fälldin m. fl. Vi har där, som Ingvar Eriksson tidigare framhöll, understrukt att det är betydelsefullt att vi har ett bra arbetarskydd. Vi har gett klart uttryck för detta. Men det är viktigt att yrkesinspektionens arbete kan koncentreras på de mest väsentliga uppgifterna.

Vi har i socialutskottet under årens lopp klart understrukt att det är viktigt att de ålägganden som beslutas och som sedan skall följas upp verkligen blir insatser på arbetsmiljöområdet, så att det inte blir stora kostnader och små effekter.

Jag skall ta upp ett område där kommunerna ofta drabbas, och det gäller barnomsorgen. Många kommuner har försökt att omvandla tidigare bostadslägenheter, relativt nya lägenheter som familjer med barn kan bo i. Men när dessa lägenheter sedan skall förvandlas till daghem kommer det ofta in en mängd detaljbestämmelser, vilket har inneburit att kostnaderna blivit så stora att kommunen inte kan använda denna metod att skapa barnomsorgsplatser. Det är inte alltid effekterna för en bra arbetsmiljö som väger över, utan det är viktigt att man inriktar sitt arbete på det som ger verklig effekt och inte åsamkar vederbörande stora kostnader, som inte leder till några större arbetsmiljöförbättringar.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till reservation nr 25.

Anf. 34 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! "Se till att alla arbetsmiljöregler tillämpas utan prut. Skärp reglerna – se till att tidsenliga föreskrifter snabbt kommer fram för hela arbetsmarknaden. Se till att företagets vinster används till vettiga investeringar – till en bättre arbetsmiljö för dem som arbetar ihop vinsterna!"

Det var Kerstin Ekberg, redaktör för Hotell- o. Restauranganställdas förbundstidning, som avslutade en artikel i LO-tidningen med dessa ord.

Det är inget tvivel om att arbetsmiljön behöver förbättras. Det visar den sammanställning som Metallindustriarbetareförbundet nyligen publicerade och där man hade tittat på hälsotillståndet i olika socialgrupper.

Det var en skrämmande sammanställning. Den visade att arbetare oftare än tjänstemän och akademiker får sjukdomar som cancer, hjärtinfarkt, yrsel, bröstvärk, andnöd, högt blodtryck och åderbräck. 7,6 % i socialgrupp 3 drabbas av hjärtsvagheter mot endast 1,5 % i socialgrupp 1. Vad gäller bröstvärk och högt blodtryck är förhållandet mellan de båda socialgrupperna 14,1 % mot 5,6 % och 11,7 % mot 6,7 %. För socialgrupp 2 gäller att siffrorna bara ligger något högre än dem för socialgrupp 1.

Dessa siffror visar på ohälsans klasstrappa, som beskrivs i Metallarbetaren nr 6, 1984. Rolf Ählberg och de andra på Metalls miljöavdelning använder sig av bl. a. LO:s rapportserie om LO-medlemmar i välfärden, statistiska centralbyråns levnadsnivåundersökningar, den statliga utredningen Ohälsa och vårdutnyttjande samt olika finska undersökningar.

I Metallarbetaren hänvisas till en finsk undersökning, där man kommit

fram till att det är stora klasskillnader när det gäller livslängd. En person från socialgrupp 1 lever i medeltal 67,5 år, medan en arbetare utan yrkesutbildning bara blir 60,3 år. Det är alltså en skillnad på över 7 år.

Den svenska statistiken visar att finmekaniker och verkstadsarbetare hör till dem som har den högsta dödligheten.

En annan finsk undersökning visar att dödligheten i tumörsjukdomar är 75 % högre bland arbetare utan yrkesutbildning än bland tjänstemän och akademiker. Siffrorna gäller män.

Enligt Metallarbetaren har också socialstyrelsen gett ut en rapport om hälsan och socialgrupperna. Också den visar att socialgrupp 1 klarar sig bättre från olyckor, sjukdomar och död än socialgrupp 3.

Vi tror att det är arbetsmiljön som är huvudorsaken till alla dessa orättvisor, framhåller Rolf Åhlberg. Den yttre miljön varierar inte så mycket, och matvanorna är inte heller så olika att det kan förklara de stora skillnaderna.

Det här är politik, och det skall inte gömmas undan. Det gäller att slåss för en drägligare arbetsmiljö – inte minst för våra barns skull. En dag är det ju de som skall ställa sig i industrierna, avslutar Rolf Åhlberg.

Vänsterpartiet kommunisterna och den socialistiska arbetarrörelsen har alltid hävdad att kraven på en fullgod arbetsmiljö står i motsättning till det kapitalistiska produktionssystemets profitinriktning. Det är uppenbart att det förhåller sig så såväl i Sverige som i andra kapitalistiska samhällen.

Vpk har samtidigt hävdad att de arbetande via sina fackföreningar kan uppnå avsevärda förbättringar genom kamp på arbetsplatserna. Vissa elementära krav på säkerhet och minskade risker för akut sjukdom kan tillgodoses, speciellt under perioder av högkonjunktur.

Kapitalägarna gör emellertid ett betydligt hårdare motstånd när kraven riktar sig direkt mot makten och bestämmanderätten över produktionens inriktning och produktionsmedlens användning. Därför har skyddsombudens rätt att i vissa situationer avbryta produktionen en speciell betydelse och karaktär i lagstiftningen.

Arbetsmiljön genomgick inga större förbättringar under 1950- och 1960-talen, trots den intensiva industriella utvecklingen. Snarare tillkom en hel rad nya risker. Kunskap om dessa fanns, men de tillämpades inte. Arbetsmiljökrav spelade däremot en framträdande roll under senare delen av 1960-talet, när motståndet riktade sig mot utsvettning och förlegade arbetsformer. Vi hade de stora strejkerna i slutet på 1960-talet och början på 1970-talet. I centrum för arbetsmiljökraven stod frågor om arbetstempo, olycksfallsrisiker, asbest och lösningsmedel.

Vpk och fackföreningsrörelsen krävde att riksdagen skulle besluta om en säkrare arbetsmiljö genom t. ex. minskad skiftgång, ökat inflytande över arbetsformerna, längre pauser, säkra gränsvärden, arbetarmajoritet i skyddskommittéer och därmed också i företagshälsovården, utökade resurser för arbetsmiljöforskningen, medel för egna forskningsresurser inom fackföreningsrörelsen, kraftfullare arbetsmiljölagstiftning, förstärkt yrkesinspektion och förbättrad arbetsskadeförsäkring.

Under de senaste tio åren har många steg tagits i riktning mot en förbättrad arbetsmiljö. Företrädarna för riksdagsmajoriteten har emellertid genomgående varit de sista att acceptera förbättringar. Vpk har år ut och år in tvingats framföra förslag, som genom utvecklingen till sist har accepterats. Men i riksdagen – inkluderande den socialdemokratiska delen – har man varit bakåtsträvare i ett tidigare skede.

Nu finns det en uppenbar risk för att arbetsmiljön försämras när arbetslösheten ökar och är strukturell. 1984 är emellertid kapitalets och aktieägarnas profiler kolossala. Regeringen hoppas att dess ekonomiska politik skall leda till nyetableringar och nyinvesteringar. I det läget finns det ingen som helst anledning att minska insatserna för en fortsatt bra arbetsmiljö. Ett meningsfullt och riskfritt arbete skall naturligtvis vara en rättighet i ett industrisamhälle, men detta kan inte uppnås förrän de privata vinstintressena avskaffas. Men fortsatta förbättringar kan genomdrivas. Det är inte produktivitet och ansvar som hotas genom ökade maktbefogenheter för de arbetande – det är bara kapitalägarnas oinskränkta makt som är hotad. Det visar bl. a. tio års erfarenhet av skyddsombudens starkare ställning.

Till detta betänkande har vpk fogat 22 reservationer. Jag kommer också att yrka bifall till 2 motioner. I det här läget yrkar jag bifall till de 22 reservationerna.

Jag skall nu bara beröra några reservationer som jag tycker har speciell betydelse, och det är framför allt de som har att göra med makt och facklig vetorätt.

Det finns ett bestämt samband mellan ackordsarbete, prestationslöner och arbetsmiljö å ena sidan och olyckor och olycksfall t. o. m. med dödlig utgång å andra sidan. Detta visar också den tidigare arbetsmiljökampen i gruvor och industrier. Därför anser vi att fackföreningarna skall ha rätt att förbjuda prestationslöner, prestationsnormer och annat som kan leda till olyckor och försämring av arbetsmiljön.

Jag skall ge ett exempel på utvecklingen och hänvisar då till Metalls tidning Metallarbetaren, där man visar på att ökad arbetstakt ger högre vinst och fler skador. Det resultatet står Volvo i Olofström för. Man visar alltså att när den höga arbetstakten införs ökar vinsterna, men skadorna ökar också.

Den pågående avtalsrörelsen innehåller omfattande moment som gäller ökad arbetstakt, ökad utsvettning, som i förlängningen avsevärt kan försämra arbetsmiljön. Därför yrkar vi att fackföreningsrörelsen skall få de möjligheter som vi föreslagit.

Från utskottets sida säger man att en grundläggande princip i arbetsmiljölagstiftningen är samverkan mellan parterna. Men det är utan tvivel så att man i dessa frågor är hänvisad till medbestämmande, som utgår från samma principer. Det är ändå så att om man skall ta till vara arbetsmiljön, har man bara att välja på att stödja de arbetandes krav på en god arbetsmiljö eller att ställa sig bakom arbetsköparnas krav på en strikt lönsamhet. Det är vad som står till buds i dag. Det finns inga genvägar i dagens samhälle – man måste välja sida. Utskottsmajoriteten väljer kapitalets sida.

Det här har naturligtvis att göra med vårt krav på att fackföreningarna

själva skall få avgöra när ett arbete skall avbrytas och när det skall återupptas. Fackföreningarna skall alltså ha beslutanderätt vad avser riskbedömningen i det sammanhanget.

När man stiftat en ramlag som denna visar det sig att arbetarskyddsstyrelsen inte kunnat få fram något dokument beträffande den verkliga maktfaktor som ändå utgjorde en så stor del när lagstiftningen antogs, nämligen de psykosociala effekterna. Där har man bara fått fram ett stympat dokument, som är rådgivande. Vem bromsade detta? Ja, det gjorde naturligtvis Svenska arbetsgivareföreningen, som lade in hela sin arsenal för att stoppa ett dokument som skulle ha kunnat tillfredsställa kraven på en bra arbetsmiljö.

Stora brister finns också i den nuvarande ramlagstiftningen med dess högtidliga och fina målsättning. Kan den förverkligas genom arbetarskyddsstyrelsen? Vi anser i en reservation att man måste utvärdera ramlagens effekter. Har den fyllt syftet och nått målsättningarna? Vi anser inte det. Bl. a. har den inte nått målsättningen när det gäller föreskriftsarbetet. Och när det gäller makten, det partssammansatta organet arbetarskyddsstyrelsen, så sitter en part samtidigt både på makten i företagen, på kapitalet, och i arbetarskyddsstyrelsen. Utifrån samverkan kan man stoppa t. ex. föreskrifter som skulle kunna rädda människors liv och hälsa. Dessutom bör föreskrifterna komma fram i ett betydligt snabbare tempo. Lagens målsättningar och konsekvenser avslöjas när man ser på de arbetshandikappades situation. I 2 kap., Arbetsmiljöns beskaffenhet, 1 § står:

”Arbetsmiljön skall vara tillfredsställande med hänsyn till arbetets natur och den sociala och tekniska utvecklingen i samhället.

Arbetsförhållandena skall anpassas till människans förutsättningar i fysiskt och psykiskt avseende. Det skall eftersträvas att arbetet anordnas så, att arbetstagare själv kan påverka sin arbetssituation.”

Hur är verkligheten? Den handikappade stängs ute från arbetslivet på grund av att arbetsmiljön inte är anpassad till den handikappades situation. Det är därför vi i riksdagen av och till får diskutera lönebidrag för att de handikappade över huvud taget skall komma in på arbetsmarknaden. Det skulle minst behövas att de fackliga organisationerna hade kvalificerad majoritet i arbetarskyddsstyrelsen. Det var också ett krav som Landsorganisationen drev i remissvaren när det gällde den här lagstiftningen.

Det kanske allra viktigaste problemet och det som är en normmätare i lagstiftningen är gränsvärdena. Där bestäms till stor del de normer som avgör om arbetsmiljön kommer att vara bra eller inte. Den största bristen är här att man sätter gränsvärden som man egentligen vet kommer att medföra skador. Man har inga säkra säkerhetsmarginaler. Här kommer också förhandlingarna med Svenska arbetsgivareföreningen om gränsvärden in. Rådande praxis är att väga samman lägsta kända skadenivå med tekniska och ekonomiska bedömningar.

Vi kräver att denna praxis bryts och att uttalade säkerhetsmarginaler till lägsta skadenivå tillämpas och redovisas. Detta görs inte i dag. Svaret på vår motion på s. 28 i betänkandet är egentligen ett Goddag-yxskaft. Man hänvisar till tidigare behandling som innebar samma svar.

Man tror inom socialutskottet – och det är ett typiskt drag som gäller politiker – på byråkraternas möjligheter att bedöma frågorna riktigt. Man besvarar inte vår fråga där vi menar att man skall ha uttalade säkerhetsmarginaler. Utskottet överlåter med öppna ögon åt byråkratin och åt arbetarskyddsstyrelsen att förhandla i samverkan. Det är inga regelrätta förhandlingar; man skall ju samverka och då komma överens. Vi vet att kapitalet i regel därmed kommer att stå för de tekniska och ekonomiska övervägandena. Därför har vi de gränsvärden och den arbetsmiljö vi kanske förtjänar.

Jag vill emellertid också poängtera att en stor och stark opinion inom fackföreningsrörelsen naturligtvis har förbättrat situationen. Det skulle vara betydligt sämre om inte många aktiva skyddsombud och fackföreningar hade gjort sina röster hörda.

Det finns också, herr talman, flera andra viktiga områden där vi har reserverat oss. Jag skall peka på frågan om bullerbekämpningen. Det är en typiskt konjunkturell fråga där man egentligen inte vill gå till botten med det hela och sätta en bestämd gräns för vad som är högsta tillåtna nivå.

En annan fråga av stor betydelse är dieseldriften. Det finns indikationer på och vi har belägg för att den är farlig. Därför borde man verkligen göra något åt dieseldriften, framför allt när det gäller arbeten som pågår i slutna utrymmen. Även här tassar men emellertid omkring med tekniska och ekonomiska termer och gör egentligen inte något. Därför skjuts frågan fram år efter år. Man påstår att det inte finns några säkra belägg för skadligheten. Det har varit utskottets linje en längre tid. I stället borde man kraftfullt säga att det måste bli ett slut och att frågan måste lösas inom ett eller ett par år. Det har emellertid inte utskottet gjort.

En av de nya, stora riskerna inom arbetsmiljöområdet är naturligtvis elektroniken som kommer framöver. Vi har därför föreslagit en datamiljökommission. Hela det problemet kommer Marie-Ann Johansson att ta upp. Jag vill bara här framhålla att hela problemet med den snabba omställning i den svenska industrin som nu pågår kommer att skapa nya problem med farlig arbetsmiljö. Då gäller det att vara försiktig. De föreskrifter som ges måste vara framsynta. Om de skall grundas på vetenskapliga belägg förutsätts ju att skadan redan skett. Man måste se till de *risker* som finns.

En fråga som vi länge har diskuterat i riksdagen är asbestanvändningen. Vi i vpk har reserverat oss för bifall till motion 1615 av Sivert Andersson, som är vice ordförande i Metall. Inom Metall känner man väl till asbest. Motionären föreslår att det bör tillsättas en arbetsgrupp som får till uppgift att lägga fram förslag om ett slutgiltigt stopp för asbestanvändningen i Sverige. Detta är också ett område där frågan gäller en avvägning mellan kapitalintressen och en bra arbetsmiljö. Det skulle behövas en sådan här arbetsgrupp för att rensa upp de sista resterna.

I motionerna 320 och 1208 krävs att regeringen skall lägga förslag om förbud mot användningen av asbesthaltiga bromsbelägg och andra asbesthaltiga friktionselement. I motion 1208 föreslås också att regeringen skall hemställa om förbud mot att saluföra asbesthaltiga bromsbelägg. Något förbud mot handel med asbesthaltiga bromsbelägg föreligger inte i dag.

Fredagen den
25 maj 1984

*Arbetsmiljöfrågor,
m. m.*

Utskottet refererar arbetarskyddsstyrelsens framställning till produktkontrollnämnden. Men det deklarerar inte någon stark viljeinriktning om att åtgärderna skall genomföras, noterar jag, och detta tycker jag är en svaghet i skrivningen.

Utskottet ger också regeringen till känna att det vill att förbud mot asbesthaltiga bromsbelägg i nya bilar införs, och det tycker jag är bra. Men utskottet föreslår inte något definitivt förbud i sin hemställan. Hur går det med de fordon som fortfarande står utanför detta? Det gäller tyngre fordon – lastbilar och bussar. Nu är det verkligen dags att sätta en tidsgräns för när de asbesthaltiga bromsbeläggen och de asbesthaltiga friktionselementen på andra områden skall vara ersatta med annat material.

Det förbud och den dispensgivning som vi har i dag måste skärpas, och därför yrkar jag bifall till motionerna 320 och 1208.

Herr talman! Jag vill beröra några reservationer till. Det gäller forskningen, som naturligtvis behöver stärkas från arbetarklassens synpunkt. Det gäller företagshälsovården, där utskottet i det betänkande som nu behandlas inte föreslår företagshälsovård åt alla. Vi deklarerar i reservationen vår viljeinriktning, nämligen att man snarast – 1985 – skall ha genomfört företagshälsovård åt alla.

Som slutsats av detta, herr talman, vill jag åter hävda att det finns stor risk för att den framtida arbetsmiljön kommer att bli sämre, om vi inte ser upp och skärper vår lagstiftning. Den ramlagstiftning som vi har i dag kommer bara att ge utrymme för förhandlingar. Kapitalets makt kommer att bli allt starkare. Om vi inte har en mer preciserad lagstiftning och därmed kan utvärdera den ramlagstiftning vi har på ett riktigt sätt, är jag rädd för att utvecklingen i den svenska ekonomin kommer att leda till en tillbakagång inom arbetsmiljöområdet till en lägre nivå än f. n.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 35 KJELL NILSSON (s):

Herr talman! Vi har kunnat glädja oss åt en ganska stor enighet om vikten av en god arbetsmiljö i det svenska samhället. När vi för några år sedan antog den nya arbetsmiljölagen skedde det ganska samstämmigt inom riksdagen. Det är bra. Det är en grundförutsättning, menar vi, att arbetsmiljöarbetet bedrivs i samverkan mellan olika parter. Det samarbetet är viktigt ute i landet.

Det betänkande som vi nu behandlar berör anslagen till arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen. Vi kan glädja oss åt att yrkesinspektionen, som är fältorganisationen i tillsynsarbetet, har fått ett extra påslag på sin budget. Vi tillstyrker regeringens förslag i anslagsdelen.

Det har kommit ett stort antal motioner i detta ärende, och vi har inte mindre än 25 reservationer. Många av samma innebörd har vi behandlat åtskilliga gånger i denna kammare, som Lars-Ove Hagberg mycket riktigt sade. Jag skall återkomma till reservationerna.

Det är ett par saker som är nya för i år. Riksdagen har tidigare, på förslag från socialutskottet, uttalat sig mycket starkt mot användning av asbest i friktionselement, bromsbelägg och annat. Vi skärper oss nu ännu litet mer. Vi menar att det emellertid inte går att införa ett totalt förbud mot användning av asbest. Det skulle endast få till följd att det blev en rad dispensansökningar, som måste behandlas. Detta skulle medföra en så stor arbetsbelastning att det inte vore någon mening med ett sådant beslut. Därför säger vi nu att där det finns substitut för asbest skall det användas. Det har också från arbetarskyddsstyrelsen gått ut ett meddelande om detta till yrkesinspektionsnämnderna, vilket klargör att nämnderna skall se till att detta förfaringssätt tillämpas. Men det går inte att göra på detta sätt när det gäller tunga fordon. Vi har inte det erforderliga materialet ännu. Det går inte i fråga om vissa packningar, och det går inte för vissa andra friktionselement. Där är det alltså ingen mening med att ha ett förbud.

Däremot föreslår socialutskottet riksdagen att uttala att regeringen bör undersöka möjligheterna för ett förbud mot försäljning av nytillverkade bilar med asbestbelägg och därefter återkomma med förslag. Detta vill vi ge regeringen till känna.

En annan sak som vi också vill ge regeringen till känna är vår uppfattning när det gäller villkoren för medicinsk kontroll för dem som utsätts för asbesthaltigt damm. Vi menar att det inte bara skall vara de som under en viss tid, exempelvis halva arbetsdagen året runt, har arbetat med asbest som skall ha möjlighet att genomgå den undersökningen, utan alla som är i behov av en sådan undersökning, exempelvis reparatörer ute på våra bilverkstäder, skall ha möjlighet till en kostnadsfri kontroll så att inte asbesthalterna påverkar individen. Detta vill vi också ge regeringen till känna.

Herr talman! Här övergår jag till reservationerna. Moderaterna har två reservationer, och centern är med på den ena. Vpk har 22 reservationer.

Ingvar Eriksson sade att han ser positivt på att arbetsmiljöarbetet blir effektivt. Det är vad statsrådet har uttalat i propositionen, det är vad arbetarskyddsstyrelsen i plenum har lagt fast – organisationen skall effektiviseras. Likaså skall arbetet med de farliga arbetsmiljöerna prioriteras. I ett läge där vi av statsfinansiella och andra skäl har begränsade ekonomiska tillgångar är det självklart att vi skall prioritera arbetet med de farligaste miljöerna och skyddet för de mest utsatta individerna. Det råder inga delade meningar härom.

Men när moderaterna föreslår att man på lång sikt skall dra ned anslagen till tillsynsverksamheten kan inte utskottsmajoriteten vara med. Vi säger nej till detta förslag. Vi tror att det också framöver behövs rejäla anslag för tillsynen av arbetsmiljön för att den skall kunna vara så bra som möjligt.

Rune Gustavsson tog i samband med att han talade om centerns reservation upp frågan om barndaghemmen. Låt mig bara till det säga att arbetarskyddsstyrelsen vid ett par tillfällen har fattat beslut som f. n. väntar på fastställande av regeringen. Man skall se på villkoren vid barndaghemmen. Jag vill inte gärna gå längre in i det resonemanget här och nu.

Att man skall avbyråkratisera där det går, därom råder inga delade

Fredagen den
25 maj 1984

*Arbetsmiljöfrågor,
m. m.*

meningar, och det sker i stor omfattning inom arbetarskyddsverket. Statsrådet säger också i propositionen att anslagskonstruktionen skall ses över för att effektiviteten ute i verksamheten på det sättet skall ökas. Men om man vill gå så långt i detta arbete som centern och moderaterna eventuellt vill göra – att man skall ta bort normerna, försämra föreskrifterna och därmed försämra arbetsmiljön – då är utskottsmajoriteten inte med. Men uppfattningen att man skall prioritera inom verksamheten och effektivisera den delar vi helt.

Vpk har 22 reservationer. Hagberg sade att man år efter år kommer tillbaka. Jag är den förste att understryka det. Det anförande Hagberg höll för en stund sedan, har vi hört sedan mitten av 1970-talet. Han har inte märkt att riksdagen fattat beslut i många av de frågor han står här och talar om. Han har inte lagt märke till den utveckling som skett på föreskriftsområdet och andra områden under dessa år, utan han fortsätter i de gamla hjulspåren.

Vad vi kan notera är att vpk här har en annan grundsyn än vi när det gäller arbetarskydds- och arbetsmiljöarbetet. Vpk menar att detta arbete skall ske i konfrontation mellan arbetare och arbetsgivare. Vi däremot anser att om vi skall nå det bästa resultatet, så måste vi samverka. En god arbetsmiljö och strävan att få bort så mycket som möjligt av ohälsa och olycksfall på arbetsplatserna måste vara en gemensam angelägenhet för alla på arbetsplatsen. Där skiljer vi oss, och där lönar det sig nog inte att vi i dag försöker övertyga varandra – det har vi försökt göra så många gånger tidigare. Vi ser inte saken på samma sätt.

Vi menar att genom samverkansarbete får den lokala arbetarskyddsorganisationen en god effektivitet. Tillsynen av verksamheten ankommer på yrkesinspektionen och arbetarskyddsstyrelsen. Men basen för ett gott arbetarskyddsarbete har vi ute i företagen och det lokala arbetarskyddet. En god hjälp vid detta arbete har det lokala arbetarskyddet i en väl utbyggd företagshälsovård, och detta har utskottet och riksdagen understrukit vid flera tillfällen.

Hagberg säger att vi skall ha facklig vetorätt i fråga om löneformerna. Utskottet anser att även detta är en fråga som de fackliga organisationerna bör klara upp förhandlingsvägen – den vanliga förhandlingsordningen bör gälla. Undantag kan behöva göras för arbete med sprängämnen och annat, och arbetarskyddsstyrelsen har möjlighet att, om så anses angeläget, ta över detta.

Föreskrifter skall komma snabbare, säger Hagberg, och efterlyser föreskrifter när det gäller buller. Jag kan tala om att ett förslag till nya föreskrifter när det gäller buller just nu remissbehandlas. De nya föreskrifterna skall träda i kraft i höst.

Herr talman! Jag hänvisar till utskottets betänkande och till flera tidigare års debatter i detta ämne här i riksdagen. Jag yrkar bifall till socialutskottets hemställan i betänkandet 1983/84:29 på alla punkter och avslag på samtliga reservationer och de motioner som det här har yrkats bifall till.

Fredagen den
25 maj 1984

*Arbetsmiljöfrågor,
m. m.*

Anf. 36 INGVAR ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Det är verkligen inte så, Kjell Nilsson, att vi vill ta bort bestämmelser som är viktiga ur arbetarskyddssynpunkt. Kjell Nilsson sade själv att det råder stor enighet i de grundläggande frågorna när det gäller att skapa så säkra arbetsmiljöer som möjligt. Att vi trycker på litet grand när det gäller avbyråkratiseringen av arbetarskyddet beror på att vi har uppfattningen att man ofta kanske inte tillräckligt prioriterar just de allvarligaste problemen och de arbetsplatser där riskerna är störst, utan har en mer slentrianmässig tillsyn, som i vissa fall kanske skulle kunna minskas. De resurser som därmed kan friställas skulle kunna satsas på mer angelägna områden.

Vi, liksom alla andra, kommer även i fortsättningen att ställa upp på de åtgärder som är nödvändiga för att människorna skall kunna fullgöra sitt arbete på ett effektivt sätt utan risker för hälsan.

Anf. 37 LARS-OVE HAGBERG (vpk) replik:

Herr talman! Att vi har olika grundsyn kan vi ju slå fast. Jag kan samtidigt också slå fast att vi menar att konfrontation är någonting som finns i dagens verklighet. Kjell Nilsson och övriga i utskottet blundar för den konfrontation som förekommer. Vi har inga snälla arbetsgivare här i landet, och inte heller i vår omvärld, som bestämmer en hel del om vår arbetsmiljö.

Ta t. ex. den psykosociala arbetsmiljön, som var en stor fråga när vi behandlade arbetsmiljölagstiftningen. Vad har det blivit av detta? Ingenting! Vem är det som varit så snäll och i samverkan bromsat verksamheten och fått fram de menlösa föreskrifterna på det området? Jo, de som Kjell Nilsson tror inte kommer att ta någon konfrontation! Det är det som är poängen i det hela, Kjell Nilsson. Jag påminner om detta än en gång; det är gamla hjulspår socialdemokraterna kör i.

Vi har fått gehör för många av de krav som vi från början ställt – t. ex. om skyddsombud och om asbest. Men kampen slutar ju inte där, utan den fortsätter – det sade jag från början! Det har visat sig att man ständigt måste fortsätta att föra den, därför att det i verkligheten sker en konfrontation mellan en god arbetsmiljö och kapitalintressena. Så är det när det gäller asbest.

Vad jag kräver – och vad som krävs i motionerna – är att regeringen lägger fram ett förslag om förbud mot användningen av asbest och sätter stopp för handeln, om inte produktkontrollnämnden gör det. Det finns en lokal förtvivlan över att så inte sker. Man behöver inte införa ett omedelbart stopp. Man kan t. ex., för en gångs skull, säga att användningen av och handeln med asbest skall vara borta inom ett eller två år; då har man en målsättning.

Vid mina kontakter med skyddsombud som ambitiöst arbetar med det här på olika ställen har det visat sig att just så måste man i det här läget gå till väga – det finns så pass mycket motstånd.

Jag hoppas att regeringen framöver kanske har bättre förstånd än socialutskottets ledamöter, vilka – som sagt – brukar vara de sista att acceptera förbättringar.

Så några ord när det gäller tilltron till facklig vetorätt mot prestationslöner och när det gäller arbetsmiljön, dvs. arbetsförhållandena. Kjell Nilsson säger att man skall överlämna den saken till MBL-förhandlingar. Utvärderingen av medbestämmandelagen visar – det borde Kjell Nilsson veta – att när de fackliga organisationerna attackerar maktfrågor och frågor om produktionsinriktning är det stopp. Därför – det vill jag upplysa Kjell Nilsson om – driver arbetsköparna i årets avtalsrörelse stenhårt kravet på ökade prestationslöner och resultatlöner, vilket på sikt kommer att försämra arbetsmiljön.

Detsamma är förhållandet när det gäller gränsvärdena. Det är samma motstånd och samma förhållanden som gör att vi inte kan ha effektiva och långtgående säkerhetsmarginaler när vi framöver sätter gränsvärdena.

Anf. 38 KJELL NILSSON (s) replik:

Herr talman! Ingvar Eriksson säger att vi är överens om en prioritering och avbyråkratisering. Det har jag ju också sagt; när det gäller detta finns det inga delade meningar. Det är givet att verksamheten skall vara så effektiv som möjligt. Det är självklart att verksamheten i första hand skall inriktas på de farligaste miljöerna.

Men så har jag inte tolkat reservation 1. Jag har tolkat den så, att ni långsiktigt vill minska anslagen till arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionerna. Det är det vi går emot. Om jag har tolkat det fel är jag tacksam. Men i så fall kan jag inte läsa innantill. Det är väl på den punkten ni har reserverat er – annars hade ni väl inte skrivit reservationen? Där är vi alltså inte överens.

Sedan till Lars-Ove Hagberg. Jag tror inte det lönar sig att vi försöker övertyga varandra om vilken metod som är bäst. Fackföreningsrörelsen i stort, utskottet och en stor majoritet i denna kammare har varit eniga om att vi bäst når resultat och bäst minskar arbetsmiljöriskerna, olycksfall och ohälsa, om vi arbetar i gemenskap och gör det här till någonting som man verkligen samarbetar om. Så sker på de allra flesta ställen. Det är självklart att det finns undantag. Men då har vi möjligheter – vilket är unikt i världen – att via skyddsombuden stänga arbetsplatsen. Vi kan alltså stoppa verksamheten vid sådana arbetsplatser. Det menar vi är rätt väg att gå, och den vägen vill vi också fortsätta på.

Jag kan inte dela Hagbergs uppfattning att socialutskottet eller denna kammares värderade ledamöter är motsträviga när det gäller att skapa en god arbetsmiljö. Vi gör det i den takt det är tekniskt möjligt att genomföra det.

Anf. 39 INGVAR ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! I ett kärvt statsfinansiellt läge måste vi självfallet försöka anpassa verksamheten på alla områden. Men får man en effektivare verksamhet, är det uppenbart att man också i viss mån kan minska utgifterna. Vi menar att detta med en viss anpassning inte skall behöva gå ut över de angelägna åtgärder som behöver vidtas. Vi har i utskottet också skrivit att det inte finns någon anledning att förutsätta att besparingsarbetet inte skall fortgå. Men vi anser av erfarenhet att det alltid finns risk för att besparingsar-

betet inte fortgår, om man inte driver på. Vi vill absolut inte medverka till att besparingsåtgärderna minskar tryggheten för de anställda. Men vi anser att ambitionen att alltid se till så att pengarna används på det mest effektiva sättet är angelägen för oss alla. Jag tror inte att det skall behöva gå ut över säkerheten.

Anf. 40 LARS-OVE HAGBERG (vpk) replik:

Herr talman! Det är ganska avslöjande att Kjell Nilsson, som är representant för det socialdemokratiska partiet i denna riksdag och som för utskottets talan, visar en sådan oerhörd tro på gemenskapen i arbetsmiljöarbetet. Han säger att fackföreningsrörelsen i stort skulle vara väldigt överens. Det röjer en fantastisk brist på kontakt med verkligheten. Tala med skyddsombuden, de som arbetar med dessa frågor. De möter ständigt motstånd. Inte är det fråga om någon generös gemenskap. Det är kraften, kunskapen och inlevelsen hos skyddsombuden och fackföreningarna som skapar framgångarna. Den kraften vill vi utveckla i stället för att tro på den gemenskap som i de många fall som jag har pekat på har försämrat arbetsmiljön. Det är verkligheten i dag.

Kjell Nilsson avslöjade sig litet, när han sade att vi skall anpassa oss till verkligheten där det är tekniskt möjligt. Ja, men vem bestämmer i vilken takt det är tekniskt möjligt? När det gällde t.ex. asbest var vi från början ensamma i denna riksdag om att kräva förbud. Kjell Nilsson nonchalerade oss och ville inte ha något förbud. Vi fick det emellertid till sist, Kjell Nilsson, fast vi var ensamma från början.

I dag råder det samma motstånd mot de sista resterna. Alltså måste vi sätta kraft bakom orden, när vi vill någonting. Utskottet är alltför mjukt när det gäller att driva fram ett totalförbud mot asbestanvändning, t. ex. i bromsband och andra friktionselement.

Se på fackförbundspressen, t. ex. Metallarbetaren och LO-Tidningen. Den ena personen efter den andra som är engagerad i hälsofrågor och arbetsmiljö visar på att det behövs krafttag och investeringar i dagens läge. Inte minst dagens rapport om ohälsans klasstrappa borde göra Kjell Nilsson som socialdemokrat och övriga socialdemokrater i utskottet litet betänksamma beträffande vilken takt och inriktning vi har på dagens arbetsmiljöarbete.

Anf. 41 KJELL NILSSON (s) replik:

Herr talman! Jag kan inte tolka er på annat sätt, Ingvar Eriksson, än att ni vill långsiktigt minska anslaget till arbetarskyddsstyrelsen. Det står så i reservationen. Det kommer att innebära att man får sämre resurser för den verksamhet som man skall bedriva. Även om man effektiviserar verksamheten, är det nog inte möjligt att i dag säga att det vore lämpligt.

Lars-Ove Hagberg läser historien dåligt. Det var socialutskottet som tog initiativ till de begränsningar i användningen av asbest som riksdagen har fattat beslut om. Arbetsmiljölagen, som denna riksdag i så stor enighet har antagit, bygger på principen om samverkan mellan parterna. Internationellt sett är denna lag mycket långtgående och effektiv. Vi har alltså ingen

Fredagen den
25 maj 1984

*Arbetsmiljöfrågor,
m. m.*

anledning att skämmas för denna arbetsmiljölag, som kom till på förslag från socialutskottet.

Tredje vice talmannen anmälde att Lars-Ove Hagberg anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 42 MARIE-ANN JOHANSSON (vpk):

Herr talman! Jag skall i mitt anförande kommentera ytterligare några av de reservationer som vpk har fogat till detta betänkande.

Reservation 10 och 11 handlar om kvinnors rätt till ledighet och omplacering vid graviditet, om de arbetar i en arbetsmiljö som kan utgöra risker för kvinna och/eller foster.

Vpk kräver i sin arbetsmiljömotion att kvinnor som planerar graviditet eller är gravida får lagstadgad rätt till omplacering eller ledighet med bibehållen lön vid misstänkt risk för fosterskada i arbetsmiljön.

Utskottet säger att man anser att det är angeläget att frågan om rätt till omplacering eller ledighet vid risk för fosterskada snarast får en lösning. Det är i och för sig en positiv hållning, men tydligen till intet förpliktande. Utskottet vill avvakta regeringens förslag med anledning av föräldraförsäkringsutredningen. Den utredningen lägger fram förslag om hur ersättningen skall lösas för de kvinnor som på grund av risk för arbetsmiljöbetingade fosterskador tvingas avstå från förvärvsarbete. Det är naturligtvis bra att detta får en lösning, men det är ändå bara fråga om en del av vad vpk-motionen tar upp.

Utskottet tar inte klar ställning till motionens krav att kvinnorna skall ha lagstadgad rätt till omplacering eller ledighet med bibehållen lön vid *misstänkt* risk för fosterskada i arbetsmiljön. Man undviker att behandla detta krav.

När vpk sedan i en annan motion, för första gången i år, tar upp en sådan misstänkt arbetsmiljö och kräver att kvinnor som arbetar i denna miljö skall ha rätt till omplacering, bekänner utskottet färg. Det gäller bildskärmsarbete, och utskottet säger så här:

"När det gäller bildskärmsarbete finns det enligt arbetarskyddsstyrelsen i dag ingen vetenskaplig grund för att tillstyrka rätt till omplacering under graviditet."

Utskottet anser inte att motionen bör föranleda någon åtgärd från riksdagen.

Detta uttalande vittnar om en skrämmande cynisk syn på dessa frågor från utskottets sida. Utskottet tycker alltså att en arbetsmiljö med vetenskaplig exakthet skall bevisas vara farlig innan en kvinna som är gravid får rätt till omplacering. Vpk anser för sin del att en misstänkt arbetsmiljö måste bevisas vara ofarlig innan en gravid kvinna skall behöva arbeta i den.

Utskottet accepterar missfall och missbildningar hos barn till dess att det är vetenskapligt bevisat och styrkt att en arbetsmiljö är farlig. Det gör inte vpk.

När det gäller bildskärmar kom det, som jag skriver i min motion, larmrapporter för drygt ett år sedan om att det på vissa terminalarbetsplatser

i USA och Canada förekom ett misstänkt högt antal graviditetsstörningar. Långt om länge beslöt man sig i Sverige för att börja forska i frågan, efter att hela hösten sagt sig vilja avvakta utländsk forskning – något som också Anna-Greta Leijon i en frågedebatt för ett år sedan ansåg räckte. Men fortfarande tar man alltså så lätt på dessa larm att man inte anser att kvinnor skall ha garanterad rätt till omplacering.

Dessa rapporter som kom för ett år sedan är ju inte de enda.

Jag skall be att få citera ur SIF-tidningen nr 5 i år, som har en artikel med rubriken Senaste rönen kring bildskärmar – fosterskador kan inte uteslutas:

”På United Airlines telefonbokningskontor i San Francisco jobbar 300 personer vid bildskärmar. Många sitter här 8–10 timmar om dagen. De flesta är kvinnor. Av 48 graviditeter på den här arbetsplatsen under åren 1979–1983 var bara hälften utan komplikationer. I 24 fall slutade de med missfall, för tidigt födda barn, dödfödda eller missbildade barn. Också i Japan har man upptäckt graviditetsstörningar i samband med bildskärmsarbete”.

I Sverige har man på en kommunal förvaltning gjort en sammanställning som visar på en 80-procentig ökning av missfallsfrekvensen under åren 1979–1983 vid en stansavdelning där arbete med bildskärmar förekommit. Jag förstår inte hur utskottet kan nonchalera alla dessa rapporter.

Att det inte är vetenskapligt bevisat att bildskärmar inte orsakar graviditetsskador beror ju på att vetenskapen inte ägnat denna fråga någon uppmärksamhet. Det beror inte på att detta är noggrant utforskat och befunnet ofarligt:

Utskottet hänvisar vidare till att statens strålskyddsinstitut har visat att stråldoserna i stort motsvarar den naturliga bakgrundsstrålningen. Det är dock så att det inte råder någon enighet bland forskare om att denna strålning är ofarlig. Hur kan utskottet veta att i sig ofarlig bakgrundsstrålning inte är farlig om den ackumuleras? Ett plus ett är ju inte ett, utan två!

Det är ett ofattbart ställningstagande från utskottets sida som visar hur *lätsinnigt man tar på arbetsmiljöfrågor.*

Utskottet framhårdar i denna cyniska syn när man behandlar vpk-kravet om att en lista över ämnen som misstänks medföra graviditetsstörningar och fosterskador publiceras tillsammans med de hygieniska gränsvärdena. Också här kräver man vetenskapliga belägg och förutsätter att arbetarskyddsstyrelsen kommer att ge offentlighet åt vilka ämnen som kan befaras ge fosterskador. Detta skall ske så snart det finns vetenskapliga belägg.

Vpk anser som sagt att det skall räcka att ämnen misstänks ge sådana skador för att detta skall offentliggöras.

Jag vill fråga utskottets talesman: Hur motiverar ni detta ställningstagande inför alla de kvinnor som planerar att skaffa barn? Hur motiverar ni det om säg tio år, då man troligen fått vetenskapliga belägg om farligheten hos denna arbetsmiljö, för de kvinnor som under denna tid vistats i dessa arbetsmiljöer och fått missfall eller fött missbildade barn? Hur motiverar ni att det fanns misstankar redan för tio år sen om att vissa arbetsmiljöer var skadliga för gravida kvinnor, men så länge det inte fanns vetenskapliga belägg lät ni det bero? Det är ett stort ansvar majoriteten i socialutskottet och riksdagen tar

Fredagen den
25 maj 1984

*Arbetsmiljöfrågor,
m. m.*

på sig om man inte stöder vår reservation.

Herr talman! När det gäller bildskärmsarbete handlar det inte bara om misstankar om att sådant kan ge upphov till graviditetsstörningar. Dessa arbetsplatser har dessutom skapat en rad andra arbetsmiljöproblem. Det gäller bl. a. belastningsbesvär, ögontrötthet och psykosomatiska besvär. Det finns en hel del kunskap redan – felet är många gånger att dessa kunskaper inte når ut till arbetsplatserna, att de inte tillämpas i praktiken. Så här säger en yrkesinspektör efter att ha gjort en egen undersökning om denna fråga: Jag har sett bildskärmar mot fönster och i rum utan fönster, skrangliga bord och dåliga kontorstolar som inte kan ställas in. Ännu i dag, 1983, sätter man in terminaler litet hur som helst trots allt som har skrivits om hur det bör se ut och vad man måste tänka på.

Jag tror inte förhållandena har ändrat sig fastän vi nu skriver 1984. Vi kräver att som ett led i den informationskampanj som ju måste till för att förbättra arbetsmiljön, att arbetarskyddsstyrelsen utger föreskrifter om arbetsmiljön vid terminalarbetsplatser.

Utskottet uppger att ett förslag till föreskrifter *troligen* kommer att skickas ut på remiss hösten 1984. Detta "troligen" gör att vi ändock tycker att det är viktigt att riksdagen uttalar att sådana föreskrifter skall utarbetas. Ett sådant uttalande kunde förhoppningsvis skynda på detta angelägna arbete.

Slutligen vill jag kommentera vårt krav om en datamiljökommission.

Utskottet refererar till avslutade utredningar, utvecklingsprogram och den forskning som är på gång. Förvisso har exempelvis utredningen Datorer och arbetslivets förändring tagit upp en rad viktiga arbetsmiljöfrågor i sitt betänkande. Men ännu så länge är detta bara ord på ett papper. Vi menar att allt som är på gång är ett skäl för en kommission, inte emot. Någon instans bör samla upp forskning och alla erfarenheter och förslag och se till att de omsätts i praktiken. Det gäller, som också Lars-Ove Hagberg sade här i debatten i dag, att vara framsynt så att man inte får en försämrad arbetsmiljö med denna nya elektronik.

Herr talman! Jag yrkar bifall till samtliga vpk-reservationer i betänkandet.

Anf. 43 KJELL NILSSON (s) replik:

Herr talman! Beträffande ledighet vid havandeskap säger utskottet att föräldraförsäkringsberedningens förslag f. n. bereds i regeringskansliet. Vi väntar förslaget tidigast under hösten 1984. Med detta anser vi att vi inte kan komma längre nu. Vi väntar på regeringens förslag, som vi brukar göra i sådana här frågor.

När det gäller arbetet vid bildskärmar har det satts i gång ett forskningsarbete inom arbetarskyddsstyrelsen. Det är rimligt att arbetet får fortsätta och slutföras innan vi tar beslut. Så uttalar sig utskottet. Jag delar helt den uppfattningen. Båda dessa saker står att läsa på s. 22 i utskottsbetänkandet.

Anf. 44 MARIE-ANN JOHANSSON (vpk) replik:

Herr talman! Jag har läst vad som står där. Jag tycker att det mest anmärkningsvärda och det viktigaste att debattera är den skillnad i syn som

finns mellan utskottsmajoriteten och vpk när det gäller beviljande av ledighet. Vpk menar att det räcker med att man misstänker att skador på fostret kan uppstå. Utskottet säger att det skall finnas vetenskapliga belägg. Jag tycker att detta är, som jag sade i mitt huvudanförande, mycket allvarligt.

Utskottet har en mycket cynisk syn på dessa frågor. Man tycker alltså att även om man misstänker att skador kan uppstå – som i fråga om arbete vid bildskärmar, där vi har ett konkret krav – så låter man saken bero till dess att det finns vetenskapliga belägg. Under tiden låter man kvinnor få missfall och missbildade barn. Det tycker jag är allvarligt.

Anf. 45 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! Bara en sak angående Kjell Nilssons historieförfalskning. Eftersom Kjell Nilsson var så fräck, vill jag påpeka och till protokollet få antecknat att den första stora motionen om förbud mot asbest lämnades av John Takman. Den behandlades av riksdagen och avslogs. Liknande yrkanden som i denna motion avslogs i flera år, intill dess att socialutskottet fann det omöjligt att avstyrka förslag om förbud mot asbest.

Det är historieskrivningen, Kjell Nilsson. Egentligen borde jag citera Fabian Månsson igen och säga: Vet hut, vet sjufalt hut! Det skulle passa ganska bra på Kjell Nilssons historieskrivning vad gäller frågan om asbest.

Anf. 46 KJELL NILSSON (s):

Herr talman! Jag konstaterar bara att det var på förslag från socialutskottet som riksdagen fattade det beslut om inskränkningar i användningen av asbest som f. n. gäller.

Anf. 47 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! Vilket annat utskott, Kjell Nilsson, skulle föreslå det? Man var ju tvingad till det efter flera års påstötningar. Det finns inget annat utskott i riksdagen som skulle göra det. Det var alltså utskottets uppgift och skyldighet att göra det, och utskottet gjorde det efter flera års påtryckningar.

Anf. 48 KJELL NILSSON (s):

Herr talman! Man gjorde det när det fanns tekniska möjligheter att genomföra förslaget och när det var möjligt att få igenom beslut om en god arbetsmiljö.

Anf. 49 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! Jag tackar för att socialutskottet då gjorde det. Men man borde ju följa upp sina ambitioner från den tiden. I stället går man nu förbi förslaget, som jag påpekade tidigare i dag, att verkligen införa ett förbud mot bromsbelägg och andra asbesthaltiga friktionselement. Man går egentligen förbi förslaget. Man gör ett par goda anmälningar men fullföljer inte loppet fullt ut. Det tycker jag är beklagligt. Socialutskottet nonchalerar därmed ett viktigt problem.

Överläggningen var härmed avslutad.

Fredagen den
25 maj 1984

*Arbetsmiljöfrågor,
m. m.*

Mom. 3 (arbetskyddsstyrelsens verksamhet)

Utskottets hemställan bifölls med 239 röster mot 70 för reservation 1 av Blenda Littmarck m. fl.

Mom. 4 (facklig vetorätt vid vissa löneformer)

Utskottets hemställan bifölls med 286 röster mot 18 för reservation 2 av Inga Lantz.

Mom. 5 (beslut om återupptagande av arbete)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Inga Lantz – bifölls med acklamation.

Mom. 6 (facklig majoritet i arbetskyddsstyrelsen och yrkesinspektionsnämnderna)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Inga Lantz – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (utbildning av skyddsombud)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Inga Lantz – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (utbyggnad av företagshälsovården)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Inga Lantz – bifölls med acklamation.

Mom. 10 (information för forskningsändamål)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Inga Lantz – bifölls med acklamation.

Mom. 11 (sanktioner vid arbetsmiljöbrott)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Inga Lantz – bifölls med acklamation.

Mom. 12 (arbetsskadestatistik m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Inga Lantz – bifölls med acklamation.

Mom. 14 (omplacering eller ledighet för graviditet)

Utskottets hemställan bifölls med 289 röster mot 17 för reservation 10 av Inga Lantz.

Mom. 15 (omplacering från bildskärmsarbete)

Utskottets hemställan bifölls med 294 röster mot 17 för reservation 11 av Inga Lantz.

Mom. 16 (arbetsmiljölagens effektivitet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 12 av Inga Lantz – bifölls med acklamation.

Mom. 17 (översyn av arbetsmiljölagen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 13 av Inga Lantz – bifölls med acklamation.

Mom. 18 (arbetarskyddsstyrelsens föreskriftsarbete)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 14 av Inga Lantz – bifölls med acklamation.

Mom. 19 (forskning om belastningssjukdomar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 15 av Inga Lantz – bifölls med acklamation.

Mom. 20 (säkerhetsmarginaler för gränsvärden)

Utskottets hemställan bifölls med 295 röster mot 17 för reservation 16 av Inga Lantz. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 21 (lista över fosterskadande ämnen)

Utskottets hemställan bifölls med 294 röster mot 17 för reservation 17 av Inga Lantz. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 22 (föreskrifter angående buller m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 18 av Inga Lantz – bifölls med acklamation.

Mom. 23 (förbränningsmotordrift i slutna rum)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 19 av Inga Lantz – bifölls med acklamation.

Mom. 25 (föreskrifter för bildskärmsarbete)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 20 av Inga Lantz – bifölls med acklamation.

Mom. 26 (forskning om sambandet mellan bildskärmsarbete och graviditetsstörningar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 21 av Inga Lantz – bifölls med acklamation.

Mom. 27 (tillsättande av en datamiljökommission)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 22 av Inga Lantz – bifölls med acklamation.

*Lokaliseringen av
konservators-
utbildning, m. m.*

Mom. 28 (asbest i bromsbelägg och friktionselement)

Utskottets hemställan bifölls med 291 röster mot 18 för motionerna 320 av Birthe Sörestedt m. fl. samt 1208 av Holger Bergman och Lars Andersson. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 29 (tillsättande av en arbetsgrupp mot asbestanvändning)

Utskottets hemställan bifölls med 286 röster mot 17 för reservation 23 av Inga Lantz. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 33 (yrkesinspektionens verksamhet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 24 av Blenda Littmarck m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 34 (avbyråkratisering av arbetarskyddet)

Utskottets hemställan bifölls med 185 röster mot 125 för reservation 25 av Rune Gustavsson m. fl.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

6 § Lokaliseringen av konservatorsutbildning, m. m.

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande 1983/84:23 om anslag till utbildning för kultur- och informationsyrken m. m. (prop. 1983/84:100 delvis).

Anf. 50 TREDJE VICE TALMANNEN:

I fråga om detta betänkande hålls gemensam överläggning för punkterna 1 och 2.

Anf. 51 BIRGER HAGÅRD (m):

Herr talman! Jag skall kortfattat beröra planeringsramarna och LIE-anslagets konstruktion med utgångspunkt i det särskilda yttrande som är fogat till betänkandet. Elisabeth Fleetwood kommer senare att ta upp konservatorslinjen. Jag ber redan nu att få yrka bifall till samtliga reservationer.

Vid behandlingen i går av utbildningsutskottets betänkande nr 20 redovisades de omfattande besparingar som vi moderater vill åstadkomma genom att skära ner antalet platser på olika utbildningslinjer, framför allt de som vetter mot den offentliga sektorn, där arbetslöshet hotar. I stället vill vi få till stånd en utökning av årsstudieplatserna på de enstaka kurserna, närmare bestämt en ökning med 1 540 platser inom planeringsramen. Det innebär en anslagsökning med 10 milj. kr., som vi sparar in på andra områden.

Därmed ges också en möjlighet att infria riksdagens tidigare beslut att öka utbildningskapaciteten med 3 000 platser mellan budgetåren 1982/83

och 1984/85. Det skulle även, åtminstone till en del, bidra till att lösa de problem som finns vad gäller fördelningen mellan regionerna, som aktualiserats i motion 1682 av Rune Backlund m. fl. ledamöter på Jönköpingsbanken och som också berörs i Per Unckels och mitt särskilda yttrande.

Den nuvarande fördelningen mellan högskoleregionerna är uppenbarligen otillfredsställande. Det illustreras kanske bäst av Linköpings högskoleregion, som har fått en oproportionerligt liten del av LIE-anslaget i jämförelse inte bara med de äldre universiteten utan också i jämförelse med exempelvis Umeå universitet, som har lika många studerande som Linköpings universitet. Det är även otillfredsställande att detta drabbar ett universitet under uppbyggnad. Problemet är emellertid inte nytt. Man har länge haft svårt att råda bot på dessa olika skevheter. Det är uppenbart att anslaget inte enbart kan relateras till en regions invånarantal. Tyvärr har några nya fördelningsprinciper inte aviserats.

Utbildningsutskottet noterade förra året i sitt betänkande nr 29: "De hittills vunna erfarenheterna av anslaget Lokala och individuella linjer och enstaka kurser tyder enligt utskottets uppfattning på att uppfyllelsen av de olika ändamålen med anslaget lätt leder till konflikter."

Felet ligger just i konstruktionen; det är alltför många syften som man vill uppnå. Det gäller fort- och vidareutbildning. Det gäller resurser till den humanistiska och samhällsvetenskapliga utbildningen, som inte täcks av linjesystemet. Det gäller fördjupningsstudier, som ju bl. a. är förutsättning för forskarutbildning. Det gäller också att ge stabilitet i mindre högskoleorter.

Utbildningsutskottet hoppades förra året på den aviserade propositionen om högskolans institutionella organisation. Den kom senare, och den behandlades i december, men den tog bara upp en del av den här problematiken. Bl. a. pekade man på det önskvärda i att få till stånd en nationell planering när det gäller resurserna i de små humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnena. En minikrysslista skulle utarbetas. Uppdraget skall gå till UHÄ, och UHÄ kommer att ha arbetet klart den 1 september i år. Vi får avvakta och se vad som händer.

Därmed kan man i varje fall säga att en faktor bör bli eliminerad. Det bör bli möjligt att klarare se hur stora de särskilda behoven är för de äldre universiteten när det gäller just de här små ämnena. Uppskattningsvis rör det sig om 10 à 20 % av det totala anslaget. Resten av det här anslaget bör då fortsättningsvis kunna fördelas på ett rimligare sätt än vad som nu sker.

Därmed, herr talman, ber jag än en gång att få yrka bifall till samtliga reservationer i betänkandet.

Anf. 52 PÅR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag tänker för ovanlighetens skull vara ganska fåordig. Centern står i huvudsak bakom vad som sägs i detta betänkande. Jag vill hänvisa till den utomordentliga argumentation som det innehåller.

För egen del har jag dock en invändning på en punkt. Det gäller lokaliseringen av konservatorsutbildningen. Jag är som bekant varm anhäng-

*Lokaliseringen av
konservators-
utbildning, m. m.*

*Lokaliseringen av
konservators-
utbildning, m. m.*

are av decentralisering, och jag brukar inte förorda att allt möjligt skall koncentreras till Stockholm. Men i det här fallet tycker jag att det är så uppenbart att konservatorsutbildningen vinner på att ligga i Stockholm. Det finns en stor koncentration av museer till Stockholm, vilket man i och för sig kan ha olika synpunkter på. En dominerande del av den arbetsmarknad som de som genomgår konservatorsutbildningen skall söka sig till finns i Stockholm. Flertalet av de institutioner som kan utgöra ett stöd för utbildningen finns också i Stockholm.

Ur allmän sysselsättningssynpunkt väger inte konservatorsutbildningen särskilt tungt. Det finns alltså ingen anledning att lägga några omfattande regionalpolitiska aspekter på detta.

Saken bör lösas med hänsyn till vad som är bäst för utbildningen och bäst för dem som genomgår utbildningen. Det är uppenbart att alla sakskalet talar för att konservatorsutbildningen bör vara förlagd till Stockholm, främst med hänsyn till den fördelning som vi har när det gäller museiverksamheten i landet. Därför har jag medverkat till reservation 1 vid detta betänkande. Jag vill hänvisa till vad som står där. Jag yrkar bifall till den reservationen och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 53 MARGOT WALLSTRÖM (s):

Herr talman! Utbildningsutskottets betänkande nr 23 rymmer bl. a. en – som vanligt – kontroversiell lokaliseringsfråga. Den handlar om var den föreslagna nya konservatorsutbildningen om 120 poäng skall placeras.

Utskottet har fått ta del av argument för både Göteborg, som föreslås i budgetpropositionen, och Stockholm, som förespråkas i ett par likalydande motioner.

Utbildningsutskottets majoritet vill förlägga konservatorsutbildningen till Göteborg, och det finns bl. a. följande skäl:

- Konservatorsutbildningen blir en tvärvetenskaplig utbildning. Samarbeta med flera institutioner blir nödvändigt, och i Göteborg finns institutionerna integrerade i högskoleorganisationen.
- I Göteborg finns en bred kompetens inom området och viss utbildning ges redan.
- Särskild kompetens finns inom t. ex. textilområdet, och föremålsvården nämns som en värdefull resurs för bl. a. praktikbehoven.

Det kan finnas anledning att påminna om att konservatorsutredningen faktiskt ansåg att både Göteborg, Stockholm och Lund-Malmö är tänkbara och lämpliga lokaliseringsorter. När beslutet skall fattas utifrån sådana förutsättningar får man naturligtvis räkna med debatt.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan på denna punkt.

Med anledning av anslaget till lokala och individuella linjer och enstaka kurser har utbildningsutskottet behandlat ett flertal motioner.

Frågan om högskoleutbildning skulle förläggas till Gotland behandlas i två av motionerna. Utskottet anser inte att riksdagen skall göra något uttalande om detta eftersom en projektgrupp, som har tillsatts av regionstyrelsen i Stockholm, just nu utreder förutsättningar och möjligheter för lokalisering

av högskoleutbildning till Gotland.

Några motionärer vill förstärka och delvis förändra utbildningen vid högskolan i Östersund. Vi i utskottet påminner om att det är myndigheterna på olika nivåer – i det här fallet UHÄ – som i budgetarbetet skall pröva och eventuellt föreslå sådana förändringar av utbildningsutbudet. En arbetsgrupp inom UHÄ har föreslagit en hotell-, restaurang- och turistlinje i Östersund.

I motion 1682 och i ett särskilt yttrande tas fördelningen av det s. k. LIE-anslaget upp – alltså anslaget till lokala och individuella linjer och enstaka kurser. Detta görs speciellt med tanke på Linköpings högskoleregion. Motionen pekar på skillnaden mellan UHÄ:s fördelningsförslag och förslaget i budgetpropositionen. Men medelstillelningen – som naturligtvis inte kan beräknas enbart efter befolkningensmängd – är lägre än enligt UHÄ:s förslag för samtliga regioner, inte bara för Linköpings högskoleregion. Regeringen har gett UHÄ i uppdrag att belysa fördelningen av resurser mellan högskoleregionerna. Utskottet avstyrker därför motionen.

Frågan om inriktningen av utbudet av enstaka kurser i Jönköping är en fråga för regionstyrelsen och berörd högskoleenhet.

Moderaterna vill i en motion och i reservation nr 2 – och detta tog Birger Hagård upp – öka antalet årsstudieplatser för enstaka kurser med 1 540. Detta skall åstadkommas genom ytterligare minskningar av utbildningar med inriktning mot offentlig sektor.

Riksdagen har redan tidigare beslutat om minskad dimensionering av t. ex. läkar-, tandläkar- och förskollärlinjerna och därmed avslagit moderatmotionens förslag till planeringsramar. Därmed har förutsättningarna för förslaget om en utökning av antalet platser på enstaka kurser fallit. Med tanke på detta kan debatten bli kort även om det också finns principiella invändningar mot en sådan omfördelning av resurserna som föreslås i motion nr 2016.

Jag yrkar bifall till hemställan i utbildningsutskottets betänkande.

Anf. 54 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Herr talman! Till utbildningsutskottets betänkande 1983/84:23 är fogat en reservation, nr 1, från moderaterna och Pär Granstedt.

I januari väckte jag en motion med anledning av budgetpropositionens förslag att förlägga den länge emotsedda utbildningen av konservatorer till Göteborg i stället för till Stockholm, vilket förordats av såväl utredningen Konservatorn i centrum som UHÄ.

Jag beklagar denna lokalisering – inte för Stockholms del, inte för stockholmarnas del, utan för de konsekvenser en förläggning till Göteborg kommer att innebära framför allt för de akuta konserveringsbehov av kulturföremål av skilda slag och material som sedan länge är en realitet. Jag beklagar den dessutom med anledning av de fördyringar som enligt utredningen skulle bli en konsekvens av en förläggning till Göteborg.

En framtida målsättning är självfallet att nå så långt att förebyggande och vårdande åtgärder kan bli dominerande.

Nr 155

**Fredagen den
25 maj 1984**

*Lokaliseringen av
konservators-
utbildning, m. m.*

*Lokaliseringen av
konservators-
utbildning, m. m.*

De akuta behoven av snabba insatser med adekvat teknisk kunskap i botten kommer tyvärr att under lång tid framöver dominera behoven av åtgärder. Låt mig bara nämna den nedbrytningsprocess som f. n. på grund av luftföroreningar hotar skulpturer runt om i landet.

Herr talman! Det är min förhoppning att få bli trodd och uppfattad som seriös när jag hävdar att mitt förslag om lokalisering till Stockholm har sin grund i omtanken om konserveringen av våra kulturföremål vad beträffar såväl akuta hjälpinsatser för förstörelsehotade kulturföremål som förebyggande och vårdande insatser.

Det gäller här 10 utbildningsplatser av totalt 30 000 i Stockholmsregionen. Var och en borde väl med dessa siffror som bakgrund förstå att det i den situationen är kvaliteten och inte kvantiteten som varit avgörande för vårt ställningstagande. Inte några ovidkommande Stockholmssynpunkter.

Det är riktigt att utredningen anser Stockholm, Göteborg och Malmö som *tänkbara* alternativ. Men utredningen hänvisar också till de tilläggsdirektiv som alla kommittéer och utredare erhållit och som lyder som följer:

”Enligt tilläggsdirektiv (dir. 1980:20) till samtliga kommittéer och särskilda utredare angående finansiering av reformer skall utgångspunkten vara att alla förslag som kommittéerna lägger fram skall kunna genomföras inom ramen för oförändrade resurser inom det område som förslagen avser. Kostnadsberäkningarna skall vara väl genomarbetade och ta hänsyn till alla kostnader som kan uppstå oavsett de drabbar staten, kommuner eller enskilda.

Med hänsyn till dessa direktiv utgör Stockholm det bästa alternativet när det gäller lokaliseringen av konservatorsutbildningen.”

Herr talman! Låt mig också avsluta med ännu ett citat ur utredningen:

”I det fall regering och riksdag skulle vilja förlägga utbildningen till någon annan ort – Göteborg och Lund/Malmö i samverkan med Köpenhamn är de enda tänkbara – kommer detta att medföra extra kostnader för såväl lärarresurser som praktikplatser. Med hänsyn till att konservatorsutbildning i sig själv är förhållandevis kostnadskrävande samt regeringens allmänna ekonomiska direktiv till kommittéerna har vi inte ansett det försvarbart att förorda en lokalisering till de nämnda orterna.”

Detta är direkta citat ur utredningen.

Tänkbart alternativ, ja, men inte det bästa ur den synpunkt som jag anser skall vara den främsta för oss alla, nämligen att se till att inte en rad kulturföremål förstörs innan vi får en sådan kvalitet och kvantitet av konservatorer att vi kan ta hand om dessa föremål.

Jag ber att få yrka bifall till reservation 1 till betänkandet.

Anf. 55 MARGOT WALLSTRÖM (s) replik:

Herr talman! Vi kan räkna med att mycket stora krav och förväntningar ställs på den nya grundutbildningen i konservering. Egentligen är det varken nödvändigt eller önskvärt att argumentera mot Stockholm som lokaliseringsort. Utskottet har i valet mellan lokaliseringsorter ansett att flest skäl talar för Göteborg. Förutom de skäl som jag tidigare har nämnt kan framhållas att här

finns ett kemiskt-tekniskt kunnande som är betydelsefullt för konservatorsutbildningen, man kan erbjuda tillfredsställande praktiktjänstgöringar, här finns den bebyggelseantikvariska linjen, som är unik för landet, man har erfarenhet av att ge kurser på detta område och, jag kan återupprepa detta, här finns särskild kompetens på textilområdet. Man har också framhållit läns museernas och hembygdsvårdens krav på bredd i utbildningen, och att det kan tillgodose bättre genom en lokalisering till Göteborg. Till och med argument som närheten till Köpenhamn och Oslo, som kan vara en grund för nordiskt samarbete inom konservatorsutbildningen, har framhållits. Och det finns fler argument som talar för Göteborg.

Detta kan naturligtvis diskuteras i all oändlighet. Det handlar om att till sist ta ställning för en av orterna, som alltså samtliga har bedömts som tänkbara och lämpliga.

Sedan skall sägas att utbildningen skall tillgodose ett riksbehov och att den skall etablera samarbete med övriga delar av landet oavsett var utbildningen placeras. Vi måste utgå från att man kommer att genomföra en kvalitativt högtstående utbildning i Göteborg. Om Elisabeth Fleetwood begär att bli tagen på allvar, tycker jag att vi även skall ta Göteborgs ambitioner gällande utbildningen och utbildningsutskottets ställningstagande på allvar.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 56 ELISABETH FLEETWOOD (m) replik:

Herr talman! Jag trodde att Margot Wallström hade förstått att jag inte är ute efter att angripa den utbildning som kommer till stånd i Göteborg, för där kommer den att anordnas. Jag beklagar bara att den hamnar där, eftersom den kapacitet som vissa delar av utbildningen behöver icke finns i Göteborg, vilket den eniga utredningen och expertgruppen inom utredningen har uttalat. Låt mig tala om att de experter som under flera år deltog i denna utredning var eniga om att förlägga utbildningen till Stockholm – även den representant från Göteborg som ingick i expertgruppen.

Jag hade inte tänkt ta upp detta. Det var därför jag inte nämnde det i mitt första anförande. Jag hoppades att vi inte skulle få denna, som jag uppfattar det, litet onödiga diskussion.

Ändamålet med utbildningen är definitivt det främsta. Men jag måste också få bli trodd på mitt ord när jag säger att det är utbildningen som sådan som för mig är det väsentliga.

Jag måste därför också få tala om att jag har gått igenom remissinstansernas ställningstaganden. Trots, herr talman, att jag nu upptar fler minuter än jag hade tänkt mig vill jag säga att husgerådskammaren, krigsarkivet, statskontoret, riksrevisionsverket, riksarkivet, kungl. biblioteket, statens konstmuseer, livrustkammaren, etnografiska museet, UHÄ, AMS, nordiska museet, TCO, SACO-SR, Nordiska konservatorförbundet och ett par till – där jag inte kan tyda mina egna hieroglyfer – har ansett att Stockholm är den bästa lokaliseringsorten.

Några remissinstanser som förordar Göteborg finns också. Det är LO, den s. k. NÄS-utredningen om konservatorsutbildningen, Svenska museiföre-

*Lokaliseringen av
konservators-
utbildning, m. m.*

ningen, Sveriges landsantikvariers förening och en lång rad lokala organ på västkusten. Det har jag stor förståelse för, men jag tycker att det, herr talman, om vi här i riksdagen försöker se objektivt på frågan, inte är något tvivel om vart den här utbildningen borde lokaliseras för Sveriges kulturföremåls överlevnads skull.

Anf. 57 MARGOT WALLSTRÖM (s) replik:

Herr talman! Det här resonemanget blir hederligt först när man gör en jämförelse och på motsvarande vis räknar upp vad som finns i Göteborg. Det har man från Göteborg på ett hedervärt sätt gjort för utskottet. Det är viktigt att säga att utredningen faktiskt angett tre orter som både tänkbara och lämpliga för lokalisering av utbildningen. Det handlar alltså inte om att bli trodd eller inte utan om att väga sakargument mot varandra och till sist ta ställning. Det har utskottet gjort, och vi har tagit ställning för Göteborg.

Anf. 58 ELISABETH FLEETWOOD (m) replik:

Herr talman! "Lämpliga" är fel ord, Margot Wallström – "tänkbara" är det riktiga.

Jag har svårt att förstå att Margot Wallström inte vill lyssna på expertgruppen och representanten för Göteborg som ingick i gruppen, och att hon inte vill lyssna på remissinstanserna. När det gäller de förebyggande insatserna och vården är Göteborg, såvitt jag kan förstå, i paritet med Stockholm. Det gäller emellertid den tekniska utbildningen. Jag skulle vilja likna många av våra kulturföremål vid en mycket sjuk patient. Det gäller i första hand att få patienten att överleva. När man väl har räddat patienten till livet kan man sätta in åtgärder som ger honom ett angenämare liv. Likadant är det med kulturföremålen. Först får vi se till att förstörelseprocessen inte fortsätter, sedan skall vi sätta in de förebyggande, vårdande insatserna. Jag saknar denna första kvalitet i den utbildning vi får.

Anf. 59 BARBRO NILSSON i Visby (m):

Herr talman! Jag kommer att något kommentera Elisabeth Fleetwoods och min motion 547 angående högskoleutbildning på Gotland. Jag kommer inte att yrka bifall till motionen mot ett tyvärr enigt utskott.

Herr talman! Riksdagen beslutade år 1979 att förlägga viss högskoleutbildning till Gotland, nämligen förskollärarytbildning. Den organiserades som en egen institution och knöts till högskolan för lärarutbildning i Stockholm. Initiativet till denna utbildning togs år 1977 av regionstyrelsen i Stockholms högskoleregion och olika organ inom Gotlands kommun. Efter riksdagsbeslut startades utbildningen hösten 1980. Hösten 1983 föreslogs i proposition 1983/84:40 att denna utbildning skulle läggas ned. Utbildningsutskottet beslutade dock om bordläggning till denna vårriksdag. Det definitiva nedläggningsbeslutet fattades i denna kammare den 12 april. Gotlands första och enda institution för högskoleutbildning blev tyvärr inte gammal – drygt tre år.

Trots smärtan och medvetenheten om att nedläggningen skulle få svåra

konsekvenser för Gotlands kommun motsatte sig varken min medmotionär, Elisabeth Fleetwood eller jag själv nedläggningen. Anledningen därtill var att det fanns alltför få sökande och alltför många arbetslösa förskollärare.

Herr talman! Efter riksdagsbeslut att inrätta självständiga högskoleenheter i Halmstad och Skövde 1983 har nu alla län utom Blekinge och Gotland antingen en mindre regional högskoleenhet eller en ort med högskola. Detta är för Gotland både regionalpolitiskt och utbildningsmässigt mycket allvarligt, tycker jag.

Lägg till detta att statsbidragssystemet för studieförbundens universitetskurser förändrats, vilket innebär att det kommer att bli alltför kostsamt att anordna sådana universitetskurser. Detta drabbar Gotland särskilt hårt, eftersom länet tillsammans med ett par Norrlandslän relativt sett varit det mest aktiva på detta område.

Herr talman! På grund av den situation som uppstått har regionstyrelsen tillsatt en projektgrupp bestående av ledamöter från olika organ inom Gotlands kommun och tjänstemän från regionstyrelsens kansli i Stockholm. Projektgruppen har fått i uppgift att förutsättningslöst inventera möjliga utbildningar på Gotland. Det skulle gälla t. ex. fort- och vidareutbildning, men det skulle också gälla lokala linjer eller delar av allmänna utbildningslinjer, vilket är mycket viktigt att poängtera.

Herr talman! I den nya högskoleorganisationen finns ett särskilt anslag för bl. a. lokala linjer och enstaka externa kurser. En uppräknig av detta anslag har glädjande nog föreslagits i årets budgetproposition. Jag hoppas att de pengarna i viss mån kommer Gotland till del.

De lokala linjerna förläggs till en viss ort efter beslut av regionstyrelsen – för Gotlands del regionstyrelsen i Stockholms högskoleregion. Ingen lokal linje har ännu förlagts till Gotland, men denna utbildningsform är vanlig i de flesta andra län.

Herr talman! Gotlands särart skulle säkerligen erbjuda intressanta studieområden även för studerande från övriga delar av vårt land. Ämnen som arkologi, geologi och botanik – och även utbildning inom energi-processteknik – borde vara av intresse, liksom vattenbruksområdet. Lokala linjer med detta innehåll skulle säkerligen locka elever inte bara från Gotland utan också från övriga delar av vårt land. Den mycket kompetenshöjande utbildningen skulle vara till stor nytta för vårt näringsliv.

Herr talman! De externa kurserna är också viktiga. De ökar ju högskoleutbildningens tillgänglighet högst väsentligt och är ofta introduktionen till längre vidareutbildning. Mellan fyra och fem decentraliserade kurser har anordnats på Gotland varje år sedan 1977. Dessa kurser utgör en synnerligen viktig utbildningsresurs på Gotland, särskilt nu när vi inte längre kan räkna med studieförbundens hjälp i någon högre grad.

Det är viktigt att detta program breddas avsevärt och ges en klarare inriktning. Det är också viktigt att dessa externa kurser ges så, att närliggande ämnen följer på varandra och bildar pusselbitar i en helhet. Enstaka kurser kan då så småningom leda till en fullständig högskoleutbildning.

*Lokaliseringen av
konservators-
utbildning, m. m.*

Herr talman! Många unga människor lämnar inte så gärna vår ö efter sin gymnasieutbildning. Därför är det viktigt att vi ger dem denna möjlighet och också tar vara på den resurs som dessa unga människor är. Gotland har inga alternativa studiemöjligheter. Därför är både enstaka linjer och externa kurser av största vikt.

Tyvärre anser utskottet inte att riksdagen bör göra något uttalande när det gäller att förlägga viss högskoleutbildning till Gotland. Man åker gärna dit på sommaren och har trevligt, men det här är för oss viktigare än sådana saker. På regionkansliet är dock en rapport under utarbetande av den tillsatta projektgruppen. Det beslut som eventuellt fattas på detta underlag kommer därefter att remitteras till högskolor och myndigheter.

Förhoppningen på Gotland är att realistiska förslag till högskoleutbildning på Gotland kommer att bli resultatet av de olika initiativ som tagits i detta syfte, trots att riksdagen inte vill uttala sig för en högskoleutbildning på Gotland.

Anf. 60 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Med anledning av Barbro Nilssons i Visby inlägg vill jag påminna om att vi från centern i ett särskilt yttrande klargjorde vår inställning till högskoleutbildning på Gotland i samband med att forskolläraryrket där lades ned. Vi är helt på det klara med att det måste komma till en helt ny högskoleutbildning på Gotland. Nu sysslar regionstyrelsen med det ärendet, och vi förutsätter att den kommer till ett positivt resultat. Skulle den mot förmodan inte göra det, är vi för vår del beredda att medverka till att riksdagen ingriper så att en högskoleutbildning verkligen kommer till stånd på Gotland framöver.

Överläggningen var härmed avslutad.

Punkt 1

Mom. 1-3

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 4 (lokalisering av konservatorslinjen)

Utskottets hemställan bifölls med 213 röster mot 90 för reservation 1 av Per Unckel m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Punkt 2

Mom. 1 (planeringsramar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Per Unckel m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 2-5

Utskottets hemställan bifölls.

7 § Kammaren beslöt att behandlingen av de på föredragningslistan återstående utskottsbetänkandena skulle uppskjutas till ett senare sammanträde.

Nr 155

Fredagen den
25 maj 1984

8 § Svar på fråga 1983/84:566 om hanteringen i riksdagen av hemliga handlingar

*Om hanteringen i
riksdagen av
hemliga handlingar*

Anf. 61 Statsminister OLOF PALME:

Herr talman! Björn Molin har frågat mig, om ett besök från en tjänsteman i statsrådsberedningen i konstitutionsutskottets kansli skedde på mitt uppdrag.

Svaret är nej. Jag vill tillfoga att syftet med det angivna besöket var, som också framgår av en till utskottet överlämnad promemoria, ett rent informationsutbyte.

Anf. 62 BJÖRN MOLIN (fp):

Herr talman! Jag tackar statsministern för svaret på den här frågan. Jag har inte ställt frågan för att dra i gång någon diskussion här i riksdagen om ambassadör Ferns brev till statsministern – det har jag varken skäl eller lust att göra – utan jag har ställt frågan på rent konstitutionella grunder, eftersom riksdagens granskning av regeringens löpande arbete sker genom konstitutionsutskottets dechargegranskning.

Detta är en viktig del av vårt parlamentariska liv. Då är det också viktigt att denna granskning från konstitutionsutskottets sida kan ske helt utan påtryckningar från regeringen. Det kan inte vara rimligt att regeringen, när utskottet för sin granskning ber att få ta del av vissa handlingar, har synpunkter på hur dessa handlingar skall hanteras. Vi får utgå från att konstitutionsutskottet, både dess ledamöter och dess kansli, är väl förtroget med det regelsystem som vi har när det gäller hemliga handlingar. Om det har funnits anledning att tro att man har förfarit lagstridigt med en handling i konstitutionsutskottets kansli, kan det prövas exempelvis av justitiekanslern som är fristående. Det är mot denna bakgrund som jag tycker att det inte är godtagbart att en tjänsteman i statsrådsberedningen uppsökt konstitutionsutskottets kansli för att få reda på hur en viss regeringshandling, som utskottet begärt in, har behandlats inom utskottets kansli.

Jag noterar nu med tillfredsställelse att statsministern säger att detta inte skett på hans uppdrag. Jag utgår ifrån att statsministern kommer att se till att saken inte upprepas.

Anf. 63 Statsminister OLOF PALME:

Herr talman! Björn Molin har dåligt reda på vad som har inträffat. Jag kan inte gärna förhindra någonting som jag inte kan se varit någonting förgripligt.

Vad som har skett enligt den promemoria som jag har tagit del av är ett informationsutbyte när det gäller hantering av hemliga handlingar; sådant bör naturligtvis förekomma mellan riksdagsutskott och regeringskansliet. I detta syfte har en tjänsteman i statsrådsberedningen uppsökt ordföranden i

Fredagen den
25 maj 1984

*Om hanteringen i
riksdagen av
hemliga handlingar*

konstitutionsutskottet.

Denne, som ju känner till den här frågan, har i dechargedebatten häromdagen inte haft någon som helst kritik att framföra härvidlag. Samtidigt har han sagt att om andra vill, skall man gärna ta upp denna fråga till granskning i konstitutionsutskottet.

Anf. 64 BJÖRN MOLIN (fp):

Herr talman! Konstitutionsutskottets socialdemokratiska ordförande hade ju vid dechargedebatten för några dagar sedan inte några invändningar alls att rikta mot regeringen. Jag förmodar att detta känns tryggt i statsministerns kansli.

Nu var det emellertid inte den saken jag tog upp utan det faktum att det som statsministern här kallat för ett informationsutbyte faktiskt var ett besök av en tjänsteman i statsrådsberedningen, som ville ta reda på hur man inom konstitutionsutskottet handhade hemliga handlingar.

Jag vill då upprepa att om man har anledning att misstro hanteringen av hemliga handlingar inom konstitutionsutskottet, hos dess ledamöter eller dess kansli, får man låta t. ex. justitiekanslern göra en utredning.

Det kan inte vara rimligt att en regeringen underställd tjänsteman – jag tror att det var fråga om en politisk sakkunnig – gör den granskningen. Det är ju då det finns risk för att det upplevs som en påtryckning ifrån regeringen på det organ i riksdagen som har att granska regeringen.

Anf. 65 Statsminister OLOF PALME:

Herr talman! Det jag reagerade mot var det "polisiära" tonläget i Björn Molins inlägg då han uppmanade mig att se till att detta inte skulle upprepas.

Eftersom jag inte fått information om att någonting förgripligt skulle ha skett, nekar jag att göra den typen av auktoritära och polisiära ingripanden.

Vill konstitutionsutskottet granska detta nästa år har man all rätt till det. Men att stå här och uttala sig om huruvida en tjänsteman förfarit riktigt eller ej, utan att ha tillgång till ordentliga fakta i målet och utan att ha med saken att göra, tycker jag vore att visa ett slags auktoritär stil som inte är den rätta.

Anf. 66 BJÖRN MOLIN (fp):

Herr talman! Jag noterade med tillfredsställelse att besöket i utskottets kansli inte skett på statsministerns uppdrag. Jag tror att statsministern inte heller har underrättats om saken. Jag tycker som sagt att det är tillfredsställande, och jag har självfallet godtagit den delen av statsministerns svar.

Vad jag sedan sade var att jag tycker att statsministern skulle kunna se till att de tjänstemän i statsministerns kansli, som eventuellt har planer på att besöka konstitutionsutskottets kansli, iakttar viss varsamhet framöver.

Jag är övertygad om att statsministern med sin begåvning och talarförmåga kan göra detta utan att det verkar auktoritärt eller polisiärt.

Anf. 67 Statsminister OLOF PALME (s):

Herr talman! Efter denna förtroendeförklaring nedlägger jag naturligtvis all talan mot herr Molin. Och jag får väl uttrycka min övertygelse om att statsrådsberedningens tjänstemän städse kommer att handla efter gällande lagar och författningar, utan speciella tillsägelser från min sida.

Överläggningen var härmed avslutad.

Nr 155

Fredagen den
25 maj 1984

*Om sillexporten
till EG*

9 § Svar på fråga 1983/84:547 om sillexporten till EG

Anf. 68 Statsrådet MATS HELLSTRÖM:

Herr talman! Jens Eriksson har frågat mig om det inställda mötet vecka 18 med EG-kommissionen om sillexporten betyder att regeringen inte anser det lönt att förhandla samt, om så är fallet, vad regeringen nu avser att göra.

Saken har ingenting att göra med någon ändrad hållning hos regeringen. Mötet sköts upp till följd av rent praktiska hinder. Något nytt datum för mötet har ännu inte fastställts, men vi räknar med att det kommer att äga rum under juni.

Anf. 69 JENS ERIKSSON (m):

Herr talman! Jag tackar utrikeshandelsministern för svaret på min fråga.

Anledningen till att jag ställer den är den oro som jag känner – och med mig hela den svenska sill- och strömmingsfiskarkåren. Vi känner oro därför att regeringen inte driver frågan om EG:s silltullar med kraft, utan som det verkar låter EG agera hur som helst.

Under två perioder har vi nu haft EG-tull på sill. Första året hade vi det i tolv dagar, andra året i två månader. Den 16 juni i år börjar en ny period, då ytterligare 14 000 ton sill tullbeläggs. Det betyder troligen att vi får tull på sill och strömming under ytterligare ett par månader. Det kan således bli så att vi i år får silltullar under fyra månader.

Men vår regering tar det lugnt. Den inställer de EG-förhandlingar som skulle ha ägt rum vecka 18.

Riksdagen gav regeringen fullmakt i enlighet med vad man begärde i budgetpropositionen 1983/84. Det heter där att regeringen "för det fall svensk sillexport till EEC skulle tullbeläggas – får besluta om att under tid som regeringen bestämmer återta helt eller delvis de i skriftväxling mellan Sverige och EEC den 21 juli 1972 omnämnda svenska åtagandena avseende tullar samt avgifter med samma verkan för vissa fiskvaror med ursprung i EEC:s medlemsländer".

Jag måste också erinra utrikeshandelsministern om jordbruksministerns uttalande den 2 september 1983. Jag gjorde detta också i en tidigare interpellationsdebatt, så jag behöver kanske inte citera uttalandet igen.

Det framgår av uttalandet att det kommer att finnas en beredskapsplan som kan sättas i verket. Men ännu har inte någonting skett, och det är nu åtta och en halv månader sedan jordbruksministern gjorde sitt uttalande.

Man kan av uttalandet få den uppfattningen att detta är en fråga mellan jordbruksministern och utrikesministern – det sades så – och det var därför jag i höstas ställde min interpellation till utrikesministern.

Jag funderar litet över om det är två departement som utarbetar en beredskapsplan och undrar om inte utrikeshandelsministern, som ändå är ansvarig, är inblandad i förhandlingarna.

Känner utrikeshandelsministern till denna beredskapsplan, som enligt vad jordbruksministern sade kan sättas i verket om svensk sillexport tullbeläggs?

Jag är som sagt orolig för att inget kommer att hända, och ministrernas korta svar har inte stillat min oro. Fortfarande händer ingenting, och det finns ingenting bestämt för framtiden. I det avtal som Sverige slöt med EG år 1972 sålde man en stor del av det svenska fisket – ingen kan tala om vad det såldes för – och regeringen visar inte heller nu någon större vilja att skydda vår näring, fisket.

Anf. 70 Statsrådet MATS HELLSTRÖM:

Herr talman! Den fråga som Jens Eriksson har ställt till mig i dag gäller ju varför ett möte har skjutits upp från maj till juni – och inte det som Jens Eriksson nu tar upp. Han har fått svar på den fråga han ställde – det var praktiska skäl. Det är två parter och det gäller att hitta ett datum, och därför har mötet skjutits upp. Vi hoppas att mötet skall kunna äga rum i juni.

De andra frågor som Jens Eriksson tar upp har vi diskuterat tidigare – de var inte med i hans frågeställning här. Han vet mycket väl att jag har deklarerat att vi arbetar utomordentligt hårt med EG för att få en långsiktig lösning av detta problem. Det är ju ingalunda så enkelt som Jens Eriksson framställer det. Han vilseleder också en del av sina vänner i fiskerinäringen, om han menar att problemet går att lösa ensidigt från svensk sida. EG är mitt inne i ett fiskekrig mellan de egna länderna. Det gör det inte lättare för ett land som Sverige att förhandla. Vi lägger ned – det har jag upprepat många gånger här i riksdagen – mer förhandlingskraft på denna fråga än på någon annan fråga i förhållande till EG. Jens Eriksson kan vara fullkomligt övertygad om att när det av praktiska skäl uppskjutna mötet kommer att äga rum, så kommer vi att vara lika aktiva och engagerade som vi har varit hittills.

Anf. 71 JENS ERIKSSON (m):

Herr talman! Jag har pekat på de här sakerna därför att jag ännu en gång vill understryka den oro vi känner för att ingenting händer och för att det kostar oss mer och mer pengar. För varje dag som går blir silltullen drygare och drygare.

Jag vill också erinra om att det inte bara är för fisket som det kostar pengar utan att det också kostar i samband med prisregleringen. Jordbruksnämnden har avgivit ett besparingsförslag, där man vill begränsa utbetalningen av pristillägg för sill, delvis av den orsaken att det tas ut silltullar. Om man gör så, kommer fisket att få ta hela kostnaden, och det kommer att bli kännbart i ett läge när vi som nu har låg lönsamhet.

Att det inte är enkelt vet jag också. Men om man drar på detta år efter år,

får vi lätt uppfattningen att troligen kommer ingenting att hända. Ni har ändå vapen som ni kan använda om ni vill, eftersom EG:s import hit är belagd med avgifter som ni har samma möjligheter att ta bort som EG har att ta bort suspensionen när det gäller tullar. Det är därför som jag menar att man måste ta i med kraft om man skall få något resultat. Jag tror inte att det hjälper att förhandla, för då blir det fråga om att köpa för någonting annat, och svenskt fiske har i varje fall ingenting mer att sälja.

Överläggningen var härmed avslutad.

Nr 155

**Fredagen den
25 maj 1984**

*Om benämningen
på nästa
århundrade*

10 § Svar på fråga 1983/84:592 om benämningen på nästa århundrade

Anf. 72 Statsrådet INGVAR CARLSSON:

Herr talman! Wiggo Komstedt har frågat mig om jag delar den s. k. språkvårdsgruppens uppfattning att nästa århundrade skall heta tjugohundratalet.

Språkvårdsgruppen är ett samrådsorgan för landets språkexperts. Via ett pressmeddelande har den rekommenderat oss att kalla nästa århundrade för tjugohundratalet. Jag ser denna rekommendation som ett naturligt inslag i språkvårdarnas arbete med att hjälpa oss alla att uttrycka oss enklare och begripligare. Säkerligen är vi många som kommer att staka oss när vi skall uttala namnet på det sekel som börjar om femton och ett halvt år, och än värre blir det kanske hundra år senare när våra efterkommande skall välja mellan tvåtusenettthundratalet och tjuogoettthundratalet.

Det hör dock, herr talman, inte till regeringens uppgifter att reglera sådana språkfrågor. Här är det i stället upp till var och en att fritt avgöra vad som är lämpligt.

Anf. 73 WIGGO KOMSTEDT (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret. Frågan har föranletts av meddelandet att den s. k. språkvårdsgruppen har kommit fram till att nästa århundrade skall heta tjugohundratalet. Anledningen till att jag gör detta till en fråga här i riksdagen – och frågar statsrådet – är att enligt uppgifter har representanter för statsrådsberedningen ingått i denna språkvårdsgrupp.

Jag är inte någon språkvårdsexpert utan i allra högsta grad en lekman på området. Och det är kanske just därför som jag tycker att det inte alls låter bra att säga tjugohundratalet utan att det bör heta tvåtusentalet. Jag är definitivt inte ensam om denna uppfattning.

Sedan jag ställde frågan har många hört av sig – människor som är verksamma inom skilda yrkesområden – och spontant uttalat att tvåtusentalet låter mycket bättre än tjugohundratalet. Liknande uttalanden har fällt vid undersökningar som gjorts av tidningarna.

Tjugohundratalet låter som om det sagts av hästhandlarna på Sjöbo

Fredagen den
25 maj 1984

*Om benämningen
på nästa
århundrade*

marknad. De säger nämligen inte fem tusen fyra hundra när de handlar, utan de säger femtiofyra hundra. Man kan fråga sig om språkvårdsgruppen har gjort studiebesök på Sjöbo marknad.

Jag tycker inte att det låter bra att säga tjugohundratalet. Det låter inte heller bra att säga tjugohundratjugo eller tjugohundraett. Statsrådet säger i sitt svar att han ser rekommendationen "som ett naturligt inslag i språkvårdarnas arbete med att hjälpa oss alla att uttrycka oss enklare och begripligare". Jag har svårt att få det till att det skulle vara enklare och begripligare att säga tjugohundratalet i stället för tvåtusentalet.

Statsrådet säger att regeringen har inget ansvar för detta utan att var och en själv får avgöra, och det är möjligt. Men det finns väl ändå anledning för Sveriges riksdag och regering att uttala en mening om hur vi bör säga om nästa århundrade. Finns det inget organ som säger ifrån om vad som skall tillämpas? Har inte regeringen ett ansvar tillsammans med riksdagen?

Är vi överens statsrådet och jag, tycker jag att han skall uttala sig för att vi här i riksdagen bör verka för att använda ordet tvåtusentalet. Eller är det som vanligt så att politikerna skall se till att det skall göras precis tvärtemot vad folk i allmänhet tycker?

Anf. 74 Statsrådet INGVAR CARLSSON:

Herr talman! I sakfrågan har jag inget att tillägga utöver mitt första svar. Däremot vill jag säga att jag blev ganska förvånad när Wiggo Komstedt sade att riksdag och regering bör bestämma hur människorna skall uttrycka sig. Det var förvånansvärt för att komma från en moderat. Skall vi nu inte ens få frihet att bestämma själva om vi skall säga tjugohundraett eller tvåusenett?

Wiggo Komstedt får gärna på nyårsafton om femton och ett halvt år, om vi lever och har hälsan, önska mig och andra ett lyckligt år tvåusen. Det är fullständigt groteskt att riksdagen skulle besluta om att det skall vara på det ena eller andra sättet.

Vi har väl i all sin dar viktigare saker för oss här, bl. a. att se till att vi får uppleva år 2000, att vi får stopp på kärnvapenupprustningen och den vansinnespolitik som gör att många människor tror att vi aldrig når dit över huvud taget.

Herr talman! Jag kommer inte att yttra mig mer i denna fråga.

Anf. 75 WIGGO KOMSTEDT (m):

Herr talman! Det var ett våldsamt indignationsnummer som statsrådet spelade upp. Här hade han plötsligt fått tag i någonting som gav honom anledning att tala om den stora friheten. Här fanns tydligen en frihetsfråga som var lämplig för regeringen att ta tag i, i motsats till många andra.

Jag tycker faktiskt ändå, statsrådet, att vi som politiker har ett ansvar att komma med en rekommendation. Kan det vara så bra att man skriver på ett sätt i ett län och på ett annat sätt i ett annat län? Som jag redan sagt, är jag lekman på området, men detta tycker jag inte verkar vara någon god språkvård.

Det är inte så konstigt att man ger en rekommendation i en viss riktning i

stället för att det skall vara något slags fritt fram. Vi har vant oss vid att både skriva och säga nittonhundratalet. Jag tycker att det skulle vara väldigt konstigt om vi här i riksdagen på 349 olika sätt försökte tolka vad nästa århundrade bör heta.

Oavsett om rekommendationen kommer från en moderat eller från en socialdemokrat, tycker jag inte att den är det stora ingreppet i friheten. Den gör vi säkerligen stora ingrepp i ändå. Men när vi når fram till år tvåtusen, som jag kommer att välja att säga, har vi kanske en framtidsminister som tycker till.

Förhoppningsvis har vi redan nästa år en annan regering, och då kan jag naturligtvis på nyårsnatten önska framtidsministern som har framtiden bakom sig gott nytt år.

Överläggningen var härmed avslutad.

11 § Svar på fråga 1983/84:554 om ett barnvänligare samhälle

Anf. 76 Socialminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Marie-Ann Johansson har frågat mig vilka åtgärder regeringen ämnar vidta med anledning av att ett statligt organ förklarat små barn i grupp som en sanitär olägenhet. Frågan föranleds av att länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län beslutat att verksamheten vid ett daghem skall upphöra senast den 1 januari 1985. Anledningen är att verksamheten i ett s. k. lägenhetsdaghem beläget i ett bostadsområde uppfattas som störande av kringboende.

Rent principiellt vill jag slå fast det som torde vara självklart för alla, nämligen att barn under inga omständigheter kan karakteriseras som sanitär olägenhet.

Det har heller inte skett i det här aktuella fallet utan formuleringen, som återkommer i Marie-Ann Johanssons fråga, är en s. k. journalistisk hårdragning. Vad det gäller är om det är tillåtet att bedriva daghemsverksamhet i en lägenhet i ett visst bostadsområde.

Länsstyrelsen har haft att ta ställning till detta enligt hälsoskyddslagen. Dess beslut har överklagats till kammarrätten, på vilken det enligt lagen ankommer att överpröva det.

Anf. 77 MARIE-ANN JOHANSSON (vpk):

Herr talman! Jag skall be att få citera ur beslutet av länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län vad gäller besvär över beslut av miljö- och hälsoskyddsnämnden i Uddevalla beträffande störningar från barndaghem i fastigheten vid Fredsgatan 7.

”Enligt länsstyrelsens bedömning, vilket synes sammanfalla med miljö- och hälsoskyddsnämnderna, kan endast en åtgärd ifrågakomma för att med stöd av hälsoskyddslagstiftningen effektivt undanröja den sanitära olägenheten, nämligen att daghemsverksamheten upphör i de aktuella lokalerna.”

Nr 155

Fredagen den
25 maj 1984

*Om ett barn-
vänligare samhälle*

Ytterligare ett citat: "Daghemmet är inrymt i ett typiskt bostadsområde där man knappast skall behöva befara att bullrande eller andra miljöstörande verksamheter etableras."

Ett statligt organ, en regerings förlängda arm ute i länet, beskriver alltså barn på daghem dels som en sanitär olägenhet som effektivt måste undanröjas, dels som bullrande eller annan miljöstörande verksamhet.

Man gör många reflexioner som politiker och småbarnsmamma när man får höra talas om detta. Den första är förstås: Detta kan inte vara sant. Men det visade sig vara det. Man slås också av att tesen att vi lever i ett barnfientligt samhälle bekräftas till 100 % av sådana här uttryck. Sedan må politiker tillsätta barndelegationer, ge ut debattskrifter om varför det föds för få barn och säga sig vilja prioritera barnfamiljer – det är ändå handlingarna som räknas. De föräldrar som har sina barn på detta daghem inser förvisso att barn står mycket lågt i kurs i dagens samhälle och hos dess beslutsfattare.

En annan reflexion man gör när man läser länsstyrelsens beslut, som alltså blev att verksamheten skall upphöra, är: Var skall barnen vara? Får inte barn leka? Får barn över huvud taget finnas till i den värld Carl-Otto, Olof och Mats lever i – alltså de som på länsstyrelsen handlagt detta ärende?

Jag har frågat efter åtgärder från regeringen, och jag tackar för svaret. Det är bra att socialministern anser att barn aldrig kan kallas för en sanitär olägenhet. Men det är ingen journalistisk hårdragning. Jag har citerat direkt ur länsstyrelsens beslut. Jag vill ställa några följdfrågor.

Anser socialministern att barn på daghem i något sammanhang kan benämnas "bullrande eller annan miljöstörande verksamhet"?

Anser socialministern att daghem kan lokaliseras inom hörhåll för ett bostadsområde?

Anser socialministern att barns lek, skratt och rop är ett naturligt eller onaturligt inslag i ett typiskt bostadsområde?

Detta var mina följdfrågor.

Anf. 78 Socialminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Jag uppfattar åtminstone den sist ställda frågan som något retorisk. Det framgick av citatet att det gällde en hårdragning. Man talade om "verksamheten" som en sanitär olägenhet – det var inte barnen som var det.

Jag skulle gärna vilja ställa en kompletterande fråga till Marie-Ann Johansson. Då den här frågan behandlades i den aktuella kommunen reserverade sig vpk mot beslutet. Antagligen var det därför att placeringen var olämplig och störande för de kringboende – eller har Marie-Ann Johansson någon annan förklaring?

Anf. 79 MARIE-ANN JOHANSSON (vpk):

Herr talman! Jag vet att vpk reserverade sig. Det är ganska länge sedan det här hände, så jag har faktiskt inte lyckats få fram skälet. Vi har väl aldrig varit några påskyndare av just lägenhetsdaghem. Men det är inte riktigt det som det här handlar om, utan hur man i en länsstyrelse ser på barn i grupp.

Socialministern säger att det är verksamheten och inte barnen som är störande. Det är faktiskt en hårfin skillnad. Ett daghem är ju en verksamhet där barn finns och där barn leker, och då blir det barnen som blir kallade för en sanitär olägenhet.

Jag anser inte att min fråga var retorisk. Jag kan upprepa den: Anser socialministern att barns lek, skratt och rop är ett naturligt eller onaturligt inslag i ett typiskt bostadsområde? Länsstyrelsen skriver att i ett typiskt bostadsområde skall man ha lugn även på dagen. Själv bor jag också i ett sådant område, men det är långt ifrån lugnt. Det mest positiva som man kan höra är väl barns rop och lek och skratt, och det finns kanske annat som är betydligt mer störande.

Vidare frågade jag om barn på daghem kan kallas för bullrande eller annan miljöstörande verksamhet, och jag frågade om socialministern ansåg att daghem kan lokaliseras inom hörhåll för ett bostadsområde. Om han inte anser det, undrar jag vilka konsekvenser det får i form av bullerplank och andra dylika arrangemang.

Jag tycker det är viktigt att socialministern och regeringen tar chansen att reagera mot och försöka kväva denna tendens till barnfientlighet i sin linda, för det är ju inte bara i Uddevalla man reagerar mot att daghem finns, och i förlängningen också mot att barn finns.

Anf. 80 Socialminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Då skall jag svara på frågan. Jag är sedan många år van vid att ha barns rop och skratt i min närhet, och jag tycker det är mycket naturligt.

Det är synd att Marie-Ann Johansson inte lyckades i sina efterforskningar lika väl som jag i mina. Det var faktiskt så att den kommunistiska gruppen reserverade sig därför att man ansåg att placeringen av just detta daghem var olämplig på grund av att det skulle kunna störa omgivningen.

Anf. 81 MARIE-ANN JOHANSSON (vpk):

Herr talman! Om vi skall börja debattera just det här daghemmet, vill jag också komplettera med att säga att även om vpk gick emot placeringen då och kanske föreslog andra, är det svårt att nu hitta en annan placering. Från början var det kanske ett fåtal, men nu är det bara en person som anser sig störd. De andra i bostadsområdet tar tvärtom avstånd från denna inställning.

Jag tycker det är bra att socialministern klart har deklarerat att barn måste få finnas. Jag hoppas att detta budskap når ut till länsstyrelserna.

Överläggningen var härmed avslutad.

*Om handläggningen vid försäkringskassorna av ärenden om yrkesskador***12 § Svar på fråga 1983/84:571 om handläggningen vid försäkringskassorna av ärenden om yrkesskador****Anf. 82** Socialminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Kenth Skårvik har frågat mig om regeringen avser att vidta några åtgärder i syfte att förkorta väntetiderna för besked från försäkringskassorna i ärenden som rör yrkesskada.

Jag utgår från att Kenth Skårviks fråga avser skador som skall bedömas enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring. Skador som visade sig före den 1 juli 1977 bedöms som bekant enligt lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring och handläggs av riksförsäkringsverket. Sistnämnda ärenden minskar snabbt i antal.

Handläggningstiderna för arbetsskadeärenden har ökat på senare tid. Riksförsäkringsverket har uppmärksammat denna ökning och begärt in uppgifter från försäkringskassorna om vari handläggningssvårigheterna består. Mot denna bakgrund genomför verket f. n. vidareutbildning av den personal som hanterar arbetsskadeärenden för att effektivisera handläggningen. Verket genomför dessutom regelbundet kurser och konferenser för personer som skall fatta beslut i arbetsskadeärenden.

Sedan tidigare vet vi att de långa handläggningstiderna till en betydande del beror på väntetider för olika typer av specialistundersökningar. Riksförsäkringsverket har påpekat de långa väntetiderna hos berörda landsting för att få en förbättring av situationen.

Jag anser det angeläget att väntetiderna för beslut i arbetsskadeärenden förkortas så mycket som möjligt. Jag har efter regeringens bemyndigande nyligen tillkallat en särskild utredare med uppgift att göra en översyn av arbetsskadeförsäkringen. Som en viktig del i utredningsuppdraget ingår att finna lösningar för en förenklad hantering av arbetsskadeärenden utan att den försäkrades rättssäkerhet sätts i fråga.

Anf. 83 KENTH SKÅRVIK (fp):

Herr talman! Jag tackar socialministern för ett mycket bra och uttömmande svar. Jag är också tacksam för att jag fick svar på rätt fråga, trots att jag kanske har formulerat frågan litet felaktigt.

Jag vill gå tillbaka något och förklara varför jag har ställt min fråga. Under de senaste månaderna har vid flera tillfällen några av våra morgontidningar och kvällstidningar och även fackpress tagit upp problemet med försäkringskassornas stora arbetsbörda, som bl. a. innebär att de inte hinner med att ge människor som drabbats av eventuell yrkesskada slutligt besked i rimlig tid efter inlämnad ansökan.

Många är de fall som har radats upp i dessa tidningar. Åldrarna är mycket varierande, skadorna av mycket skiftande natur och orsakerna till dem många. Men en gemensam nämnare finns: alla lider lika mycket av både sin skada och den besvärliga väntan på ett besked.

Jag är helt på det klara med att vi inte kan lägga det stora ansvaret på försäkringskassorna. De har säkert en arbetsbörda som är mycket tung och

påfrestande, och de saknar resurser för att kunna göra så snabba utredningar som borde göras vid dessa tillfällen.

Företrädare för riksförsäkringsverket förklarar att man är bekymrad och att problemet diskuteras, men att man ännu inte kan säga vilka åtgärder som är aktuella att ta till. Jag förstår att man inte löser detta problem på en dag eller en vecka, men det är hög tid att nu verkligen visa att man vill göra något för att få ner väntetiden. Är det fråga om resurser i form av pengar för att kapaciteten är för liten, måste detta vara ett av de ärenden som bör prioriteras. Många människor lider av värk och väntan.

Det är mycket som vid sådana här tillfällen skall avgöras för den som är sjuk. Det gäller för det mesta inte bara för den person som är skadad och lider av värk, utan det drabbar också den övriga familjen. Vid de flesta tillfällen kanske familjelivet måste ändras helt. Att då leva i ovisshet är psykiskt påfrestande för alla inblandade.

Enligt uppgifter är det ca 25 000 som väntar på besked, varav ca 4 000 har väntat i över ett år. Den senaste tiden – kanske speciellt under det sista kvartalet 1983 – har antalet ansökningar ökat, och de nya har lagts på hög ovanpå tidigare inlämnade ansökningar.

Herr talman! "Läget är fruktansvärt." Så uttrycker sig en utredningschef. "Väntetiden är absolut inte rimlig", säger en annan. Med hänsyn till det svar som jag fick av socialministern hoppas jag att ett arbete är på gång och att vi snart kommer att få se en betydligt mindre ansökningspacke hos försäkringskassorna.

Överläggningen var härmed avslutad.

13 § Svar på interpellation 1983/84:151 om korttidsvård för utvecklingsstörda barn och ungdomar

Anf. 84 Socialminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Inga Lantz har ställt två frågor till mig om korttidsvård för psykiskt utvecklingsstörda barn och ungdomar:

1. Vilka åtgärder avser regeringen att vidta för att säkerställa behovet av korttidshem?

2. Anser regeringen att korttidsvård är att betrakta som omsorg enligt omsorgslagens intentioner, och skall det vara möjligt att ta ut avgifter för någon form av korttidsvård?

Som Inga Lantz påpekar i sin interpellation, blir det allt vanligare att barn som är psykiskt utvecklingsstörda bor hemma hos sina föräldrar. Det är ett sedan länge fastlagt mål att handikappade barn och ungdomar skall kunna bo kvar hos sina föräldrar eller i annat enskilt hem. Den naturliga kontakten inom en familj bör inte brytas. Familjerna får inte heller isoleras från omvärlden genom att omsorgen om handikappade familjemedlemmar ställer alltför stora krav.

Stora insatser har gjorts för att genom stöd och hjälp underlätta situationen

Nr 155

Fredagen den
25 maj 1984

*Om korttidsvård
för utvecklingsstör-
da barn och ung-
domar*

*Om korttidsvård
för utvecklingsstör-
da barn och ung-
domar*

för familjer med psykiskt utvecklingsstörda barn och ungdomar. Förutom den omfattande omsorg som landstingen byggt upp, har staten och kommunerna genomfört en rad åtgärder för att förbättra barnfamiljernas ekonomiska förhållanden och stärka socialtjänsten för dem.

Antalet handikappade barn och ungdomar som bor i sitt föräldrahem eller i annat enskilt hem har genom denna utveckling ökat kraftigt under de senaste åren. Ett mindre antal bor numera i institutioner, och inskrivningen i institutioner har nästan upphört.

Den här utvecklingen är mycket glädjande, men det är också en förändring som skapar nya behov. Det är bl. a. viktigt att föräldrar till handikappade barn och ungdomar i större utsträckning kan få personlig hjälp och möjlighet till avlastning i sin omvårdnad av barnen. Likaså är det viktigt för barnen och ungdomarna att inte enbart vara hänvisade till föräldrarna. De behöver även andra vuxenkontakter som ett led i sin frigörelse till självständiga individer. Det är här frågan om olika former av korttidsvård kommer in.

I lagen angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda – omsorgslagen – finns bl. a. bestämmelser om boendeformer för barn och ungdomar. Psykiskt utvecklingsstörda som inte kan bo i eget hem skall i första hand beredas bostad i annat enskilt hem, inackorderingshem eller elevhem. I lagen finns bestämmelser om s. k. hemmavård. Omsorger enligt omsorgslagen är avgiftsfria.

De av Inga Lantz nu nämnda formerna av korttidsvård är inte föreskrivna i lagen. Däremot har landstingen i betydande omfattning inrättat korttidshem eller korttidsplatser för att bereda föräldrar och andra som i hemmen vårdar utvecklingsstörda möjlighet till avlösning i vård och tillsyn. Det är också viktigt att behovet av observation och särskild behandling av psykiskt utvecklingsstörda tillgodoses. I socialstyrelsens Råd och Anvisningar om hemmavård nämns avlösning av tillsyn som en av de aktiviteter hemmavården består av. I en skrivelse till samtliga omsorgsstyrelser i december förra året tar socialstyrelsen upp frågan om utvecklingen av korttidshemsresurserna.

Omsorgskommittén har i sitt betänkande Omsorger om vissa handikappade bl. a. föreslagit att korttidshem skall tas upp som en form av särskild omsorg. Som jag redan tidigare har redogjort för i kammaren, bereds f. n. omsorgskommitténs förslag i en särskild arbetsgrupp som jag har tillkallat. Gruppen har aviserat att den ämnar redovisa sitt uppdrag till mig inom kort. Avsikten är att regeringen därefter skall ta ställning till förslaget.

Det ankommer inte på mig att tolka den nu gällande lagens bestämmelser om vad som är avgiftsfria omsorger. I den mån det råder delade meningar om innebörden av de nuvarande bestämmelserna får frågan på vanligt sätt besvaras genom beslut av de tillämpande organen.

Anf. 85 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Jag skall be att få tacka för svaret.

Det blir alltmer vanligt att barn som är utvecklingsstörda bor hemma hos sina föräldrar. I november 1982 bodde inte mindre än 72 % av dessa barn

*Om korttidsvård
för utvecklingsstör-
da barn och ung-
domar*

hemma. Antalet barn och ungdomar som bor i sitt föräldrahem har ökat mycket kraftigt under det senaste decenniet, precis som antalet barn och ungdomar som bor i annat enskilt hem. En av förutsättningarna för en bra sådan omsorg är tillgången på bra avlastning i tillräckligt stor utsträckning.

Fastän det har gjorts en hel del på senare år för att förbättra situationen för familjer med gravt handikappade barn, återstår ändå väldigt mycket för att deras livsvillkor skall nå en godtagbar standard. Framför allt är det avlastningen som måste byggas ut.

I en studie, som heter *Timme för timme*, redovisas mycket konkret hur vardagslivet ser ut för en familj som har flerhandikappade barn. Jag skall läsa upp ett avsnitt ur den exempelsamlingen.

Malin, som är 2 1/2 år, heter flickan i det här fallet. Hon har skrikperioder ibland. Hon blir, utan någon yttre orsak, spänd och orolig, och hon gråter mycket och sover dåligt eller inte alls om nätterna. Hon blir tyngre att sköta, eftersom hon är spänd i kroppen, och det krävs tålmod och förståelse i ännu högre grad än annars. Under sådana perioder, som brukar vara en vecka, upptas hela moderns tid av det handikappade barnet, medan syskonen blir åsidosatta. För Malins bror, som är 7 år, kan det kännas ganska jobbigt. Modern får samvetskval för att hon varken hinner med syskonen eller hemmet och blir fysiskt trött av att gå omkring och bära på det handikappade barnet praktiskt taget dygnet runt. Pappan kan ta över en stund efter jobbet, men på nätterna måste han få sova för att orka upp och arbeta nästa dag.

I ett fall som det jag refererat är det viktigt att ge föräldrarna avlastning. Då är korttidshem det bästa alternativet för små barn och ofta att föredra även för de äldre barnen och ungdomarna. Korttidshemmen är också viktiga för att ge träning i frigörelse.

Genom en enkät som socialstyrelsen gjorde under maj månad förra året framkom att sju landsting inte har några korttidsplatser för barn. Samtidigt redovisades från flera landsting att behovet av korttidshem var stort i alla kommuner.

Korttidsvård är enligt omsorgslagen en form av omsorg, och därför får avgifter inte tas ut för denna vård. Ändå tar vissa landsting ut varierande avgifter efter olika normer. Det finns tydligen olika uppfattningar om i vilken utsträckning man får ta ut avgifter för korttidsvård. För korttidsvård i inackorderingshem eller vårdhem får avgifter inte tas ut, men väl för vård i familjehem.

De former av korttidsvård som jag tagit upp i min interpellation är inte föreskrivna i lagen, säger socialministern. Det råder tydligen delade meningar om detta. Det vore bra att få ett klagörande från socialministerns sida. Jag har tagit del av en skriftväxling mellan socialstyrelsen och Landstingsförbundet, där socialstyrelsen hävdar att korttidsvård är omsorg, och att avgifter därför inte skall tas ut. Landstingsförbundet å sin sida säger att socialstyrelsen gjort en alltför extensiv tolkning av lagen. Enligt Landstingsförbundets mening är korttidsvård inte en sådan form av omsorg som ingår i de för omsorgstagarna avgiftsfria omsorgerna. Landstingsförbundet motsätter sig den föreslagna skrivelsen till omsorgsstyrelserna.

*Om korttidsvård
för utvecklingsstör-
da barn och ung-
domar*

Jag vill ha socialministerns åsikt i denna fråga. Socialministerns ställningstagande har stor betydelse för hur landstingen handlar i fråga om avgifterna. Mest betydelse får det förstås för alla de familjer och barn som är beroende av korttidshem för att få ett hårt vardagsliv att fungera. Det måste upplevas som djupt orättvist dels att vissa landsting tar ut avgifter för omsorg medan andra inte gör det, dels att det i vissa landsting inte finns några korttidshem över huvud taget.

I dagens situation med krympande samhällsresurser behövs ett bättre lagskydd för utvecklingsstörda rätt till en bra omsorg. Fysiskt och psykiskt handikappade måste få utvecklas efter sina egna förutsättningar och inte efter konjunkturen ekonomiska förutsättningar, styrda av politikerns kortsiktiga spariver.

Av socialministerns svar kan jag utläsa att socialministern är positivt inställd till att psykiskt utvecklingsstörda barn nu i så stor utsträckning vårdas hemma. Däremot är han inte beredd att verka för en ytterligare förbättring av dessa familjers situation – jag tänker då mest på den praktiska vardagssituationen, inte på den ekonomiska situationen för enskilda familjer.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 86 Socialminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Uppgiften att det skulle finnas sju landsting som över huvud taget inte har sådana här korttidsplatser är inte korrekt. Det förhåller sig så att det är sju landsting som inte har korttidsplatser på särskilda inrättningar, men alla landsting har på något sätt sört för det här.

Enligt den arbetsfördelning som gäller är det inte min sak att tolka lagen. Vilken uppfattning jag har kommer att stå alldeles klart när vi tagit ställning till det förslag som nu behandlas i den beredning jag nämnde. Denna beredning har sammanträdde den 30 maj och någon gång in i juni. Sedan föreställer jag mig att det inte långt därefter kommer ett förslag. Då skall Inga Lantz få veta vilken uppfattning jag har. Dessförinnan lär jag inte mycket kunna påverka förhållandena.

Anf. 87 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Det gläder mig om bristen i de här sju landstingen, där de inte hade korttidshem, inte föreligger – om det nu är så. De siffror jag har fått är ganska färska, men låt oss inte polemisera mot varandra huruvida dessa landsting är dåliga när det gäller korttidshem eller inte. Det är bra om den här bristen inte finns.

Sedan tycker jag att det är litet fejt av socialministern att inte tolka den gällande lagens bestämmelser, eftersom Landstingsförbundet och socialstyrelsen inte är eniga i sin uppfattning.

Om man läser socialministerns svar finner man att det i slutet av svaret står: "I den mån det råder delade meningar om innebörden av de nuvarande

bestämmelserna får frågan på vanligt sätt besvaras genom beslut av de tillämpande organen.”

I det här fallet måste det vara socialstyrelsen det är fråga om, och socialstyrelsen tolkar bestämmelserna så att korttidsvård är en omsorg enligt omsorgslagen och att avgift därför inte får uttas. Nu nickade socialministern bifall till att det är socialstyrelsen som är det tillämpande organet. Det är ju glädjande att det är socialstyrelsens tolkning som skall gälla i detta fall. Jag hoppas att man där noggsamt läser det här protokollet.

Sedan kan man fråga sig varför detta problem har uppstått, när lagen har varit i kraft i 16 år. Fram till de allra senaste åren har i alla landsting den här omsorgen betraktats just som en omsorg och varit kostnadsfri. Man får misstanken att det ute i landstingen är den ekonomiska situationen med krympande resurser som gör att föräldrarna får betala för den här typen av korttidshem.

Jag skulle vilja att socialministern, om han begär en replik till i den här debatten, åtminstone ger sitt stöd till att tidigare praxis i denna fråga skall gälla, även om han inte vågar tolka lagen utan överlåter det till socialstyrelsen.

Överläggningen var härmed avslutad.

14 § Svar på fråga 1983/84:581 om ett trygghetspaket för skogsbrukare

Anf. 88 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Ove Eriksson har frågat mig hur skogsvårdsavgiftsmedlen skall användas och om inte ett trygghetspaket för skogsbrukare kan finansieras med medel inom ramen för de 460 milj. kr. som skogsvårdsavgiften ger.

Enligt principer som är godkända av riksdagen används skogsvårdsavgiften för sådana ändamål som är till gagn för skogsbruket som sådant eller på sådant sätt att alla skogsbrukare kan dra nytta av dem. Enligt samma principer skall någon formell avräkning av utgifter mot avgiftsmedel inte göras. Inte heller förutsätts någon exakt redovisning av hur medlen används. Avgiften betraktas som skogsägarnas bidrag till de allmänna insatserna i vid mening för det svenska skogsbruket. De ca 450 milj. kr. som skogsvårdsavgiften kommer att ge är redan in-tecknade för sådana ändamål.

Anf. 89 OVE ERIKSSON (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka jordbruksministern för svaret. Jag vill med en gång säga att jag är besviken. Jag hade hoppats på att få en förteckning över de utgifter som man skall avräkna mot de 450–460 miljoner som miljövårdsavgiften ger.

Svaret rymmer en del av de skiljaktiga synsätt som vi har på dessa frågor. Socialdemokraterna tar gärna in avgifter för att fördela dem till vissa

Nr 155

**Fredagen den
25 maj 1984**

*Om ett trygghets-
paket för skogs-
brukare*

grupper, i det här fallet till skogsbrukare. Vi moderater har en annan uppfattning, nämligen att näringen som sådan bör klara sig på egen hand. Jordbruksministern säger följande:

”Enligt principer som är godkända av riksdagen används skogsvårdsavgiften för sådana ändamål som är till gagn för skogsbruket som sådant eller på sådant sätt att alla skogsbrukare kan dra nytta av dem.”

Herr talman! Jag tillåter mig tvivla på att det är på det sättet. Därför är jag besviken över att jordbruksministern inte ville ge en redovisning.

Någon formell avräkning görs alltså inte, och inte heller ges någon exakt redovisning av hur medlen används. Hur kan då jordbruksministern säga att alla medlen redan är in-tecknade? Det handlar om mycket pengar, 450–460 milj. kr.

Det hela tyder på att vi har fått skogsvårdsavgiften som någon form av extraskatt, som en straffskatt på näringen. Såvitt jag kan förstå finns det ingen annan näring som har denna form av skatt eller avgift. Alla andra får klara sig på egen hand. Skogsnäringen skall dock svara för mycket annat också.

Till sådant som skulle kunna godkännas – och jag läser då vad branschorganisationen SSR har sagt – hör skogsfonden, som är avsedd att stödja främst tillämpad skogsproduktionsforskning, övrig forskning till institut för skogsförbättring och forskningsstiftelsens skogsarbete, översiktlig skogsinventering, informations- och utredningsverksamhet samt fröplantager. Detta kostar i runda tal 50 milj. kr. Såvitt jag kan förstå skulle trygghetspaketet på ca 15 milj. kr. mycket väl kunna inrymmas i de 450–460 miljoner som skogsvårdsavgiften ger.

Om man läser årets budgetproposition finner man att bara administrationen för att fördela statligt stöd till skogsbruket – rundgången – kostar staten, eller i det här fallet skogsägarna, 17 milj. kr. De betalar således mer för detta än vad trygghetspaketet skulle kosta. Trygghetspaketet kostar alltså 15 miljoner, och det skulle mycket väl inrymmas i dessa medel.

Överläggningen var härmed avslutad.

15 § Svar på fråga 1983/84:575 om livsmedelsproduktionen

Anf. 90 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Margareta Persson har frågat mig om det ligger i den nu arbetande livsmedelspolitiska kommitténs uppgifter att se över hur våra livsmedel påverkas av vissa produktionsformer i jordbruket och livsmedelsindustrin.

Att konsumenterna får livsmedel av god kvalitet är ett av målen för vår livsmedels- och jordbrukspolitik. I det livsmedelspolitiska beslut som riksdagen fattade i februari i år slogs fast att kvalitetskravet givetvis innefattar att livsmedlen är fullgoda från kost- och näringssynpunkter.

Frågan om hur produktionsformerna i jordbruket och livsmedelsindustrin

påverkar kvaliteten på våra livsmedel från hälsosynpunkt, måste ägnas ökad uppmärksamhet. Detta har föranlett regeringen att vidta olika åtgärder.

I den forskningspolitiska propositionen har regeringen föreslagit forsknings- och utvecklingsinsatser när det gäller alternativa produktionsmetoder inom jordbruket och trädgårdsnäringen. Dessa insatser skall genomföras i ett sammanhållet program som avses ge ökade och bättre kunskaper om alternativen till dagens produktionsformer. Jag framhöll i propositionen att produktionen, för att motverka riskerna för hälsa och miljö, bör inriktas mot former i vilka bl. a. användningen av kemikalier är så liten som möjligt. Vidare betonade jag att produktionstekniken inom djurhållningen bör utvecklas mot former som tillgodoser djurskyddet samtidigt som förutsättningar skapas för bättre livsmedelskvalitet.

För att förbättra nuvarande produktionsformer inom animalieproduktionen har regeringen vidare gett lantbruksstyrelsen i uppdrag att utreda utformningen av ett ekonomiskt styrmedel som kan främja förbättrad djurhälsa och djurskydd inom främst svinskötseln.

Livsmedelskommittén har till uppgift att analysera utvecklingen inom de olika leden av livsmedelskedjan med hänsyn till effekter på livsmedlens kvalitet och näringsinnehåll. Kommittén skall redovisa om förändringar är önskvärda av konsumtionen med hänsyn till folkhälsosynpunkter och i så fall vilka möjligheter som finns att påverka konsumtionen och därmed också produktionsinriktningen.

Jag vill slutligen erinra om att livsmedelskontrollen ses över av en särskild utredning i syfte att bl. a. få en bättre livsmedelskvalitet.

Anf. 91 MARGARETA PERSSON (s):

Herr talman! Jag vill tacka jordbruksministern för svaret.

Bakgrunden till min fråga är den växande olust som allt fler människor känner inför den nuvarande livsmedelssituationen. Vi har stora överskott av kött, samtidigt som kvaliteten och smaken försämras. Vetets kvalitet har minskat, men kvantiteten har ökat. Korvar, köttbullar och limpor smakar likadant i landets alla hörn – beroende på den hårda centraliseringen av produktionen. Som konsumenter kan vi inte göra så mycket åt hur kycklingen eller grisen som säljs i köttdisken är. Vi kan inte ta bort resterna av gifter och bekämpningsmedel i grönsaker, säd och frukt. Forskarna uppmärksammar alltmer kostens inverkan på vår hälsa och cancerriskerna.

Den rationalisering och centralisering som skett inom jordbrukssektorn under de senaste decennierna har lett fram till att vi konsumenter ofta befinner oss i en situation där vi frågar oss: För vem är denna politik bra? Jag är glad att jordbruksministern i svaret framhöll kvalitets- och folkhälsosynpunkterna för livsmedelskommitténs arbete. Det betyder alltså att det inte finns några formella hinder för att den livsmedelspolitiska kommittén behandlar de frågeställningar jag berört. Jag hoppas att jag tolkat jordbruksministern rätt.

I direktiven till kommittén anför jordbruksministern, att det inte finns anledning att nu pröva principerna för jordbrukets rationalisering. Detta

känner jag stor tveksamhet inför. Är det inte just där problemet finns? Tvingar vi inte fram en rationalisering som får till följd att kvaliteten, näringsvärdet, smaken och miljön försämras?

Efter att ha läst det man kan läsa om utredningen måste jag oroligt ställa en fråga. Visserligen finns det inga formella hinder att ta upp de saker jag aktualiserat – men den typen av frågeställningar aktualiseras ju nästan aldrig. Riskerna för konsumenterna från smak- och kvalitetssynpunkter verkar vara av underordnad betydelse. Det är först i statsrådets svar i dag som dessa aspekter betonats.

Jag måste alltså fråga: Läger kommittén ner ett allvarligt arbete då det gäller dessa frågeställningar? Anser jordbruksministern att det är väsentligt att kommittén arbetar med de frågor jag här har tagit upp?

Anf. 92 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! För att börja med den sista frågan: Mitt svar är alltså ett entydigt ja. Direktiven är inte skrivna så att man kan säga att det inte finns något hinder för kommittén att ta upp de här frågorna. Tvärtom skall kommittén ta upp dessa frågor enligt sina direktiv.

Jag har också i mitt svar redovisat att det inte är enbart livsmedelskommittén som har den här typen av uppdrag. Vi har t. ex. en utredning som ser över livsmedelskontrollen. Det pågår alltså flera insatser för att vi samordnat skall kunna komma fram till vad vi är överens om att vi vill ha: en god kost och en från hälsosynpunkt god kvalitet på våra livsmedel.

Beträffande Margareta Perssons första fråga, om det förhållandet att jordbrukets rationalisering inte nu aktualiserats, kunde innebära ett bristande intresse för kvalitetsaspekterna vill jag säga att när vi talar om jordbrukets rationalisering i det här sammanhanget så är det fråga om möjligheten att bilda bärkraftiga jordbruk. Här pågår alltså, inom ramen för den typen av rationalisering, ingenting som jag anser skulle utgöra ett hinder för möjligheten att få god kvalitet på våra livsmedel.

Anf. 93 MARGARETA PERSSON (s):

Herr talman! Jag tackar jordbruksministern för dessa klargöranden. När kommitténs arbete är klart och vi får en proposition, hoppas jag verkligen att det i konsumenternas intresse är livsmedlens kvalitet som lyfts fram mycket mer än som hittills har skett i debatten och som visats i diskussionerna kring kommitténs arbete.

Överläggningen var härmed avslutad.

16 § Svar på fråga 1983/84:586 om gränsvärdena för cyanid i dricksvatten

Nr 155

Fredagen den
25 maj 1984

Anf. 94 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Margareta Hemmingsson har frågat mig vad jag ämnar göra för att påskynda en översyn av det svenska gränsvärdet för cyanid i dricksvatten och på vilket sätt jag är beredd att föra ut forskningsrönen som ligger till grund för en ändring av Världshälsoorganisationens (WHO) värden.

Frågan om cyanid i dricksvatten har uppmärksammats såväl internationellt som inom landet. Statens livsmedelsverk, som numera har ansvaret för dricksvattenkontrollen, håller f. n. på med att utarbeta nya bestämmelser i fråga om de högsta halter av främmande ämnen i dricksvatten som kan tillåtas. Cyanid är ett av dessa ämnen. Mot bakgrund av de aktuella problemen med förhöjda halter av cyanid i ett antal brunnar inom Västerås kommun avser statens livsmedelsverk särbehandla denna fråga.

De forskningsresultat som ligger till grund för Världshälsoorganisationens ställningstagande rörande gränsvärde för cyanid i dricksvatten är publicerade och alltså allmänt kända.

*Om gränsvärdena
för cyanid i dricks-
vatten*

Anf. 95 MARGARETA HEMMINGSSON (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka jordbruksministern för svaret på mina frågor. Det kan tyckas något märkligt med frågeställningar kring det svenska gränsvärdet för ett gift i dricksvatten. Handlar det sedan om cyanid, höjer många förvånat ögonbrynen.

Trots min försiktiga formulering av den första frågan har frågan dock på sina håll tolkats som en uppmaning från min sida att höja det svenska gränsvärdet. Naturligtvis är det inte något eftersträvarvärt i sig att ha ett gränsvärde som ligger så nära som möjligt vad man tål. Nej, vi skall ha gränsvärden som med en god marginal skyddar människor från skador på längre sikt.

När det handlar om så här låga värden har det dock visat sig svårt att göra tydliga och klara mätningar. Ena gången visar proverna faran över, nästa gång är mängden tillräcklig för att hålla brunnen stängd. Västerås kommun har gjort flera provtagningar vid brunnarna utanför Västerås. Kurvan på halterna har under denna period gått upp och ned. Samtidigt bör det dock påpekas att värdena hela tiden varit så låga att man rent teoretiskt kunnat dricka flera hundra liter vatten per dag utan att ta skada.

Det är bra att arbetet med att se över gifter i dricksvatten numera ligger inom livsmedelsverkets ansvarsområde i stället för att som tidigare vara uppdelat på flera institutioner. Jag hälsar med tillfredsställelse jordbruksministerns uttalande om att livsmedelsverket kommer att särbehandla denna fråga.

Nu är det viktigaste för de berörda människorna i Västerås inte ett införande av nya gränsvärden – det viktigaste för människorna där är att få reda på om nuvarande gränsvärden är riktiga. Om man en dag öppnar

*Om åtgärder för att
förhindra skogs-
skador till följd av
virkesmätar-
strejken*

brunnen igen och säger att nu går det bra att dricka vattnet, skall människorna veta att man kan göra detta utan risk för skador.

Anf. 96 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Med anledning av vad Margareta Hemmingsson sade i slutet av sitt anförande vill jag framhålla att det är angeläget att livsmedelsverket ägnar förhållandena i Västerås speciell uppmärksamhet. Jag vill gärna tillägga att jag också utgår ifrån att man i anslutning härtill lämnar sådan information att medborgarna får lugnande besked.

Överläggningen var härmed avslutad.

17 § Svar på fråga 1983/84:595 om åtgärder för att förhindra skogsskador till följd av virkesmätarstrejken

Anf. 97 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Börje Hörnlund har frågat mig dels om jag delar den uppfattning som förekommit i pressen från företrädare för regeringskansliet att virkesmätarstrejken inte innebär någon fara för skogen, dels vilka åtgärder regeringen ämnar vidta för att förhindra att omfattande skador uppkommer i skogsbruket som en följd av virkesmätarstrejken.

Enligt skogsvårdslagstiftningen åligger det markägaren eller annan som förfogar över skog och virke att vidta sådana åtgärder som förebygger eller minskar insektsskador på skog.

Anf. 98 BÖRJE HÖRNLUND (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret.

Jag vill inleda med att säga att jag verkligen respekterar den här yrkeskåren – virkesmätarna – för deras ansvarsfulla jobb och för den kunnighet de visar i sitt arbete. Men jag beklagar den förbundstvist som nu brutit ut mellan LO och TCO om virkesmätarnas organisationstillhörighet.

Det som gör att jag tagit upp frågan är den oro jag känner inför de stora skogsskador som kan bli följderna av den pågående strejken.

I södra Sverige – det område som har den största kvantiteten uteliggande virke – har man upplevt en besvärlig storm med stora stormskador på skogen. Det har också under senare år uppstått betydande torkskador, och hur vi har det med försurningen känner vi till. Därför har vi i detta område en starkt nedsatt "skogshälsa", om jag får uttrycka mig på det sättet. Risken för skador är stor.

Den här strejken slår litet blint mot tredje man, oavsett om denne har levererat virke eller inte. Strejken är också ett hot mot alla som upplever skogen som ett bra ställe för vila och en liten promenad under helgen.

I dessa skogar ligger det stormfällt timmer, vars omhändertagande just nu är akut. Där finns också tallmassaved, som måste vara inkörd före juni månads utgång.

*Om gallrings-
plikten för skogs-
bruket*

Jag har den uppfattningen att skogsvårdslagen är till för normala förhållanden. Den reglerar hur skogsägaren skall ta ansvaret för sin skog och för det virke han tagit ut ur skogen. Den nu uppkomna situationen har skogsägaren mycket svårt att råda över, och jag tycker nog att jordbruksministern gör det förvånansvärt lätt för sig när han svarar så här kort. Jag tycker att jordbruksministern bör visa litet handlingskraft i den här frågan. Jag anser att det är skäligen att man betraktar detta som skyddsarbete. Tänk på det i er kammare över helgen! Det gäller miljardbelopp, och det är risk för stora miljöskador.

Anf. 99 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Jag förstår Börje Hörnlund så, att han menar att situationen är sådan att man från regeringens sida borde ingripa mot parterna i den här konflikten. Jag vill gärna inledningsvis i den här repliken säga att jag naturligtvis inser de problem som är förknippade med situationen – de ökade svårigheter som uppstår med att få virket ur skogen.

När det gäller den typ av åtgärder som Börje Hörnlund här efterfrågar vill jag säga att flera framställningar har gjorts till regeringen om att få den här situationen behandlad som en samhällsfarlig konfliktsituation. Den här typen av frågor hanteras i första hand i arbetsdepartementet. Regeringen har icke tagit ställning till dessa framställningar. Det skulle då vara fel av mig att föregripa de beslut som regeringen skall fatta med anledning av framställningarna. – Jag har bara velat redovisa att det är läget.

Anf. 100 BÖRJE HÖRNLUND (c):

Herr talman! Jag har i dag haft kontakt med människor som jobbar inom berört verksamhetsfält inom berört område. De mycket klara signaler jag får är att den kommande veckan är en mycket viktig vecka. Det är därför jag ber jordbruksministern, som är miljöminister och skogsminister, att noga tänka på det här och ta upp små samtal med arbetsmarknadsdepartementet.

Överläggningen var härmed avslutad.

18 § Svar på fråga 1983/84:596 om gallringsplikten för skogsbruket**Anf. 101** Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Börje Hörnlund har frågat mig om jag anser att det skall råda likhet inför lagen vid tillämpning av skogsvårdslagens bestämmelse om gallringsskyldighet och om jag i så fall avser att vidta åtgärder så att samma åtgärder åläggs storskogsbruket.

Enligt 9 § skogsvårdslagen gäller att gallring av skog skall ske, när skogen är så tät att produktionen av värdefullt virke väsentligt hämmas. Någon skillnad i gallringsskyldigheten mellan olika skogsägarekategorier görs inte i lagstiftningen. Det ankommer på skogsvårdsstyrelserna att se till att dessa bestämmelser tillämpas.

Fredagen den
25 maj 1984

*Om fiskevårdande
åtgärder i Vänern*

Anf. 102 BÖRJE HÖRNLUND (c):

Herr talman! Vid de kontakter jag har haft med inte bara en skogsvårds-konsulent utan ett antal har budskapet varit rätt klart: det är småskogsbru- kets utöware som man jagar när man arbetar med gallringsplikten. Samtidigt säger man klart att de mest ogallrade skogarna i dag har nog storskogsbruket.

Det har gjorts en undersökning i norr där det framkommit att småskogs- bruket, bondeskogsbruket, tar ut tre fyra gånger så stor volym i form av gallringsvirke som storskogsbruket gör. Det talar sitt klara språk.

En annan sak som gör att jag tar upp den här frågan är att det är bara ett par år sedan som de ledande skogsdirektörerna i storbolagen gick skarpt fram och sade till bönderna: Nu måste ni ta fram massaveden! Den debatten vet jag att Svante Lundkvist kan; han hörde väl en del på den också.

Det rådde då faktiskt brist på massaved. Sådan får man i stor utsträckning från gallringar. Genom att själv gallra sina skogar skulle storskogsbruket ha kunnat ta fram väsentliga kvantiteter. Mindre än 5 % av virkesfångsten i storskogsbruket lär komma från gallringsskogar. Resten är slutavverkning. Omfattningen på gallringen bör vara 15–20 %, om man skall sköta skögen rätt.

Svante Lundkvist påstår att skogsvårdsstyrelserna har att se till att bestämmelserna följs. Men när vi nu har dessa siffror, tror jag nog att det åligger jordbruksministern själv att tala med skogsstyrelsen och se till att det fr. o. m. nu råder likhet inför lagen. Det är en grund i svensk lagstiftning.

Anf. 103 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Jag har i svaret sagt min mening om den likhet inför lagen som självklart skall gälla i detta sammanhang och det ansvar som skogsvårds- styrelserna har att tillämpa lagen på det sättet. Jag kanske kan tillägga att man understundom möjligen kan få ett intryck av att skogsvårdsstyrelserna skulle ägna mindre intresse åt storskogsbruket genom att det är fråga om litet olika rutiner.

Jag har i dag inte tillfälle att uttala mig om de siffror som Börje Hörnlund nu gav mig beträffande omfattningen av avverkningarna när det gäller gallring i storskogsbruket och i bondeskogsbruket. Men jag understryker – och det brukar vara vanligt att skogsvårdsstyrelserna och andra statliga verk förstår vad regeringens företrädare säger, när de talar i riksdagen – att likhet inför lagen skall gälla.

Överläggningen var härmed avslutad.

19 § Svar på interpellation 1983/84:147 om fiskevårdande åtgärder i Vänern

Anf. 104 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Bertil Jonasson har frågat mig om jag är villig att medverka till att medel kan tilldelas fiskenämnden för Vänern för fiskevårdande

åtgärder, bl. a. vassbekämpning, snarast möjligt.

Fisket i Vänern är av stor betydelse för såväl yrkesfisket som fritidsfisket. De omfattande vattenvårdsåtgärder som under de senaste decennierna har vidtagits inom Vänerområdet har lett till betydande förbättringar av vattenkvaliteten. Det förekommer dock tillväxt av vass inom vissa lokala områden, vilket hindrar fisket och i viss mån gör att gös och gädda kan fortplanta sig. Enligt vad jag erfarit har fångsten av gös och gädda dock inte gått ned under de senaste 20 åren.

Bekämpning av vass sker på olika håll i Vänern. Sådana åtgärder är viktiga men leder inte till en varaktig förbättring. Framför allt behövs därför fortsatta åtgärder, som motverkar den förorening av vattnet som lokalt ger upphov till vasstillväxt.

Det allmänna intresset av en god fiskevård har motiverat att staten ger ekonomiskt stöd i olika former. Statsbidrag för fiskevårdsåtgärder lämnas till bl. a. kommuner, fiskevattenägare och fritidsfiskeorganisationer. Genom den av staten finansierade centrala och lokala fiskeadministrationen främjas fiskevården på olika sätt. Bl. a. bedrivs informations- och rådgivningsverksamhet av fiskenämnderna. Vissa fiskevårdsarbeten kan också bekostas med arbetsmarknadsmedel. Det finns alltså redan i dag goda förutsättningar för att kunna bedriva nödvändig fiskevård i Vänern. Först bör emellertid en kartläggning av behovet göras. Denna bör kunna ske inom ramen för tillgängliga resurser hos fiskenämnderna.

Anf. 105 BERTIL JONASSON (c):

Herr talman! Jag tackar jordbruksministern för svaret.

Orsaken till att jag väckt den här interpellationen är de stora olägenheter på fiske och miljö som uppkommer genom stark tillväxt av vass.

Ett bra fiske i våra insjöar är av stor betydelse dels för våra yrkesfiskare, dels för fritidsfiskarna. Föroreningarna av sjöarna liksom kraftig vasstillväxt är något i högsta grad negativt för fiskbeståndet. De grunda vikarna där fisken leker har växt igen med vass på grund av gödning av vattnet vilken uppstår bl. a. genom förorenande utsläpp. Därmed försämras reproduktionen.

Detta gäller i synnerhet vår största insjö, Vänern. Förhållandena har lett till en minskning av främst gädda, gös och abborre i sjön.

För att få en uppfattning om fiskets betydelse kan jag nämna att den totala fångsten i Vänern 1982 beräknades till drygt 1 105-ton fisk av olika slag. Vi hade då 194 yrkesfiskare som fångade 895 ton fisk motsvarande ett värde av 7,2 milj. kr. En del av denna fisk har sålts på export. Därtill kommer fritidsfiskarnas fångst.

För att litet grand peka på vad vi kan få ut av våra insjöar kan jag nämna att det sammanlagda exportvärdet av sötvattenfisk uppgick till 56 milj. kr. 1983.

Jordbruksministern säger i svaret att fångsten inte har gått ned under de senaste åren. Det kan nog vara riktigt, men fiskare påstår att förekomsten av fisk nu är mindre. För vissa fiskare har även fångsten minskat.

Helt klart är att åtgärder måste vidtagas för att motverka föroreningar och

bekämpa vassstillväxt. Det gäller dessutom att skapa en bättre miljö som är till nytta för fritidsfolket m. fl.

Jordbruksministern pekar på att förbättringsåtgärder vidtagits och att dessa varit till gagn för fisket. Det äger naturligtvis sin riktighet, men nu gäller det att fortsätta. Det är i högsta grad nödvändigt att arbetet fortsätter snarast. Härtill erfordras då en kartläggning av behovet, säger jordbruksministern.

Enligt min uppfattning måste dock förbättringsarbetet fortsätta utan dröjsmål. Att vassbekämpningen är bra råder det inga delade meningar om, och nödvändiga projekt finns att ta itu med, utan att några utredningar görs. Därmed har jag inte motsatt mig en kartläggning av arbetet på sikt. Men det praktiska arbetet får enligt min mening inte stoppas i avvaktan på utredningar.

Då såväl lämpliga maskiner som kunnigt folk finns, som också behöver sysselsättning, har jag med min interpellation velat peka på att nödvändiga jobb bör igångsättas snarast för att skapa sysselsättning och utkomst åt människor. Det är bättre att betala ut pengar för ett direkt arbete än att lägga ut pengarna på arbetslöshetsersättningar som inte ger någon större produktion.

Jordbruksministern är inte negativ till åtgärder, kan jag utläsa av svaret. Det tackar jag för. Jag vill då först och främst fråga:

Avser jordbruksministern att sätta fart på arbetet snarast? Jag ställer frågan med anledning av att jordbruksministern säger: "Först bör emellertid en kartläggning av behovet göras."

Behovet bör väl ändå vara så klart att praktisk vassbekämpning bör komma till stånd omedelbart. Fiskenämnarna kan parallellt med bekämpningen göra de utredningar som behövs.

Då uppstår nästa fråga, som jag skulle vara tacksam att få svar på:

Har fiskenämnarna resurser till utredningar av det slag jordbruksministern berör?

Anf. 106 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Först något om det som Bertil Jonasson sade om att fiskarna upplever det som om man skulle få mindre fisk nu än man fick tidigare. Den slutsats man dragit av detta är att det är tillgången på fisk som har minskat. Det är nog i stället på det sättet, enligt de upplysningar jag har fått, att intensiteten i fiskandet har ökat. Detta kanske är orsaken till att vissa fiskare får mindre fångster än tidigare. Tillgången på fisk har enligt den uppgift jag har fått inte minskat.

Men detta behöver vi inte strida om. Bertil Jonasson och jag kan vara helt överens om att det är angeläget att man verkligen gör vad som är möjligt för att rensa våra vatten och satsar på åtgärder som långsiktigt ger resultat. Det gäller rening inte bara från avloppen, Bertil Jonasson, utan också från kvävegödsling och annat. Det får man lov att fundera på hur man skall hantera.

När det gäller kartläggning: De myndigheter som skall anslå medel till

denna typ av uppgifter är angelägna att ha ett underlag, att veta vad det är för arbetsinsatser som kan komma i fråga. Jag menar inte att allting måste vänta på en sådan kartläggning. Men jag menar att det är värdefullt att kartläggningen blir gjord, så att man på den grunden kan få fram så goda insatser som möjligt med de resurser som ställs till förfogande i detta sammanhang.

Anf. 107 BERTIL JONASSON (c):

Herr talman! Vi skall inte bråka om vad orsakerna är till det ena eller det andra, om det är mindre med fisk att ta eller om det är fler som fiskar. Det kan ju vara både-och. Kvar står att vi vill ha en bättre miljö i Vänern, och vill vi ha mera fiskemöjligheter, både för yrkesfiskare och för fritidsfiskare, behöver åtgärder sättas in för att det skall bli en bättre produktion av fisk. Det måste beredas bättre lekplatser för fisken.

Jordbruksministern säger att det är olika åtgärder som är orsaken till övergödningen. Det är jag klar över, och det kan vi vara överens om. Men vi bör också vara överens om att man inte behöver vänta. Man kan sätta in åtgärder omedelbart.

Jordbruksministern gjorde allra sist ett uttalande om att det kan finnas andra orsaker som man vill titta på i en utredning. Det kan man göra, men det får icke bli så – och det vill jag trycka på – att det stoppar upp den bekämpning som är nödvändig i nuet.

Bekämpningsarbetet behöver komma i gång. Det finns möjligheter. Jag tror att det är ett av de mest effektiva och lönande arbeten som man kan sätta i gång. Vi är överens, herr jordbruksminister, om att hjälpas åt för att få i gång detta, och det tackar jag för.

Överläggningen var härmed avslutad.

20 § Svar på interpellation 1983/84:137 om åtgärder mot skadeverkningarna av dumpad senapsgas

Anf. 108 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Jens Eriksson har frågat om utrikesministern avser ta initiativ till kontakter med berörda länder runt Östersjön för att gemensamt med dem arbeta för att begränsa skadeverkningarna av den dumpade senapsgasen.

Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

Den ammunition som dumpats i Östersjön och som innehåller stridsgaser, främst senapsgas, har alltsedan den dumpades år 1947 vållat bl. a. fiskare och myndigheter stora olägenheter. Myndigheterna har på olika sätt informerat om riskerna med dessa gaser och hur skadeverkningar skall begränsas.

Civilförsvarsstyrelsen utarbetade redan hösten 1947 anvisningar om nödvändiga försiktighetsåtgärder vid fynd av stridsgas. Försvarets forskningsanstalt (FOA) har fortlöpande samlat in uppgifter om fynd av senapsgas. År 1969 distribuerade fiskeristyrelsen anvisningar som utarbetats av FOA rörande behandling av skador genom senapsgas.

*Om åtgärder mot
skadeverkningarna
av dumpad senaps-
gas*

Generaltullstyrelsen är den myndighet som har ansvaret för att avvärja eller begränsa skador vid fynd av gasbomber till sjöss. Styrelsen har bl. a. vidtagit beredskapsåtgärder mot senapsgas i samverkan med försvarsmakten. F. n. pågår arbete med att i samråd med statens brandnämnd, statens naturvårdsverk, fiskeristyrelsen samt militära myndigheter utarbeta anvisningar riktade till fiskare.

De svenska myndigheterna har i sitt arbete haft fortlöpande kontakter med Östersjöns strandstater, främst Danmark. Vid Helsingfors-kommissionens senaste möte i mars 1984 aktualiserades bl. a. frågan om strandstaternas erfarenheter av och åtgärder vid fynd av senapsgas. Sverige har därefter tagit förnyade kontakter med Danmark i frågan.

Av vad jag här redovisat framgår att de svenska myndigheterna sedan länge är aktiva i denna fråga. Kontakter har tagits internationellt, och inom Helsingfors-kommissionen kommer frågan att tas upp redan vid nästa möte med kommissionens expertgrupp för bekämpningsfrågor. Jag förutsätter att alla möjligheter därvid beaktas till ytterligare samarbete för att begränsa skadeverkningarna av senapsgas.

Regeringen kommer att hålla sig fortlöpande informerad om läget i denna viktiga fråga.

Anf. 109 JENS ERIKSSON (m):

Herr talman! Jag tackar jordbruksministern för svaret på min interpellation. Av svaret får man uppfattningen att det från svensk sida ägnats stort intresse och nedlagts ett stort arbete för att öka säkerheten för fiskare som bedriver fiske i de områden som är aktuella – och de aktuella områdena är ganska stora i dag.

Senapsgasen befinner sig inte endast där den dumpats i dansk och polsk zon utan har förflyttats till betydligt större områden och kommer att flyttas ännu mera när behållarna rostar sönder och gasen lösgöres och som klumpar kan föras omkring med havsströmmarna.

Av det arbete som jordbruksministern säger har utförts från svensk sida – och jag tvivlar i det fallet inte på ministerns ord – har vi från fisket inte märkt särskilt mycket. Det har mig veterligt inte gått ut några anvisningar till våra fiskare, och det beror inte på svårigheter att nå dem – åtminstone har det inte gått ut anvisningar under de senare åren.

Det finns inga depåer som kan ta emot gasbomberna. Det visade sig när färöiska fiskare skadades att man fick flytta dem från Gotland till Danmark för att de skulle få en riktig behandling och vård. Det visar att intresset att mildra skadeverkningarna inte varit vad det borde vara, och det är bara att beklaga.

Jag medger när det gäller dumpning av krigsmaterial att det har varit svårt att få ett grepp om mängderna och vad som dumpats. 50 000 ton runt Bornholm säger vissa uppgifter. Alldeles för lågt tal, säger andra som vittnat och som varit med och dumpat. Den tyske trafikministern sade i skrivelse 1979 "att det kan anses fastställt att någon fara för fisket eller för någon

miljöförstöring inte består". Men det är väl ändå att sopa problemet under mattan.

De skyldiga smusslar och kryper undan sitt ansvar. Men riskerna ökar med tiden.

Är detta ingenting för Europarådet? Man kanske inte talar om sådana saker där.

Man har, säger jordbruksministern vidare, tagit upp ärendet i Helsingfors-kommissionen, men det skedde först i mars 1984, alltså nära 40 år efter det att dumpningen skett.

Vi vet att det också dumpats gas i Skagerack och Nordsjön. Hur mycket spekuleras också i, men att det är stora mängder står klart. I Skagerack har man dumpat i djuphålor i de norra delarna. Där är det för djupt att tråla, och botten är bergig. Men vad händer när behållarna rostas sönder? Kommer då gasen att föras omkring med strömmarna? Kommer vi då att få senapsgas – och nervgas – ut på fiskeplatserna vid Skageracklänternas kuster? Om gasen är så pass lätt att den kan föras omkring av strömmarna, är den risken uppenbar. Det är därför nu på tiden att vidta åtgärder för att undvika att svåra olyckor inträffar.

Jag vet att initiativ tagits från dansk sida för att försöka få klarlagt var och vad som dumpats. Det borde också vara en angelägenhet för Sverige då även svenska fiskare berörs. Rimligen borde man från vår sida intressera sig för detta och hjälpa till att trycka på hos dem som dumpat för att få fram riktiga uppgifter.

Jordbruksministern säger i sitt svar att samråd pågår mellan olika statliga verk och myndigheter för att utarbeta anvisningar till hjälp för fiskaren. Det är bra. Jag vill hänvisa till det arbete som gjorts i Danmark både när det gäller information, omhändertagande av gasbomber och vård av skadade.

I Dansk Fiskeritidende har man gett en utförlig information. Dessutom finns en broschyr, som lättfattligt och kortfattat redogör för gasbombers utseende och åtgärder vid fångst av bomber och vid skada. Dessutom har man tydligen utarbetat metoder och utbildat sjukvårdspersonal att ta hand om dem som skadats och ge dem rätt vård.

Vad som fattas i Sverige är först och främst information. Det säger jordbruksministern att man är i full färd med att utarbeta. Om det kan vara till någon hjälp, överlämnar jag gärna både den danska fiskartidningen och broschyren. Jag förmodar att det i stort sett är till fyllest att översätta materialet till svenska.

Men det behövs också mottagningsplatser för upphittad gas, och det behövs beredskap för att kunna ge nödvändig vård.

När jordbruksministern säger att regeringen fortlöpande kommer att hålla sig informerad om läget i denna viktiga fråga är det bra, och det är nödvändigt. Men är regeringen också inställd på att aktivt påverka de länder som dumpat gasbomberna att vidta åtgärder? Är regeringen också beredd att göra insatser utöver information av det slag som jag nämnt tidigare, dvs. i fråga om att ta till vara bomber och tillse att de som skadas får riktig behandling?

*Om åtgärder mot
skadeverkningarna
av dumpad senaps-
gas*

Fredagen den
25 maj 1984

*Om kostnaderna
för saneringen efter
giftutsläppen i
Teckomatorp*

Anf. 110 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Jag delar naturligtvis Jens Erikssons uppfattning att det här är både en mycket allvarlig och, framför allt, en mycket besvärlig fråga. För att övertyga mig om att det arbete som pågår verkligen bedrivs med all intensitet har jag haft folk från kustbevakningen, som har att samordna de insatser som pågår, uppe hos mig. De har redovisat ett långt program efter vilket de arbetar i de olika avseenden som Jens Eriksson nu tog upp. Vi kommer alltså inte att ta så lätt på de här frågorna att vi nöjer oss med att översätta danskarnas broschyrer, utan vi kommer att försöka vara så rustade som vi kan bli också på svensk sida med hänsyn tagen till de faror som kan dyka upp.

Jag vill understryka att vi hela tiden har försökt utöva påtryckningar internationellt och mot den stat som har förorsakat problemen, för att skapa det engagemang i dessa frågor som är nödvändigt för att man skall komma fram till så goda resultat som möjligt.

Anf. 111 JENS ERIKSSON (m):

Herr talman! Jag har naturligtvis ingenting emot om man från svensk sida gör ännu bättre anvisningar än de danska, men de kan vara en god hjälp – man kan åtminstone jämföra med dem.

Som jordbruksministern säger, har det tidigare kommit ut anvisningar, nämligen 1947 och 1969. Det är alltså 15 år sedan man hörde någonting om detta. Om de papperen har kommit ut till fiskare, har de nog under tiden försvunnit, för det har blåst många stormar sedan dess.

Jag hoppas också att arbetet skall ge resultat och att man går vidare. Jag tror att situationen kommer att bli mer akut ju längre tiden går, allteftersom behållarna rostar sönder. Jag tror också att problemen blir större för dem som drabbas.

Kan man få en bra information, kan vi ha ett gott samarbete med andra stater om hur man skall behandla skador och om vad vi skall ta oss till. Kan vi få utbildning och sjukvårdsutrustning, kan vi få en mottagningsstation för gas – då har vi kommit ganska långt. Då tror jag vi kan möta det som kommer. Även om det trots allt kan uppstå skador, kan vi åtminstone minska dem.

Överläggningen var härmed avslutad.

21 § Svar på interpellation 1983/84:148 om kostnaderna för saneringen efter giftutsläppen i Teckomatorp

Anf. 112 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Sven Munke har frågat justitieministern om han ämnar undersöka möjligheterna för svenska staten att lagsöka BT Kemis moderbolag, Kemisk Köge A/S, för uppkomna saneringskostnader.

Frågan har överlämnats till mig.

Genom beslut den 6 oktober 1977 uppdrog regeringen åt justitiekanslern

att vidta de åtgärder som kunde behövas för att säkerställa statens fordringar hos BT Kemi KVK Aktiebolag i Teckomatorp.

Sedan BT Kemi KVK Aktiebolag den 1 november 1977 försatts i konkurs vid Landskrona tingsrätt har justitiekanslern för statens räkning bevakat fördran i konkursen, avseende kostnader för undersöknings- och säkerhetsåtgärder samt saneringsarbeten. Tingsrätten fastställde i beslut den 18 januari 1982 att staten för nu angivna kostnader var berättigad till utdelning i konkursen för ett belopp om 3 842 163 kr. 33 öre. Beloppet, som täcker bara en mindre del av statens fordran, har betalats in till statsverket. Vad därefter beträffar möjligheterna för staten att få betalt av BT Kemis moderbolag för saneringskostnader m. m. gäller i fråga om aktiebolag den grundläggande principen att en aktieägare – moderbolag eller annan – inte svarar för bolagets förpliktelser. Bara i rena undantagsfall kan en aktieägare bli skadeståndsskyldig. Så är fallet om han genom att medverka till överträdelse av aktiebolagslagen eller bolagsordningen uppsåtligen eller av grov oaktsamhet tillfogar bolaget, aktieägare eller någon annan skada. Sådan skadeståndsskyldighet kan t. ex. uppkomma för en aktieägare, om han deltar i beslut om fastställande av en oriktig balansräkning och utdelning av vinstmedel som inte är utdelningsbara.

Den skada som har uppkommit genom BT Kemis agerande berör emellertid inte på aktiebolagslagen eller BT Kemis bolagsordning har överträtts.

Anf. 113 SVEN MUNKE (m):

Herr talman! Jag tackar jordbruksministern för svaret.

I min interpellation uppgav jag felaktigt att saneringskostnaderna efter BT Kemi uppgått till 50 milj. kr. Efter att ha varit i kontakt med riksrevisionsverket har jag fått den verkliga siffran, som lär vara 37 milj. kr. Jag vill korrigera detta. Det är en nog så aktningvärd summa i alla fall.

BT Kemi-skandalen fortsatte under flera år, ibland med handfallna myndigheters goda minne. Men torsdagen den 13 oktober 1977 satte den dåvarande regeringen stopp för all verksamhet vid fabriken i Teckomatorp. Justitiekanslern fick samtidigt regeringens uppdrag att säkerställa statens fordringar hos BT Kemi KVK Aktiebolag i Teckomatorp.

Redan långt före stoppet hade de juridiska rådgivarna till den trädgårdsmästare som drabbats värst av företagets miljöfarliga verksamhet tillskrivit naturvårdsverket samt länsstyrelsen i Malmö och föreslagit att de skulle säkra täckning av kostnaderna för en kommande sanering genom att hos moderföretaget Kemisk Verk i Køge begära en borgensförbindelse utan maximering för dessa kostnader. Detta borde göras eftersom vissa tecken tydde på att företaget tänkte lägga ned sin verksamhet i Sverige och försvinna härifrån. Det skedde också stora lagerflyttningar. Jag tipsade själv den dåvarande landshövdingen i Malmöhus län om samma åtgärd. Trädgårdsmästarens juridiska ombud hade nämligen lyckats få en borgensförbindelse. Detta resulterade så småningom i att trädgårdsmästaren fick 1,25 milj. kr. i ersättning för sina skador.

*Om kostnaderna
för saneringen efter
giftutsläppen i
Teckomatorp*

Av okänd anledning gjordes ingen framställning om en sådan borgen för statens kostnader. Landshövdingen menade att koncernen Sadolin & Holmblad i Danmark, i vilken KVK ingick, var ett börsnoterat företag med internationellt anseende, och sådana avkrävde man inte borgensförbindelser. Hur som helst, herr talman, har denna miss blivit dyrbar för skattebetalarna.

Nu säger statsrådet att det inte är juridiskt möjligt för staten att få betalt av BT Kemis moderbolag för saneringskostnader m. m. Det råder emellertid delade uppfattningar om detta. Jag har i min interpellation pekat på aktiebolagslagen från 1975. I 15 kap. 3 § heter det:

”Aktieägare är skyldig att ersätta skada som han genom att medverka till överträdelse av denna lag eller bolagsordningen uppsåtligen eller av grov oaktsamhet tillfogar bolaget, aktieägare eller annan.”

Med ”annan” kan här menas staten eller andra som har drabbats av skador.

Man skall komma ihåg att KVK var ensam aktieägare i BT Kemi. Det framgår inte minst av all den skriftväxling som har skett med svenska myndigheter, naturvårdsverket, koncessionsnämnden, länsstyrelsen osv. När det gällt att föra fram påståenden eller svara på skrivelser har allt kommit från moderbolaget. Statsrådet menar att detta inte kan komma i fråga utom i undantagsfall. Det är mycket möjligt, men i vittnesförhör och rättegångsprotokoll är det fastslaget att moderbolaget har uppmanat BT Kemis ledning och framför allt dess verkställande direktör att utföra brottsliga handlingar, under hot om att han annars skulle sparkas från sin tjänst.

Jag anser att detta är ett brott mot såväl aktiebolagslagen som bolagsordningen. Det har med all säkerhet inte stått i bolagsordningen att företagets dotterbolag, i detta fall BT Kemi, skulle drivas med metoder som strider mot miljöskyddslagen. Detta har medfört skada för annan, i det här fallet svenska staten. Detta resonemang måste anses ha minst samma relevans som det exempel som statsrådet drar fram om eventuell skadeståndsskyldighet.

Min interpellation har ställts till justitieministern och utmynnade i en fråga om justitieministern ämnade undersöka möjligheterna för svenska staten att lagsöka KVK för uppkomna saneringskostnader. Slutklämmen i jordbruksministrarnas svar är att den skada som uppkommit genom BT Kemis agerande inte beror på att aktiebolagslagen eller BT Kemis bolagsordning har överträtts. Andra juridiska bedömare har kommit till en motsatt uppfattning.

Därför frågar jag: Har justitieministern verkställt en undersökning som visar att interpellationssvaret är det juridiskt rätta?

Samtidigt ställer jag frågan: Har en undersökning verkställts, eller pågår en sådan undersökning om vem som är ansvarig för att inte en borgensförbindelse upprättades för att svara för de dryga saneringskostnader som redan från början beräknades kunna stiga till 30-miljoner kronorsnivån?

Om svaret på den sist ställda frågan blir nekande, vill jag fråga om man tänker verkställa en sådan undersökning. Det rör sig ju, som jag inlednings-

vis antydde, om belopp i mångmiljonklassen, och jag anser att ingen möda och ingen åtgärd bör lämnas oprövad i detta ärende.

Anf. 114 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! De undersökningar har gjorts som har varit nödvändiga för att bedöma på vilket sätt man skulle kunna tillvarata statens intresse i detta sammanhang. Jag tror inte att Sven Munke och jag i en riksdagsdebatt kan knäcka några juridiska nötter, utan det får vi nog avstå från.

Jag skulle i stället vilja peka på att det finns andra åtgärder som man skulle kunna tänka sig att vidta för att trygga olika intressen i detta sammanhang. Vi diskuterar ju, med anledning av vad som har förekommit, i utredningar möjligheten att inrätta någon typ av skadeståndsfond, där man i en sådan här situation alltid kunde försäkra sig om att ingen skulle behöva bli lidande när något inträffar och när det beror av företag som kanske inte kommer att vara i stånd att betala de ersättningar som det kan finnas motiv för.

Det är det svar jag kan lämna i dag. Jag kan inte fördjupa mig närmare i någon juridik i sammanhanget. Jag tror nämligen inte att vare sig jag eller Sven Munke klarar det i en riksdagsdebatt.

Anf. 115 SVEN MUNKE (m):

Herr talman! Det är inte meningen att vi skall knäcka denna juridiska nöt. Min interpellation har ju framställts med anledning av vad som redan har inträffat, och jag menar att man därför måste undersöka de möjligheter som finns att få ut en del av eller hela saneringskostnaden. Moderbolaget har tidigare tillmötessgått liknande krav från denne trädgårdsmästare.

Min andra fråga, som jag har ställt under debatten här, är om man har undersökt om det har begåtts något misstag när man inte krävde denna borgensförbindelse trots att det var jurister som tillskrev naturvårdsverket och länsstyrelsen och jag muntligen framförde detta till landshövdingen.

Det tycker jag verkligen är värt att undersöka. Jag vet att en annan undersökning pågår inom riksrevisionsverket på uppdrag av jordbruksdepartementet, men den gäller helt andra ting än det jag har velat peka på.

Anf. 116 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Det åligger alltid staten att genom sina organ säkerställa att statens intressen tillvaratas.

Anf. 117 SVEN MUNKE (m):

Herr talman! Det är jag övertygad om. Men jag har krävt att man verkligen skall undersöka den här saken och inte drar sig för att göra det eftersom det nu har gått några år eller därför att man är rädd för besväret. Det gäller i alla fall ett belopp som är uppe i 37 miljoner och som kanske stiger till 40 miljoner, eftersom saneringen ännu inte är klar.

Det skall också understrykas att bolaget i Danmark, KVK, har Sverige som sin största marknad – man säljer till Sverige för mellan 60 och 80

Nr 155

**Fredagen den
25 maj 1984**

*Om kostnaderna
för saneringen efter
giftutsläppen i
Teckomatorp*

*Om kostnaderna
för saneringen efter
giftutsläppen i
Teckomatorp*

miljoner. Inte minst ur den synpunkten borde man uppmärksamma detta och göra undersökningar. Det kanske skulle få bolaget att bli litet mjukare.

Överläggningen var härmed avslutad.

22 § Anmäldes och bordlades
Konstitutionsutskottets betänkande

1983/84:32 Försöksverksamhet med ökad kommunal självstyrelse (prop. 1983/84:152)

Skatteutskottets betänkanden

1983/84:43 Förhandsbesked i taxeringsfrågor (prop. 1983/84:186)

1983/84:44 Mervärdeskatt, m. m. (prop. 1983/84:189)

1983/84:45 Skatt på vissa dryckesförpackningar, m. m. (prop. 1983/84:195)

1983/84:46 Sanktionsavgifter vid överträdelse av import- och exportregleringar (prop. 1983/84:192)

1983/84:47 Avgifter på gödsel- och bekämpningsmedel (prop. 1983/84:176)

1983/84:52 Beskattningen av egendomslivräntor (prop. 1983/84:140)

Socialförsäkringsutskottets betänkande

1983/84:28 Nya regler för uppbörd av socialavgifter från arbetsgivare, m. m. (prop. 1983/84:167)

Kulturutskottets betänkande

1983/84:23 Nordiskt kultursamarbete m. m. (prop. 1983/84:181)

Jordbruksutskottets betänkanden

1983/84:35 Ändring i lagen om jaktvårdsområden, m. m. (prop. 1983/84:170)

1983/84:38 Ändring i lagen om rätt till fiske (prop. 1983/84:159)

Näringsutskottets betänkanden

1983/84:34 Vissa anslag inom finansdepartementets område (prop. 1983/84:100 delvis)

1983/84:39 Industripolitiska åtgärder för Norrbotten

Arbetsmarknadsutskottets betänkande

1983/84:23 Regionalpolitiken (prop. 1983/84:100 delvis och 1983/84:157 delvis)

23 § Meddelande om fråga

Meddelades att följande fråga framställdes

den 25 maj

1983/84:608 av *Börje Stensson* (fp) till jordbruksministern om åtgärder mot flygning på låg höjd över vissa naturreservat:

I massmedia har beskrivits hur överflygningar av Viggenplan på mycket låg höjd över naturreservatet Stora Karlsö har förorsakat stora skador på den häckande kolonin av sillgrisslor. Tydligt har planen flugit bara 30 meter över vattenytan och endast ca 40 meter från klippfyllorna. Några regler för hur nära överflygningar får ske finns inte. Däremot finns det hårda bestämmelser för sjöfarten.

Jag vill därför fråga jordbruksministern:

Avser statsrådet vidta några åtgärder för att undvika en upprepning av den inträffade händelsen på Stora Karlsö eller andra naturreservat?

24 § Kammaren åtskildes kl. 15.55.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Solveig Gemert

Nr 155

Fredagen den
25 maj 1984

*Meddelande om
fråga*

Förteckning över talare

(Siffrorna avser sida i protokollet)

Fredagen den 25 maj

Andre vice talmannen 3, 4, 33

Tredje vice talmannen 60

Andersson, Sten, socialminister 75, 76, 77, 78, 79, 82

Björk, Gunnar, i Gävle (c) 4, 23

Bråkenhielm, Anita (m) 27

Carlsson, Ingvar, statsråd 73, 74

Ekman, Kerstin (fp) 30, 32

Eriksson, Ingvar (m) 42, 51, 52

Eriksson, Jens (m) 71, 72, 94, 96

Eriksson, Ove (m) 83

Fleetwood, Elisabeth (m) 63, 65, 66

Granstedt, Pär (c) 61, 68

Gustavsson, Rune (c) 43

Gustavsson, Åke (s) 37, 39

Göransson, Olle (s) 19, 25, 27

Hagberg, Lars-Ove (vpk) 43, 51, 53, 57

Hagård, Birger (m) 60

Hellström, Mats, statsråd 71, 72

Hemmingsson, Margareta (s) 87

Hägelmark, Eric (fp) 7, 24, 26, 35

Hörnlund, Börje (c) 88, 89, 90, 100

Johansson, Marie-Ann (vpk) 54, 56, 75, 76, 77

Jonasson, Bertil (c) 91, 93

Knutson, Göthe (m) 33, 39, 40

Komstedt, Wiggo (m) 73, 74

Lantz, Inga (vpk) 80, 82

Lundkvist, Svante, jordbruksminister 83, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 96, 99

Molin, Björn (fp) 69, 70

Munke, Sven (m) 97, 99

Nilsson, Barbro, i Visby (m) 66

Nilsson, Kjell (s) 48, 52, 53, 56, 57

Palme, Olof, statsminister 69, 70, 71

Persson, Margareta (s) 85, 86

Petersson, Per (m) 15, 18, 19

Skårvik, Kenth (fp) 78

Svartberg, Karl-Erik (s) 31, 32

Söderqvist, Oswald (vpk) 10, 18, 24, 26

Torwald, Rune (c) 29

Wallström, Margot (s) 62, 64, 66